

923,1 M33 ta

MARIE ANTOINETTE

OG

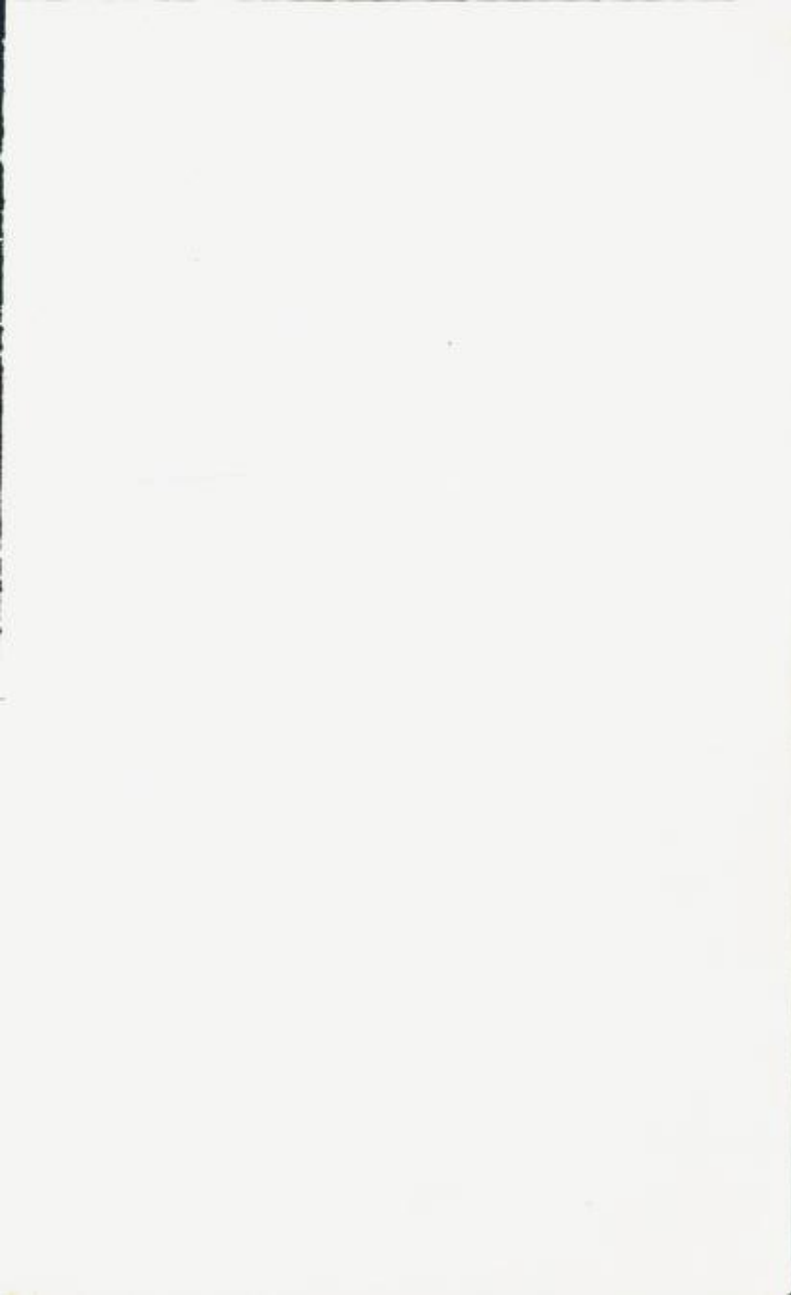
REVOLUTIONEN

ANDEN DEL

1792—93

MARIE ANTOINETTE

(Sidste Billede.)

983d 34871

CLARA TSCHUDI

MARIE ANTOINETTE

OG

REVOLUTIONEN

ANDEN DEL

1792—93

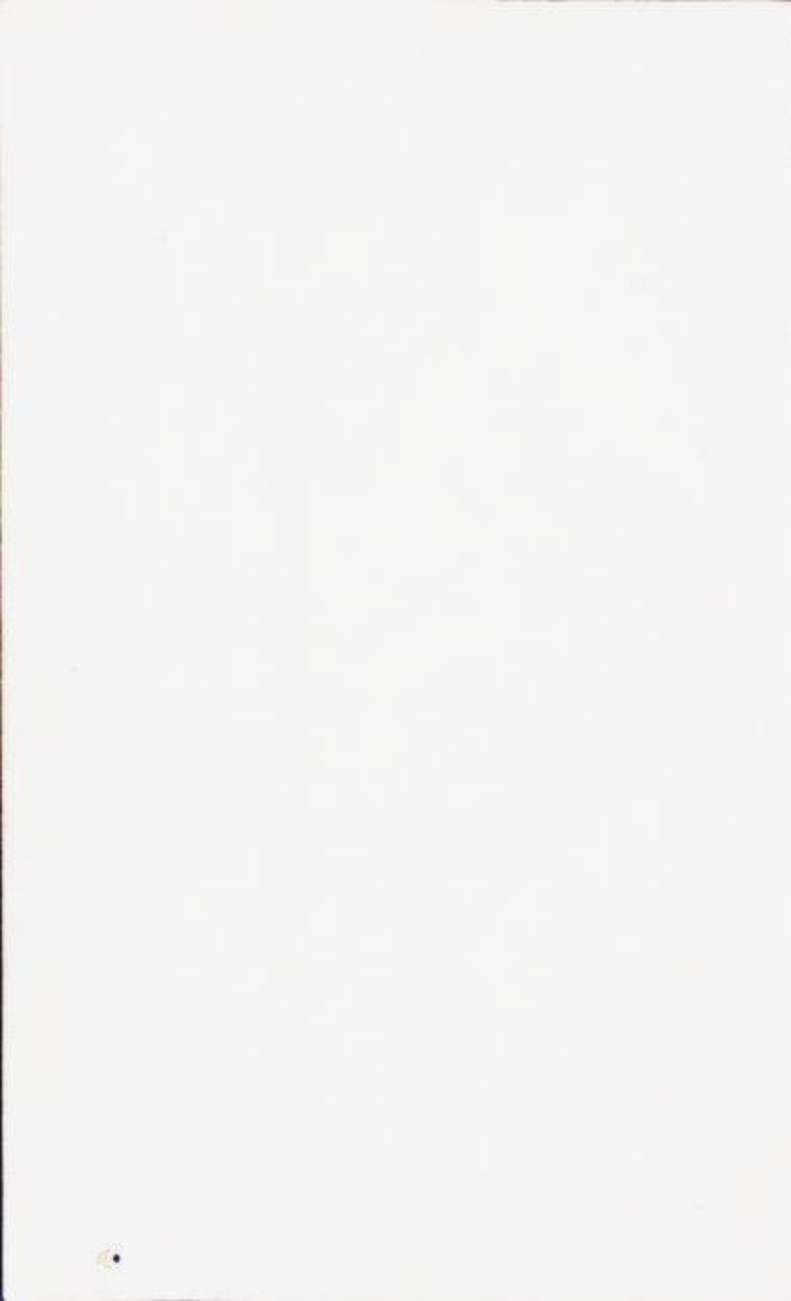

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1896

ANDEN DEL

1792 - 93

INDHOLD

	Side
I. Stemningen i Frankrige efter den tyvende juni 1792. — Foderationsfesten. — Lafayette. — Dronningens samtale med fru Campan	1
II. Morgenen den tiende august 1792. — Den sidste revue	23
III. Kongefamilien forlader Tuilerierne. — I journalisternes loge. — Schweizernes død. — Kongedømmets fald	37
IV. Tre dage i feuillant-klosteret	53
V. Livet i Temple	62
VI. Prinsessen af Lamballe myrdes	75
VII. Kongefamilien føres over i det store taarn. — Ludvig den sekstende stilles for konventets skranke	85
VIII. Kongen dommes til døden	95
IX. Ludvig den sekstende tager afsked med sin familie. — Hans henrettelse	108
X. Marie Antoinette som enke. — Udlandets holdning ved kongens død. — Nye flugtplaner. — Toulan og Jarjays	125

	Side
XI. Dumouriez vil gjenoprette monarkiet. — Undersøgelser i Temple. — Karl Ludvigs sygdom. — Madame Tison gribes af vanvid. — Baron Batz, Cortey og Michonis	141
XII. Karl Ludvig rives fra moderen. — Skomageren Simon	157
XIII. I Conciergeriet	168
XIV. De sidste forsøg paa at frelse dronningen. — Slutteren Bault	181
XV. Marie Antoinette for domstolen	189
XVI. Dronningens testamente. — Den dødsdømtes sidste dag	210
XVII. Grev Fersen og hertuginde af Polignac. — Prinsesse Elisabeths død. — Ludvig den syttendes sidste lidelser. — Er kongesønnen død i Temple? — Prinsesse Marie Thérèses skjebne. — „Chapelle expiatoire.“ — Slutning	225

I.

Stemningen i Frankrige efter den tyvende juni 1792. —
Federationsfesten. — Lafayette. — Dronningens samtale
med fru Campan.

I Inden alle klasser af det franske samfund hævede der sig røster, som misbilligede folkets indtrængen i det kongelige slot den tyvende Juni 1792. Man beundrede kongens og hans families ro og mod. Fra provinserne sendtes der adresser, hvori man forlangte, at de skyldige skulde afstraffes.

Mange udmerkede mænd havde 1789 med begeistring kastet sig i revolutionens arme.

De havde beklæmpet Ludvig den sekstende som enevældig hersker. Men de ønskede ikke at se ham som en forfulgt og ulykkelig mand; de vilde ikke tro, hvad man vedblivende spredte ud blandt befolkningen: at han hemmelig havde sammensvoret sig med rigets fiender.

Inde i slottet fulgte besøg paa besøg, som bar vidne om, at der ogsaa blandt adelen endnu var deltagelse og troskab at finde.

Den otti-aarige marechal af Mouchy havde den tyvende juni stillet sig foran kongen for at beskytte ham.

Da han indfandt sig dagen derpaa, ilede Marie Antoinette ham imøde og sagde til ham:

„Jeg har hørt om det mod, med hvilket De forsvarede kongen. Jeg deler hans taknemmelighed mod Dem.“

„Madame,“ svarede oldingen med hentydning til medlemmer af hans slekt, som havde været med til at fremskynde revolutionen, „hvad jeg har udrettet er saare lidet i sammenligning med den skade, som jeg vilde ønske at kunne gjenoprette. Det er ikke mig, der har tilføiet den; men den berører mig paa saa nært hold.“

Malesherbes fulgte efter marechallen af Mouchy. Den gamle statsmand havde mod sædvane hæftet sværdet til sin side.

„Det er længe siden, at De har baaret sværd,“ sagde en af hoffolkene til ham.

„De har ret,“ svarede den tidligere minister. „Men hvem vil ikke væbne sig, naar kongens liv er i fare.“

Indbruddet i slottet havde lidet frugtet for

det revolutionære parti. Retsindige borgere misbilligede de forbryderske hensigter, der saa tydelig var blevne lagte for dagen ved denne leilighed. Selv flere af girondinerne begyndte at føle faren ved frit at give folkets bærne tøilernerne i hænde.

„Jeg kan ikke sige Dem, hvor meget kongen har vundet i alles agtelse og hengivenhed efter den tyvende juni,“ heder det i et privatbrev fra Paris fra denne tid.

For en energisk hersker vilde det under disse omstændigheder maaske endnu have været muligt at vove et slag. Men den vaklende Ludvig eiede hverken handlekraft eller vilje; intet kunde bringe ham til at træde ud af den føielige langmodighed, som blev en hovedaarsag til hans ruin.

Endog Marie Antoinette begyndte at modsætte sig kraftige forholdsregler. Man meddelte hende, at der skulde optages forhør i anledning af begivenhederne. Hun vidste, at kammer tjeneren Hue vilde blive indkaldt som vidne, og hun sagde til ham:

„Skaan de skyldige. Læg overbærenhed i Deres udsagn, forsaavidt som sandheden tillader dette.“

Samtidig, som hengivenhedsadresser strøm-

mede ind fra mange sider, opsloges der imidlertid ogsaa store plakater, hvor Ludvig betegnedes som „den falske konge, der er istand til at begaa alle forræderier, og som er uværdig til at beklæde tronen.“

Madame Roland og hendes nærmeste venner betragtede folkets indtrængen som en velfortjent ydmygelse for den hoffærdige dronning; de lyttede med utaalmodighed og vrede til rosen over kongefamiliens mod.

Paris's daværende borgermester, Pétion, som den tyvende juni forsigtig havde holdt sig borte fra slottet, og som havde overladt de kongelige til deres egen skjebne, indfandt sig i Tuilerierne den følgende dag.

„Sire,“ sagde han, „jeg har bragt i erfaring, at De var vidende om, at folkemængder nærmede sig slottet. Jeg kommer for at underrette Dem om, at opløbet bestod af vaabenløse borgere, som kom for at nedramme et maitra. Jeg ved, Sire, at kommune-bestyrelsen er bleven bagtalt; men dens optræden skal ikke forblive ukjendt af Dem.“

„Den skal blive kjendt af hele Frankrige,“ svarede kongen tørt. „Jeg anklager ingen i særdeleshed; — jeg saa det hele.“

Pétion søgte at retfærdiggjøre sig selv saavel som opløbet.

„Uden de forholdsregler, som blev truffet af kommune-bestyrelsen, vilde der maaske være hændt meget værre ting; — ikke mod Deres person,“ tilføiede han, idet han kastede et skarpt sideblik hen paa dronningen, som stod i nærheden. „Deres person, Sire, vil altid blive behandlet med respekt.“

Pétions mine var udfordrende. Kongen blev vred.

„Ti!“ raabte han med høj stemme. „Respekterer man maaske min person ved at trænge ind til mig med vaaben i hænde, ved at slaa mine døre ind og bruge vold mod min garde?“

„Sire,“ indvendte borgermesteren, „jeg kjen-der rækkevidden af mine pligter og af mit ansvar.“

„Gjør Deres pligt,“ svarede kongen utaalmodig. „De er ansvarlig for roligheden i Paris. Adieu.“

Efter opløbet holdtes slotshaven en tidlang stængt. Paris's befolkning havde imidlertid vedblivende adgang til feuillanternes terrasse, der betragtedes som tilhørende rigsforsamlingens bygning.

Store plakater underrettede borgerne om, at det var forbudt at gaa ned i haven. Rasende herover kaldte de terrassen for „folkets jord“, haven derimod for „Koblenz“.

Indskrifter underrettede de forbigaaende om denne nye typografi. Paa træerne rundt om terrassen læste man:

„Borgere! Hav agtelse for eder selv. Skjænk denne svage skranke bajonetternes kraft. Borgere! Betræd ikke den fremmede jord, dette Koblenz, arnestedet for fordærvelsen!“

Opvigerne havde et saa stort herredømme over mængden, at ingen overtraadte forbudet, skjønt kongen efter en tids forløb atter lod gitterportene aabne, skjønt sommeren var trykkende hed og træerne i slotshaven bød kjølede skygge.

Vovede en enkelt at overskride den grænse, som revolutionsmændene havde stillet, kom han snart til at angre derpaa.

Uden at bemerke plakaterne gik en ung mand en dag fra terrassen ned i haven.

„Til lygtepælen med ham!“ raabte man fra alle kanter.

Raadsnar trak manden sine sko af fødderne; han tog sit lommestørklæde frem og borttørrede støvet af sine saaler.

Nu raabte man bravo, og han blev baaret i triumf.

Inden ret lang tid var forløben, tillod dog opvigerne atter den revolutionære befolkning at trænge ind i slotshaven; nu stemte det overens med deres planer, at masserne væltede sig rundt derinde under latter og skrig.

Mod slutningen af juli maaned nødsagedes dronningen til at give afkald paa den mindste spadseretur i haven. Naar hun viste sig, blev hun paa det groveste forfulgt. Usædelige og løgnagtige historier om hende og om hendes moder blev gang paa gang fortalte for hendes øren. End ikke alterets hellighed var istand til at beskytte hende; klammerierne fra gaden fortsattes i kirken.

Følelser og stemninger vekslede i den ulykkelige dronnings sjæl. Snart troede hun sig uigjenkaldelig fordømt af skjebnen; snart kunde hendes aand igjen oplives af glimt af haab. Aarevis havde hun allerede været gjenstand for folkets had og vidst, at hun var det; og dog kunde hun ikke vænne sig dertil. Hun forfærdede sine damer ved at udbryde, at hun agtede at gaa ned og tale til masserne.

„Ja,“ kunde hun skribe med dirrende stemme, medens hun maalte gulvet med lange skridt,

„jeg vil gaa ned og raabe til dem: Fransk-mænd! Man har været saa grusom at indbilde eder, at jeg ikke elsker Frankrige, jeg, som er kongens hustru, jeg, som er kronprinsens moder!“

Men efter saadanne øieblikkes ophidselse mistede hun atter hurtig illusionen om at være istand til at røre sine fornærmere.

Hver dag, hver time paa dagen var hendes liv en sjælelig kamp. Den korte tid af en maaned forandrede i paafaldende grad saavel hendes som prinsesse Elisabeths udseende. Navnlig var dronningen næsten ikke til at kjende igjen; junidagens rædsel havde gjort hende tyve aar ældre end før. Hun var slidt af træthed, angst og vaagne nætter.

Man havde givet løfter i mængdevis om at ville forsvare hende og hendes nærmeste. Men hvor var opfyldelsen af disse løfter at finde? Marie Antoinette, hendes børn og de faa, som vare forblevne tro i hendes tjeneste, var hvert øieblik udsatte for at miste sit liv. Dronningen selv gik kun tilsengs hver anden nat af frygt for snigmordere; og hun var nødsaget til at have en hund i sit soveværelse, for at den kunde gjø, dersom nogen sneg sig ind.

Kongen levede i en uafslædig, nervøs rædsel for de begivenheder, som kunde indtræffe.

De skamskrifter og skrækkelige karikaturer, som hver morgen fandtes opklæbete under vinduerne, de politiske begivenheder, den stadige omstyrten af planerne til hans redning, alt tilsammen havde gjort et saadant indtryk paa ham, at han næsten syntes at have mistet brugen af sine lemmer.

Han vovede ikke at klæde sig af om aftenene: I angst for sine kjæres liv pleiede han tre—fire gange hver nat at liste sig hen til sin hustrus, sin søsters og børnenes døre.

„Er I derinde,“ hviskede han.

De svarede:

„Ja, vi er her endnu.“

Dersom de af træthed endelig var faldne i søvn, vækkedes de af ny haan, af nye forfølgelser under vinduerne.

Kongefamilien imødesaa angstfuld føderations-festen, som skulde feires den fjortende juli, og ved hvilken anledning kongen skulde fornye forfatnings-eden ved fædrelandets alter.

Marie Antoinette og andre frygtede for, at han vilde blive myrdet paa denne dag; deputerede fra provinserne var ankomne til Paris

fyldte af oprørsaad og had mod kongehuset.

Efter sin gemalindes indtrængende opfordring havde Ludvig ladet forfærdige et brystharnisk, som bestod af flere lag tøj, der var tykt nok til at modstaa det første stød af en dolk. Madame Campan fortæller, at hun prøvede det paa ham i Marie Antoinettes soveværelse.

Dronningen laa tilsengs. Kongen tog kammerfruen tilside og sagde til hende:

„Jeg samtykker i at bære dette panser, fordi dronningen ønsker det. Men jeg kommer ikke til at blive snigmyrdet. Planen er forandret; man vil ombringe mig paa anden maade.“

Efter at hendes egtefælle havde forladt værelset, overtalte Marie Antoinette kammerfruen til at gjentage, hvad han havde sagt.

„Jeg tænkte det nok,“ udbrod hun, da madame Campan havde endt sin beretning. „Kongen har for længe siden udtalt, at det, som nu gaar for sig i Frankrige, er et sidestykke til revolutionen i England under Karl den første. Jeg begynder at frygte for, at man vil reise en retssag mod ham. Hvad mig angaar — jeg er

udlænding! Mig vil man dræbe. — Hvad vil der blive af mine stakkels børn?"

Hun brast i taarer ved tanken paa dem.

Madame Campan skyndte sig at række hende nogle beroligende draaber; men hun afslog at nyde dem.

„De lykkelige kvinder har nervøse anfald,“ sagde hun; „jeg lider ikke længer af saadanne anfald. Min sjæl holder mit legeme opreist.“

For dronningen var der bleven forfærdiget et korset i samme smag som hendes mands panser. Hofdamerne bønfuldt hende om at benytte det.

„Det vilde være en lykke for mig, om oprørerne dræbte mig,“ sagde hun; „de vilde befri mig for denne sørgelige tilværelse.“ —

To aar forud havde man feiret føderationsfesten med umaadelig begeistring. Marsmarken havde den fjortende juli 1790 fra den tidligste morgen været overfyldt af glade skarer.

Hvor forandrede var ikke forholdene nu.

1792 stod festpladsen endnu tom op ad formiddagen. Folket havde nemlig først samlet sig paa den plet, hvor Bastillen tidligere havde ligget, og hvor man paa denne dag lagde den første sten til en søile, som skulde minde om dens fald.

Paa Marsmarken — den egentlige festplads — havde man opstillet fire trærammer; de var klædte med graamalet lærred, som forestillede en grav, et hædersmonument for dem, der var faldne eller døende ved grænsen.

Paa den ene side af samme læste man:

„Skjælv tyranner! Hævnen venter eder!“

Hundrede favne længer borte, lige ved Seinefloden, var der reist et høit træ; man havde kaldt det „Lehnsvæsenets træ“. Det ragede op fra en umaadelig brændestabel. Man havde hængt vaabenskjolde, ridderordener, hjelme, tiaraer, kardinalhatte, pavekroner, Sanct Peters nøgler og doktorhatte paa dets grene. Endelig havde man hængt en kongekrone paa træet ved siden af greven af Provence's, greven af Artois' og prinsen af Condé's vaaben.

Klokken elleve om formiddagen kjørte den kongelige familie til militærskolen, der laa ved festpladsen.

En afdeling soldater red foran; tre vogne fulgte efter. I den første sad hofkavallererne, i den anden sad dronningens damer. I den tredie havde kongeparret, børnene samt prinsesse Elisabeth og prinsessen af Lamballe taget sæde.

Marie Antoinette syntes mere majestætisk

end ellers paa denne dag. Ludvigs ansigt var velvilligt og roligt som sædvanligt.

Ætlingen af de mange mægtige herskere tog med sin familie plads paa militærskolens balkon og ventede paa folketøget, som kom fra Bastillens ruiner.

Det var i sandhed et besynderligt tog, der nærmede sig. Mænd og kvinder strømmede ind paa pladsen. Mange var halvdrukne, de fleste bevæbnede med lanser og dolke. Prostituerede kvinder, som var pyntede med blomster, sang „Ça ira“ omkap med mændene.

Kongen havde to dage forud stadfæstet Pétions midlertidige afsættelse fra sit embede. Men rigsforsamlingen havde trodset kongen og dagen derpaa sat ham ind igjen i hans bestilling som Paris's øverste embedsmand. Han var dagens helt. Man kaldte ham: „Kong Pétion.“

„Leve Pétion! — Pétion eller døden!“ skreg man op til Ludvig.

Seks afdelinger nationalgardister gik mellem sansculotterne, der bar sine røde huer paa hovedet. Efter dem kom de fødererede arm i arm. De førte med sig en liden model af Bastillen samt en bogtrykkerpresse; af og til

stansede de for at trykke og omdele revolutionære sange.

Midt i den megen larm og de mange revolutionskrig tilkjendegav linjetropperne og nationalgardens grenaderer, at de endnu var sin konge tro. Et af regimenterne stansede under balkonen; og soldaterne sang med sterke, varme stemmer op til kongefamilien:

„Ou peut-on être mieux qu'au sein de sa famille!“

Ludvig den sekstende traadte ud af militærskolen og sluttede sig til rigsforsamlingens medlemmer for tilfods at begive sig til fædrelandets alter.

Kongen, de deputerede, soldaterne, mængden, alle berørte hverandre, alle puffede sig frem. Hvad kunde ikke Ludvig være udsat for mellem disse rasende sværmere, der skreg og hvinede som vilde dyr.

Fulde af angst spurgte hans venner sig selv, hvad der mon vilde ske, om han vilde blive truffen af et dolkestød eller af en kugle?

Der fandtes ikke en tom plads i vrimmelen.

Ludvig kunde kun langsomt og med vanskelighed arbeide sig fremad mod alteret, — en afbrudt søile, som var bleven staaende paa Marsmarken, efterglemt siden den forrige fest.

Dersom soldaterne ikke havde banet vei, vilde det have været umuligt for ham at naa videre.

„Man maatte“ — har madame de Staël udtalt — „være som Ludvig den sekstende; man maatte have en martyrs karakter for at bære en saadan stilling paa en saadan maade. Hans gang var noget eiendommelig. Ved andre leiligheder havde man kunnet ønske ham mere værdighed. Men i denne stund behøvede han kun at være, som han var, for at synes op-høiet. Jeg fulgte i afstand dette pudrede hoved, som saaes midt blandt alle de sorthaarede. Hans dragt, der var broderet med silke som i gamle dage, hævede sig ud fra folkets dragter. Idet han steg op ad alterets trin, lignede han et helligt offerdyr, som frivillig tilbyder at bringe offeret.“

Dronningen var forbleven paa balkonen, et bytte for den udsigeligste angst. En hel time stod hun ubevægelig. Glemmende alt omkring sig, med lorgnetten stadig for øiet, fulgte hun kongens farefulde gang.

Sindsbevægelsen var paa vei til at kvæle hende; hun kunde næsten ikke puste.

Pludselig skreg hun:

„Han er gaaet to trin ned!“

Hendes skrig bragte alle omstaaende til at

vende sig og fare sammen. Hun skjælv over hele legemet. Hendes ansigt udtrykte saa megen sorg og lidelse, en saa mørk selvopgiven, at endog modstandere følte medlidenhed.

„Udtrykket i hendes ansigt vil aldrig udviskes af min erindring“, siger madame de Staël. „Hendes øine var opsvulmede af graad. Hendes prægtige dragt, hendes høihedsfulde holdning stod i den mest skjærende modsætning til de skarer, som omringede hende. Kun nogle nationalgardister skilte hende fra befolkningen; og de væbnede mænd, der var samlede paa Marsmarken, saa snarere ud, som havde de givet møde i anledning af et oprør end i anledning af en festlighed.“

En mængde mennesker af et mistænkeligt udseende havde bemægtiget sig trappen. Ludvig var ikke istand til at naa helt op til alteret.

Et medlem af den lovgivende forsamling havde den aandsnærværelse at raabe:

„Giv agt, grenaderer! Løft eders vaaben!“

Revolutionsmændene blev skræmte af dette raab og forholdt sig rolige.

Dronningens angst fordobledes istedetfor at svinde.

Kongen aflagde eden, medens fem og firti

kanoner, der var opstillede langs Seinen, drønende sendte sin krudtrøg ud over byen.

Man forlangte, at han med egen haand skulde tænde ild paa det træ, som bar kongekronen samt geistlighedens og adelens vaaben og hæderstegn.

Monarken sparede sig for denne nedværdigelse.

„Der findes ikke længer noget lehnsvæsen i Frankrige.“ sagde han.

Han vendte tilbage til militærskolen ad samme vei, som han var kommen.

Marie Antoinette saa ham nærme sig. Hendes træk oplivedes. Hun reiste sig skyndsomt og ilede mod ham til foden af trappen.

Rolig som altid tog Ludvig sin hustrus haand og trykkede den ømt.

*

*

*

Den otte og tyvende juni — faa dage efter pøbelens indbryden i Tuilerierne — havde general Lafayette uventet vist sig i hovedstaden for i armeens navn at forlange, at oprørerne skulde afstraffes, at jakobinernes klub skulde opløses, og at man skulde gribe til kraftige forholdsregler for at støtte kongen.

Ved hans indtrædelse i rigsforsamlingen havde høirepartiet hilst ham med bifald; venstrepartiet havde derimod modtaget ham med en mørk taushed, der snart havde forvandlet sig til en lydelig mishagsmumlen.

Nogle maaneder havde været tilstrækkelige til at styrte ham fra hans piedestal som folkets afgud. I spidsen for en paalidelig troppestyrke vilde han maaske endnu have været uimodstaaelig. Han var imidlertid kommen alene, kun stolende paa sin personligheds magt; og de samme mennesker, der før havde ofret ham sin virak, havde nu ikke anden tanke end at kaste smuds paa ham.

Ogsaa ved hoffet var han bleven kjølig afvist; i blind tillid til udlandets hjælp ønskede Ludvig ligesaa lidt som Marie Antoinette at reddes af generalen. Efter frugtesløse overveielser med sine venner inden nationalgardens officerskor var han den 30te juni mismodig vendt tilbage til sin leir.

Lafayette havde altid tørstet efter ære og popularitet; men igrunden elskede han kongen, og han vilde gjerne tjene ham. Han huskede, hvad han personlig skyldte Ludvig; han huskede maaske fremforalt det blod, som hans fædre

havde udgydt for at forsvare den trone, som nu styrtede ned.

Benyttende føderations-festen som paaskud havde han og den gamle marechal Luckner, der fuldtud var vunden for kongens sag, havt til hensigt at udbede sig tilladelse til at være tilstede ved samme. Hjulpne af disse to mænd kunde kongen og hans familie have forladt Paris ved høilys dag. Nationalgarden havde kunnet beskytte deres flugt til Compiègne; og her vilde femten eskadroner have været opstillede for at sikre dem friheden.

Forslaget var bleven forelagt ministrene til drøftelse, og det var enstemmig bleven godkendt inden statsraadet.

Til trods for sin afsky for at overgive sig til de konstitutionelle, paa hvem han lagde ansvaret for sine skrækkelige forhold, havde Ludvig heller ikke været utilbøielig til at samtykke i denne plan. Det havde været Marie Antoinette, der modsatte sig samme; hun havde bestemt afslaaet at betro sin skjebne til Lafayette, som hun betragtede som sin onde genius.

Hun havde seet hans skikkelse reise sig mod hende lig et spøgelse hver skjebnesvanger time under den store revolution. Det var ham, som

havde ført hende som fange til Paris den sjete oktober 1789. Han havde været hendes fangevogter i Tuilerierne. Synet af ham havde fyldt hende med rædsel hin mindeværdige nat, da hun flygtede ud af slottet og forvildede sig paa Caroussel-pladsen. Det var hans adjudant, som var kommen efter kongefamilien til Varennes. Lafayette havde været tilstede ved den ydmygende tilbagekomst. Hans blotte navn bragte hende til at skjælv af had og rædsel.

Forgjeves havde prinsesse Elisabeth bonfaldt:

„Lad os glemme det forbigangne. Lad os kaste os i armene paa denne eneste mand, der er istand til at frelse kongen og os.“

Marie Antoinette kunde ikke udholde den tanke at være generalens skyldner. Mirabeau havde i sine sidste, fortrolige raad lagt hende paa hjerte ikke at fæste tillid til ham. „Madame,“ havde han sagt, „mistro Lafayette! Dersom han nogensinde bliver arméens øverstbefalende, vil han holde kongen fangen i sit telt.“ —

Rygter om planer til kongefamiliens frelse var imidlertid alligevel trængte ud blandt Ludvig den sekstendes venner.

Under føderations-festen havde de blandet

sig med mængden; de ventede et tegn, som de troede vilde blive givet dem. To kompagnier schweizere havde eskorteret kongefamilien; man haabede ved hjælp af disse at kunne bane en vei midt i tummelen og føre kongens og hans familie bort fra Paris.

Men Ludvig sagde intet og gav intet tegn. Han lod de sidste udsigter til frelse glippe sig af hænde.

Udlandets hære rykkede samtidig nærmere mod Frankrige. Marie Antoinette haabede paa dem.

I en af de lyse juli-nætter, som gik forud for kongedømmets fald, betroede hun sit haab om frelse til sin kammerfrue, madame Campan.

Maanens straalers trængte ind gjennem de aabne vinduslemmer.

„Naar maanen skinner næste gang,“ sagde hun, „vil vi være befriede. Jeg kjender de allieredes felttogsplan. Den dag vil de indtræffe i Verdun, hin dag i Lille.“

Men hun var langtfrå uden uro for, hvad der kunde ske inden den tid.

„Kongen er ikke feig, ytrede hun; „han er i besiddelse af et meget betydeligt passivt mod. Men han trykkes ned af en falsk undseelse, en mistillid til sig selv, der ligesaameget er en

følge af hans opdragelse som af hans karakter. Han er bange for at befale. Mere end noget andet frygter han for at tale til en forsamling af mænd. Lige indtil sit tyvende aar levede han ængstelig under Ludvig den femtendes øine. Denne tvang har forøget hans naturlige tilbageholdenhed. — I de forhold, hvori vi nu staar, vilde nogle velvalgte ord til Paris's befolkning gjøre vort parti hundrede gange sterkere; men kongen vil aldrig udtale disse ord.*

Dronningen talte videre om, hvorfor hun ikke stillede sig selv i forgrunden.

„Jeg kunde handle,“ sagde hun; „jeg kunde stige tilhest, om det gjordes fornødent. Men derved vilde jeg give kongens fiender nye vaaben i hænde. Vredesraabet mod „østerrigerinden“, mod en kvindes herredømme, vilde blive almindeligt over hele Frankrige. Hvis jeg traadte frem, vilde jeg desuden stille kongen i skyggen. En dronning, som ikke er regentinde, maa under vore nuværende omstændigheder forblive i uvirksomhed og forberede sig paa at dø.“

II

Morgenen den 10de august 1792. — Den sidste revue.

Man skjændtes og sloges paa gader, i kaffeer, i theatrene, i Palais Royal.

Længst havde man hørt de første forbud paa storm.

Faren steg uafsladelig. Inden nationalgarden hørte fiendtligheder og slagsmaal til dagens orden.

En del af nationalgardisterne stod endnu paa hoffets side. Men en anden og større del stod i skarp opposition til kameraterne.

Den lovgivende forsamling havde erklæret fædrelandet for at være i fare. Overfeltherren over de allierede tropper — hertug Ferdinand af Brunsvig — havde udstedt et krigsmanifest, der var opfyldt af de frygteligste trusler mod det franske folk. Vilde rygter ophidsede fantasien. Det hed, at Tuileriernes slot var fyldt af vaaben og andet krigsforraad, og at de præster, som ikke var edfæstede, fandt tilhold i kongens hus.

„Hvordan skal jeg kunne bringe min familie i sikkerhed?“ raabte Ludvig gang paa gang.

Endnu i denne ellefte time fremsattes forskjellige forslag til kongens og hans families frelse. Narbonne, Bertrand de Molleville, hertugen af Liancourt, madame de Staël lagde flugtplaner for dem. Lægerne tilraadede et ophold i Compiègne. Men for at reise did, maatte man have den lovgivende forsamlings tilladelse; og Ludvig frygtede en gjentagelse af scenerne fra Varennes. Han øste penge ud til Danton og andre opviglere i haab om at sikre sig støtte hos dem.

Man var forberedt paa, at uveiret vilde bryde løs den tiende august. Den niende august havde været forholdsvis rolig; først ud paa aftenen forvandlede stillingen. Forstædernes beboere samlede sig i grupper udenfor sine huse. Hofdamer, der skulde til slottet, blev fornærmede af folket og tvungne til at vende om. Det var en deilig aften. Himlen var klar, oversaaet med stjerner. Paa grund af varmen havde man aabnet alle vinduer i Tuilerierne; i lang afstand saa man slottet oplyst som til fest.

Alt syntes roligt og fredeligt bag dets mure; dog rullede livet derinde med febergloed. For-

virrede tanker arbejdede i kongeparrets, i hoffolkens og i tjenernes hjerner.

Ved midnatstid begyndte klokkerne at ringe over hele byen. Trommernes hvirvel blandede sig med stormklokkens lyd. Revolutionsmændene slog alarm. Ogsaa kongedømmets venner begyndte at samle sig.

Folket rykkede ud. Fra slottets balkon hørte dronningen og prinsesse Elisabeth, hvordan tummelen snart voksede, snart aftog i gaderne. Ludvig havde først opholdt sig i sit soveværelse, men gik derfra ind i sit arbejdskabinet, den saakaldte „raadssal“. Den gudfrygtige monark havde ladet sin skriftefader kalde til sig. Indelukket med ham sendte han brændende bønner til himlen om at maatte forlenes med det mod, den resignation, som han trængte saa høilig.

Udfaldet af striden mellem kongen og befolkningen kunde endnu synes tvivlsomt. Ni hundrede schweizere var opstillede i slottet tilligemed en del nationalgardister, som var kongedømmet tro. Et hundrede mand af det ridende politi var samlede udenfor.

Schweizerne, der var rede til at dø til sidste mand, stod i slagorden i slotskapellet og ved kongeporten. Regimentets kaptein, baron de Salis, kommanderede vagtposterne paa trappen.

En reservetrop under ledelse af kaptein Durler stod paa post foran Marsan-pavillonen i den saakaldte „Schweizer-gaard.“

Adelsmænd kom endelig i sidste øieblik for at kjæmpe og dø for sin konge. Af denne en gang saa glimrende skare, hvis eneste offentlige pligt det havde været at beskytte og opvarte kongen, var der nu kun et par hundrede igjen; og de fleste af disse var skrøbelige oldinge.

De havde haabet at finde vaaben i slottet; men denne forsigtighedsregel var bleven glemt som saa mange andre. Faa af adelsmændene bar andet end sin kaaarde og et par pistoler i bæltet. Klædte i silkedragter, med salonsværd i haanden, syntes de snarere at være komne til bal end til kamp.

Nogle civile embedsmænd og kongens tjenere sluttede sig til adelen og bevæbnede sig med ildtænger og stokke.

Ludvig var rørt over den hengivenhed, han mødte, og glemte at forsvarerne var saa faa i tal.

Marie Antoinette var alvorlig og rolig; taknemmelig henvendte hun nogle ord til hver især inden den lille skare. Hun talte paa sin hjerte-

lige, vindende maade; hun opildnede iveren, styrkede de forsamledes mod.

Nationalgardisterne, som stod ude i gaarden, forlangte med heftighed, at adelen skulde vises bort.

Dronningen stillede sig op mod deres krav.

„Mine herrer!“ raabte hun, idet hun pegede paa embedsmændene og adelen, „det er vore venner og eders venner! De er komne hid for at dele eders farer. De forlanger kun at kjæmpe ved eders side. Stil dem hvor I vil! De vil adlyde eder. De vil følge eders eksempel. De vil vise monarkiets forsvarere, hvordan man dør for sin konge.“ —

Den stille nat dannede en eiendommelig modsætning til folkets bevægelse paa gaderne og uroen og krigsforberedelserne i slottet.

Prinsesse Elisabeth stod endnu paa balkonen.

„Kom hid“, sagde hun til dronningen; „se, solen staar op.“

Marie Antoinette reiste sig sukkende. Det var en af de sidste morgener, hun skulde se solens opgang gjennem et vindu uden jernstænger.

Tro mod de gamle skikke fremholdt et par hoffolk, at det ikke var tilladt at sætte sig ned, naar kongen og dronningen var tilstede. Dog,

det var forgjeves: al etikette havde opløst sig i den voksende angst. Venner og forsvarere gik fra og til; de satte sig paa borde, stole, rundt om paa gulvet.

Dronningen og prinsesse Elisabeth satte sig paa simple taburetter. Prinsesse Lamballe tog plads ved Marie Antoinettes fødder og omslyngede hendes knæ. Fru og frøken Tourzel, fyrstinden af Tarente-La Tremouille og dronningens øvrige damer sad hist og her mellem de bevæbnede mænd.

Henimod klokken tre om morgenen hørte man, at folkemasserne nærmede sig. I sluttede rækker, trækkende kanoner og krigsforraad med sig, rykkede angriberne frem mod Cafousselpladsen.

Et skud faldt i slotsgaarden.

„Ak! Det vil ikke blive det sidste skud,“ sagde Marie Antoinette.

Kronprinsen var den eneste i slottet, som var gaaet tilsengs. Dronningen lod ham vække og klæde paa.

„Mama,“ sagde den stakkels lille, „hvorfor gjør man papa fortræd? Han er saa god.“

Tanken paa at kjæmpe oplivede Marie Antoinette. Hun bønfuldt kongen om at vise sig

for sine forsvarere, om ved sin tilstedeværen at opflamme deres mod.

Ludvig gav efter for sin hustrus forestillinger. Han gik ud paa balkonen.

Hans øine var rødrandede, blikket var usikkert og mat. Om hans mund laa et velvilligt, men yderst intetsigende smil. Istedetfor at vise sig i uniform traadte han frem i en violet livkjole og med parykken siddende skjævt paa hovedet.

Leveraab modtog ham: de skyldtes deltagelse, men ikke tillid til hans person.

Han forlod balkonen før at gaa gennem værelserne. Dronningen, hans søster, børnene og prinsessen af Lamballe fulgte ham. Ludvig fremstammede fra tid til anden nogle ord, der neppe var hørlige for de omstaaende.

Lamartine maler denne scene:

„Marie Antoinette“ — siger han — „gav sin egtefælles ord mere eftertryk ved sin holdnings adel, ved sit hoveds paa en gang stolte og vennehulde bevægelse og ved udtrykket i sit blik. Gjerne havde hun indblæst kongen hele sin sjæl. Man saa, at hun græd i sit indre, men at modet og vreden aftørrede hendes taarer, naar de trængte frem. Hendes af nattevaagen slappe og blege ansigt, hvis træk dog viljen spændte, hendes sjæls uforfærdethed gav ud-

trykket af begeistring. Hendes øine, som uophørlig talte ved lyn til alle de øine, der fæstede sig paa hende; hendes blik, som snart bønfuldt, rørte eller trodsede, eftersom hun mødte kolde, venlige eller fiendtlige ansigter; de endnu friske spor af hendes skjønhed, der begyndte at svinde for hendes aar, ligesom hendes glade sind for hendes ulykke; erindringen om den tilbedelse, som hun havde været gjenstand for i de samme sale, hvor hun nu anraabte om forsvar — alt prægede hendes person med en majestæt af mod, værdighed og kummer. Det var monarkiets Niobe; det var kongeværdighedens billedstøtte, nedstyrtet fra tronen, men uden at være besudlet eller nedværdiget ved sit fald.*

Man var ikke sikker paa, at de soldater, som stod udenfor slottet, nærrede kongevenlige følelser.

Ludvig vilde ikke udsætte sin familie for en kold, maaske fiendtlig modtagelse. Da han havde naaet foden af den store hovedtrappe, opfordrede han sin hustru, de øvrige damer og børnene til at vende tilbage.

Ganske alene holdt han den sidste revue.

Det var vistnok et feilgreb. Det, som hans bløde godmodighed ingenlunde formaaede, vilde Marie Antoinettes bestemte optræden, kronprin-

sens rørende skjønhed maaske have kunnet udrette.

Klokken var omtrent seks. Urolig og forlegen gik Ludvig ud paa gaardspladsen. Adskillige af hans ledsagere havde undslaaet sig for at følge ham videre; de var vendte om paa samme tid som dronningen.

Han følte sig trykket og urolig, men tvang sig til at synes ved godt mod.

Soldaterne omringede ham. Hærens overhoved fandt ikke et ord at sige til dem, og dog raabte de endnu:

„Kongen leve!“

Jo længere han fjernede sig fra slottet, desto kjøligere blev modtagelsen.

Ved den nordre terrasse skreg man:

„Folket leve! Ned med vetoet! Ned med det tykke svin! Ned med tyrannen!“

Man hagede sig formelig fast ved ham og gjentog idelig de fornærmelige raab.

Ved feuillanternes terrasse var modtagelsen endnu mere flendtlig. Nogle tro tjenere maatte stille sig i dobbelt række for at beskytte hans person.

Ikke mange aar tidligere havde man betragtet Ludvig som den mægtigste, mest ophoiede

monark. I denne stund var han i alles øine den ynkeligste og svageste mand, der nogen-sinde havde baaret en krone. Den del af hans folk, som ikke saa paa ham med vrede eller foragt, havde nu kun medynk at skjænke ham.

Han fremstammede nogle ord. Men atter skreg man:

„Folket leve!“

„Ja,“ sagde kongen, „folket og jeg, vi er ét!“

Saa høi og uophørlig blev støien omkring ham, at det ikke var ham muligt at faa udtalt mere af det, som han havde paa læben. Hver gang han igjen forsøgte at fremkomme med nogle ord, brølede, larmede og skreg man. Fra alle kanter lyste det mod ham med had, eller man lo mod ham med haanspillende ansigter.

Dronningen, børnene og prinsesse Elisabeth havde søgt hvile i Ludvigs kabinet. Hans raad-givere havde ligeledes samlet sig derinde.

Raabene kaldte en af herrerne hen til vinduet. Ogsaa dronningen reiste sig.

Ministeren lukkede vinduet hurtig og vilde fore hende tilbage; men hun havde hørt truslerne mod kongen.

„Store Gud,“ raabte hun; „alt er tabt! Det er kongen, som man hyler ad. Denne revue har gjort mere ondt end godt.“

Fortvivlet sank hun om paa en stol.

Med sveddryppende pande og med kummer i hjertet traadte Ludvig ind til dem.

Det var tidligere paa natten bleven udtalt, at den kongelige familie burde søge tilflugt i den lovgivende forsamling. Marie Antoinette havde tilbagevist raadet; at forlade slottet, at give afkald paa kampen syntes hende det samme som at underskrive tronfrasingelsen.

En umaadelig menneskemasse omgav allerede slottet og opløftede et enstemmigt skrig, der lig en torden gjænlød i luften: „Afsættelse! Afsættelse eller døden!“

En officer slog døren op til raadssalen og stak hovedet ind.

„De hører, at folket forlanger kongens afsættelse,“ sagde han.

„Nuvel,“ svarede justitsministeren, „lad den lovgivende forsamling udtale det.“

„Men efter afsættelsen — hvad vil der da ske?“ spurgte dronningen.

Officeren taug

„Deres sidste dag er kommen!“ raabte en anden officer, som traadte ind. „Madame, folket er stærkest. Hvilket blodbad der vil blive!“

„Min herre!“ skreg Marie Antoinette, „frels kongen, frels mine børn!“

Svømmende i taarer strakte hun sin haand ud mod sin egtefælle som for at beskytte ham.

I dette øieblik kom ogsaa generalprokurøren, Roederer, ind i salen.

„Deres majestæt,“ sagde han. „De har ikke fem minutter at tabe. Der er ikke sikkerhed for Dem at finde andre steder end i den lovgivende forsamling.“

„Spiger mig fast til disse vægge, før jeg samtykker i at forlade dem,“ raabte Marie Antoinette.

Roederer gjentog sin erklæring. Dronningen modsatte sig vedblivende og med harme en saa feig beslutning.

„Saa staar vi da ganske alene!“ sagde hun.

Roederer svarede:

„Ja, De staar ene. Forsvar er umuligt; hele Paris er paa benene. Vil De, Madame, paatage Dem ansvaret, dersom kongen, Deres børn og De selv bliver myrdede — for ikke at tale om de tro tjenere, som omgiver Dem?“

„Gud bevare mig derfra,“ udbrod Marie Antoinette. „Kunde blot jeg alene være offeret.“

Hun var saa heftig bevæget, at hendes ansigt og hals i et øieblik blev mørkerødt, me-

dens store sveddraaber trillede ned ad hendes kinder.

Alligevel vilde det endnu have været muligt at redde kongen og hans hus. Napoleon, der som ung officer i afstand var vidne til begivenhederne, har sagt, at han, dersom han havde havt to bataljoner schweizere og nogle ryttere til sin raadighed, vilde have paataget sig at give oprørerne en lærepenge, som de ikke skulde have glemt. Og Barbaroux, den rasende revolutionsmand, har udtalt: „De feil, som oprørerne havde gjort, angribernes mangelfulde forholdsregler, nogles skræk, andres samvittighedsløshed, slottets modstandskraft, alt vilde have tilsikret hoffet seiren, hvis kongen ikke havde forladt sin post. Dersom han havde vist sig, dersom han var stegen tilhest, vilde befolkningens store majoritet have udtalt sig til fordel for ham.“

Dronningen bønfaldt sin mand om at stille sig i spidsen for forsvarerne. Men Ludvig vaklede og vilde det ikke.

„Lad os gaa.“ sagde han. Men dronningen negtede fremdeles at forlade Tuilerierne. Først da Ludvig med taarefyldte øine erklærede, at han ikke vilde gaa bort uden hende, sam-

tykkede hun i haabet om at redde hans og børnenes Liv.

Hun vendte sig atter mod Roederer.

„De indestaar for kongens person; De indestaar for min søn,“ sagde hun til ham.

„Madame,“ svarede Roederer, „jeg lover at dø ved Deres side. Det er det eneste, som jeg kan indestaa for.“

III.

Kongefamilien forlader Tuilerierne. — I journalisternes loge. — Schweizernes dod. — Kongedømmets fald.

Slotsuret havde nylig forkyndt, at klokken var otte om morgenen.

Kongeparret gik gennem de tilstedeværendes rækker.

„Vi kommer igjen,“ sagde monarken til sine venner og tjenere.

„Vi kommer igjen,“ gjentog dronningen; men hverken hun eller hendes egtefælle nærrede haab.

Kongen nærmede sig døren; udenrigsministeren gik ved hans side.

Ludvig den sekstende havde længe været en skyggekonige; nu gik han i spidsen for sit eget sørgetog.

Marie Antoinette, som havde taget marine-ministerens arm, holdt sin søn ved haanden.

Prinsesse Elisabeth fulgte hende med prinsesse Marie Thérèse. Prinsesse Lamballe og fru Tourzel sluttede toget.

Dronningen græd.

En nationalgardist tog feil af grunden til hendes taarer og sagde til hende:

„Deres majestæt behøver intet at frygte. De er omgivet af retskafne borgere.“

„Jeg frygter intet for mig,“ svarede hun.

Prinsesse Elisabeth betragtede folkemængden.

„Alle disse mennesker er vildledte,“ ytrede hun. „Jeg ønsker, at de maa omvende sig; men jeg ønsker ikke, at de maa blive straffede.“

Marie Thérèse havde taarer i øinene.

Prinsessen af Lamballe sagde sorgmodig:

„Vi vender aldrig tilbage til Tuilerierne.“

Sommeren havde været tør og hed; løvet paa træerne var gulnet.

Medens man gik gennem parken, morede kronprinsen sig med at puffe det tørre løv foran sig med fødderne.

„Løvet falder tidligt iaar,“ sagde kongen.

En af revolutionens førere havde ved sommerens frembrud forkyndt, at kongedømmet vilde falde samtidig med løvet.

De faa nationalgardister, der var kongedømmet

hengivne, søgte at bane vei gjennem folkemængden.

En borger gik hen til kongen.

„Tag min haand,“ sagde han; „det er en ærlig mands haand. Tiltrods for alle Deres feil vil jeg aabne en vei for Dem. Men hvad Deres hustru angaar, saa skal hun ikke komme ind i forsamlingen. Det er hende, som bærer skylden for franskmændenes ulykke.“

„Bort med kvinderne eller vi dræber dem alle tilhobe!“ raabte nogle.

Marie Antoinette hørte raabene, men hun fortsatte rolig sin gang.

Forinden den kongelige familie kunde faa adgang til den lovgivende forsamlings sal, havde man maattet meddele de deputerede, at Ludvig agtede sig derhen,

Fire og tyve medlemmer af forsamlingen blev sendte ham imøde. De traf ham i den store allée ved foden af feuillanternes terrasse.

Den var fyldt af en rasende menneskehob. En mand, som holdt en lang knippel i haanden, skreg uafsladelig:

„De er skyld i vore ulykker! De faar ikke lov til at træde ind i forsamlingen. Dette maa have en ende. — Ned med dem!“

Paa terrassens fjerde trin stod Roederer.

„Borgere!“ raabte han, „jeg beder om stilhed i lovens navn! I synes tilbøielige til at forhindre kongen og hans familie fra at betræde rigsforsamlingen. I har ingen ret til at hindre det. Ifølge grundloven har kongen sin plads i dens midte.“

De deputerede bekræftede hans ord; men mængden vilde desuagtet ikke aabne veien. Manden med knippelen skreg fremdeles som en besat: „Ned med dem! Ned med dem!“

Roederer sprang hen til ham, greb knippelen og kastede den ind i haven.

Folkemasserne stod saa tæt pakkede, at en lømmetyv fandt leilighed til at stjæle dronningens pung.

En soldat greb den lille kronprins.

Marie Antoinette udstødte et frygteligt skrig; hun troede, at man vilde rive sønnen fra hende. Men gardisten løftede kronprinsen op over sit hoved og beroligede moder og barn.

En anden sagde til kongen:

„Sire, vi er brave folk; men vi vil ikke, at De skal forraade os længer. Vær en god borger; og glem ikke at jage bort Deres præster og Deres hustru.“

Prinsesse Marie Thérèse har fortalt:

„Vi maatte vente en halv time, inden vi

fik tilladelse til at slippe ind i salen. Flere deputerede modsatte sig vor indtræden. Der stod vi i den lille, trange gennemgang, som var saa mørk, at vi ikke kunde se en haand for os, og hvor vi fremdeles fra alle sider hørte folkets vilde hyl. Jeg ved aldrig at have følt mig døden saa nær som i dette øieblik, saa fuldstændig var jeg forvisset om, at man havde til hensigt at myrde os.

Endelig fik vi tilladelse til at komme indenfor.

Saasnart han var traadt ind, sagde min fader med høj røst, at han med hele sin familie søgte beskyttelse hos den lovgivende forsamling for at forhindre det franske folk fra at begaa en forfærdelig forbrydelse.

Man anviste os plads ved skranken og begyndte derpaa at debattere om, hvorvidt det burde tillades min fader at være tilstede under forhandlingerne.

Der blev sagt, at man ikke kunde lade ham blive der uden at krænke det suveræne folk. Man holdt i den anledning flere frasesvulmende taler; og følgen var, at man førte os ind i en af journalisternes loger." —

Marie Antoinette reiste sig hurtig, gik op i logen og skjulte sig i en mørk krog; her kunde

hun idetmindste unddrage sig de hadefulde eller medlidende blikke, som fulgte hende i salen.

Kongen satte sig foran; prinsesse Elisabeth prinsesse Lamballe og børnene satte sig paa en straabænk i baggrunden. Nogle adelsmænd, som havde ledsaget dem, stillede sig op ved døren.

Larmen tog til paa gaden og vakte frygt for, at folket vilde styrte ind og dræbe kongen.

Vergniaud, som den dag var præsident, befalede, at man skulde bortrive jerngitteret, der skilte logen fra forsamlingen, for at Ludvig og hans familie kunde flygte ind mellem de deputerede i tilfælde af, at dette gjordes fornødent.

Da det ikke var muligt at faa fat paa haandverkere, maatte nogle deputerede samt adelsmændene foretage dette arbejde; kongen gav endog selv en haandsrækning dertil.

Logen var meget trang og saa lav, at man ikke kunde staa opreist derinde. Augustsolen ophedede det lille rum; sveden rullede ned ad alle ansigter.

Dronningens læber var tørre. Hendes stive blik tilkjendegav mere foragt end smerte. Det hovmodige træk, som man i magtens dage havde iagttaget hos hende, spillede endnu i dette øieblik om hendes mund.

Uden at bøje hovedet ventede hun de slag,

der forestod. Hendes datter saa paa hende; ved synet af moderens fatning undertrykte Marie Thérèse sine taarer.

Kronprinsen forstod ikke timens alvor; med barnlig nysgjerrighed rettede han tusinde spørgsmaal til sin fader. Kongen udpegede de mere fremragende deputerede og nævnte nogle af talernes navne for ham.

En soldat trængte ind og forlangte kongens afsættelse.

En anden, der kom bagefter, løftede truende sin blodbestænkte haand mod kongens plads og tilbød at befri landet for den tykke hr. Veto.

Da begyndte ogsaa Karl Ludvig at forstaa faren; han brast i graad og skjulte sit ansigt i moderens skjød.

*

*

*

Efter kongefamiliens bortgang var en stor del af nationalgarden vendt tilbage til sine hjem; en mindre del havde sluttet sig til oprørerne. Schweizerne havde rømmet gaarden og trukket sig tilbage til slottet.

Oprørerne trængte fremad. Gendarmerne, der ligeledes havde samlet sig i slottets indre,

tog parti for dem. Schweizerne, der havde ordre til ikke at angribe, men kun at forsvare sig, begyndte at indlede underhandlinger med folket.

Et pistolskud affyredes. Nu greb schweizerne til vaaben. Angriberne flygtede i hui og hast for den første salve og efterlod sine kanoner.

Schweizerne samlede sig til et nyt angreb. Dog saa de med uro det øieblik nærme sig, da deres krudtbeholdning vilde være sluppen op, da de vilde være udsatte for fiendens ild uden midler til at kunne besvare den.

Ogsaa stormløberne samlede sig atter; de skammede sig over saa hurtig at have ladet sig jage paa flugt. Fra begge sider blev man ved med at skyde paa hinanden; og under denne kamp kom husene paa Caroussel-pladsen i brænd.

Kanonernes torden lød ind i rigsforsamlingens sal. De deputerede af venstre blegnede af frygt og vrede. De kastede urolige og forbitrede blikke hen paa den svage monark; de anklagede ham for at have givet befaling til slagteriet.

Marie Antoinette bedækkede sit ansigt; kanonernes drøn drev blodet op i hendes kinder.

Hendes øine straaledede; ubestemte forhaabninger blussede op i hendes sind.

Men snart forsvandt haabet atter: det var hendes sidste forsvarere, som myrdedes.

Udefra hørt forsterkede raab. Man forlangte, at schweizerne skulde nedlægge sine vaaben.

Uden sværd, uden hat havde adelsmanden d'Hervilly gjennem kugleregnet trængt sig frem til schweizerne i slottet.

De vilde vise ham de forholdsregler, som de havde truffet for at forsvare Tuilerierne.

„Det handler ikke herom,“ raabte han; „det handler om at naa rigsforsamlingen.“

„Ja, kjække schweizere,“ sagde en anden adelsmand, „gaar til kongen. Eders forfædre har tidligere gjort dette mere end en gang.“

Schweizerne adlød tiltrods for sin sorg over at skulle forlade kamppladsen.

Man opsøgte de trommeslagere, som ikke var faldne. Trodsende kuglerne, som regnede ned over dem fra alle sider, lykkedes det at faa opstillet soldaterne som paa en paradedag.

En uforudseet fare var forbeholdt dem paa veien mellem Tuilerierne og den lovgivende forsamling. Flere bataljoner nationalgardister havde forholdt sig ubevægelige under kampen; men

neppe viste schweizerne sig ved enden af den store allée, før de franske soldater skjulte sig bag træerne og fyrede paa dem fra dette baghold. Skarer af schweizere blev skudte ned.

Dreven af iver, med sværdet i haanden styrtede baron Salis ind i rigsforsamlingen.

„Schweizerne!“ skreg man fra alle sider. Flere deputerede søgte frelse ved at springe ud af vinduerne. En af dem henvendte sig til anføreren og befalede ham at tvinge sine tropper til at sænke sværdene.

Han negtede at gjøre det.

Man førte kaptein Durler hen til kongen.

„Sire,“ raabte denne med kvalt røst, „man vil, at jeg skal nedlægge mine vaaben.“

„Læg dem ned,“ sagde kongen. „Jeg vil ikke, at saa tapre mænd skal omkomme.“

Han skrev følgende ord paa en lap papir:

„Kongen befaler schweizerne at nedlægge sine vaaben og at trække sig tilbage til kaserne.“

Billetten blev afsendt øieblikkelig. —

Kongefamiliens bortgang fra slottet havde været mere end en skuffelse; ærbødigheden havde alene tilbageholdt schweizergårdens ytringer af uvilje og sorg. Befalingen om at ned-

lægge vaabnene, som de modtog nu, virkede som et tordenslag paa de tapre soldater.

Nogle græd af raseri, andre skreg, at de endnu kunde forsvare sig med sine bajonetter. Men selv i dette frygtelige øieblik vandt disciplinen overhaand. De bragte det sidste offer, som deres herre forlangte: de nedlagde sine vaaben.

Da de vilde vende tilbage fra den lovgivende forsamling, blev de fleste skudte ned af folket. Omtrent to hundrede schweizere blev fængslede og dræbtes senere. De, som var forblevne i Tuilerierne paa grund af sine saar, eller fordi de ikke havde hørt befalingen om at gaa bort, blev alle uden skaansel nedsablede.

For at spare nogle skyldiges blod havde Ludvig ladet udøse strømme af sine mest hengivne og trofaste tjeneres. Han skulde grusomt komme til at angre sin svaghed.

Ilden fra Caroussel-pladsen bredte sig i gaderne, hvor folket i begyndelsen hindrede de slukningsarbejder, som autoriteterne paabød. Pøbelen trængte ind i det slot, som paa kongens befaling var bleven forladt og overgivet til angriberne.

Lig en flok vilde dyr styrtede forstadsbefolkningen ind i Tuilerierne.

Den gamle borg blev skuepladsen for de mest modbydelige og skamløse scener. Døre sprængtes op med magt. Geværsalver lød. Hoffets tjenere blev, saavel som schweizerne, huggede ned for fode. Man røvede alle kostbarheder, sønderflængede møbler og tepper og rasede navnlig mod alt, hvad der havde tilhørt Marie Antoinette. Man kastede ud af vinduet de store speile, hvori — saa sagde man — „Medicis-Antoinette havde studeret den skinhellige mine, som hun viste folket.“

Man brød kjælderne op, tog tappen af vintønderne. Blod og vin skyllede i strømme henad gulvene, der var bedækkede med død-drukne mennesker og lig.

Berusede mænd iforte sig kroningsdragten og satte sig op paa tronen. Prostituerede kvinder pyntede sig med dronningens klæder, væltede sig i hendes seng og bedrev de værste afskyligheder med ligene.

Hoffets damer blev skaanede midt i denne dyriske vildhed.

Kammerfruene samt flere æresdamer vare forblevne i slottet. Blandt disse var prinsessen af Tarente-La Tremouille og den unge Pauline Tourzel, eneste datter af kongebørnenes

guvernante. De havde ved kampens begyndelse samlet sig i Marie Antoinettes værelse.

I afstand — under hvor megen sjæleangst ved kun Gud — fulgte de lyden af skuddene, af folkets hyl og de tunge fald af legemer, som fra balkonen kastedes ned paa gaden.

Endelig fandt ogsaa morderne veien til kvindernes dør. En skilvagt stod udenfor deres tilflugtssted. Han negtede hoben adgang og blev nedhugget.

Prinsessen af Tarente, som hørte ham falde, gik hen og aabnede døren for de indtrængende. Hun holdt Pauline Tourzel ved haanden.

„Dræb mig; men frels denne unge piges liv og ære,“ sagde hun. „Hun er betroet til min varetægt; jeg har lovet at give hende tilbage til hendes moder. Lad moderen beholde sin datter og tag mit blod.“

„Man dræber ikke kvinder,“ sagde en høi, sværlemmet karl. Sværdene sænkedes, og kvinderne blev hjulpe til flugt over ligene, der laa spredte rundt i salene og paa trapperne.

Aftenen skred frem. Tuilerierne frembød vedblivende et rædselsfuldt syn. Man ødelagde og dræbte fremdeles. Nedsablingen fortsattes ude i gaderne, indtil ilden endelig antændte selve slottet, og hermed afsluttedes den grufulde dag.

Medens alt dette gik for sig, trængte deputationer ustanselig ind i rigsforsamlingen; med større og større heftighed forlangte de kongedømmets afskaffelse. Man talte om at bryde ind i de kongeliges loge, om at trække dem ud med magt og dræbe dem.

Mange kostbarheder, som var plyndrede i Tuilerierne, blev bragte ind i forsamlingen. Fra sine pladse saa Ludvig og Marie Antoinette, at røverne og morderne kom ind med blodige hænder, at de med haanende ord nedlagde det, som de havde stjaalet i slottet.

„Snart“ — fortæller Marie Thérèse i sin dagbog — „overøste man min fader og hele familien med de laveste beskyldninger; snart førte man adelsmænd ind, der var halvdøde af saar og lemlæstelser; snart lod man hoflakaier træde frem for at aflægge falske vidnesbyrd mod min fader. Før at gjøre scenen end mere oprørende strøede man den hellige hostie, der var røvet fra kirkerne, ud over hele gulvet.“

Dronningen saa, at man bragte hendes bøger, hendes skrin, hendes smykker, og at man kastede altsammen mellem hinanden paa præsidensens bord.

Hun sendte kongen et opmuntrende smil, trykkede prinsesse Lamballes og prinsesse Elisa-

beths hænder og kyssede sine børn; endnu eiede hun skatte, langt mere værdifulde end de, som man havde røvet fra hende.

Heden blev mere og mere uudholdelig i det lille rum, hvor saa mange mennesker var samlede. Dronningen vilde tørre kronprinsens sveddryppende ansigt; men hendes lommetørklæde var gjennemvædet af taarer. Grev Rochefoucauld stod i nærheden; hun bad om at maatte laane hans. Men det var fuldt af hendes forsvareres blod.

Præsidenten foreslog, at man foreløbig skulde afsætte kongen. Folket ønskede mere vidtrækkende forholdsregler; og da Vergniauds forslag blev vedtaget, skeede det under galleriernes misghagsmumlen. Store plakater paa alle gadehjørner tilkjendegav snart efter, at monarken var styrtet, at hans civilliste var inddraget, og at ministrene var afskedigede.

Ludvig hørte, at man besluttede hans afsættelse.

Under de stormfulde forhandlinger havde han rolig betragtet de deputerede gennem sin lorgnette og vekslet nogle bemærkninger med enkelte af dem; han havde for alles øine spist en kylling med appetit og tømt en flaske vin.

Ingen mine fortrak sig i hans ansigt, da han

mistede sin krone. Han blev siddende ubevægelig, som kunde det have været en anden end ham selv, forhandlingerne dreiede sig om.

Marie Antoinette følte en kold styrke i sig. Det spændte, bitre udtryk mildnedes. Hun lukkede øinene et øieblik og syntes at samle sig i brændende bøn.

Saalænge, som der havde været adgang til at kjæmpe, havde hendes mod talt høiere end hendes resignation. Da der intet mere var hverken at udrette eller at haabe, opgav hun rolig det, som hun i tre sorgtunge aar haardnakket havde stridt for at beholde. Kronen, som saa længe havde brændt paa hendes pande, laa nu henslængt for folkets fod. Men afsættelsen kostede hende mindre end de tidligere ydmygelser; hendes smil og blik søgte i kjærlighed hen til hendes børn.

IV.

Tre dage i Feuillant-klosteret.

Den halve nat forløb, inden den lovgivende forsamling hævede sit møde.

Endelig blev det bestemt, at kongefamilien midlertidig skulde føres til det nærliggende Feuillantkloster og tilbringe resten af natten der.

Femten timer havde kongen, dronningen, deres børn og deres ledsagere været indespærrede i den trange loge, hvor de havde manglet lys og luft, og hvor de havde siddet som vidner til sin egen undergang. Gjennem en dobbelt række nationalgardister naaede de det nye asyl. Nysgjerrige skarer fulgte vognen og stirrede ind i den; de bar dolke og sværd, der var plettede af schweizernes blod.

Kronprinsen skjaldt af angst, medens man søgte op ad den mørke trappe, som førte ind i det forladte kloster.

En adelsmand tog ham paa sine arme. Dronningen hviskede ham et par ord i øret, og pludselig blev barnet atter glad.

„Mama har lovet, at jeg skal faa lov at sove i hendes værelse, fordi jeg har været snil ligeoverfor de stygge mænd,“ sagde han til adelsmanden.

Et tarveligt aftensmaaltid blev sat frem; men kun børnene spiste nogle mundfulde.

Udenfor rasede mængden; man forlangte dronningens hoved.

„Hvad har hun da forbrudt mod dem?“ spurgte kongen sørgmodig.

Der var i klosteret fire tomme celler, som alle vendte ud mod en lang gang, hvis døre blev strengt bevogtede. Kongen slog sig ned i den næstførste celle, dronningen og hendes datter i den tredje. Kronprinsen og hans guvernante tog den fjerde i besiddelse.

Den første celle benyttedes som forværelse; nogle tro venner vaagede her over den faldne konge og dronning.

Marie Antoinette gik et øieblik ind til sin mand; hun kunde endnu ikke trøste sig over at have forladt slottet uden at forsøge modstand.

„Maaske vilde alt være gaaet anderledes,

om vi i tide havde ladet oprørerne angribe," sagde hun.

„Ved hvem?“ spurgte kongen ærgerlig.

Dronningen sagde intet mere. Faa minutter efter vendte hun tilbage til sin celle.

Dørene kunde ikke stænges. Klosterets stengulv var istykkert. Tapeterne, som var iturevne og smudsige, blaffede frem og tilbage.

Der fandtes i klosteret kun straastole og haarde senge.

Nede i gaarden sang og dansede oprørs-mændene.

Tunge tanker holdt dronningen vaagen. Først da klokken slog 6 om morgenen, kom søvnen og skjænkede hende et par timers fred.

Hovedstaden vaagnede tidlig. Folket var vildt begeistret. Kongens venner var fortvivlede.

Blodpøle, størknede af sommerheden, dynger af lig, som var afklædte og lemlæstede, bedækkede Tuileriernes have og Ludvig den femtendes plads. Menneskeflokke løb rundt uden maal, antastede fredelige forbigaaende, bankede paa gadedøre, peb og hujede udenfor Feuillantklosteret. Man ødelagde statuer, tilsølede alt, hvad der erindrede om kongevældet, og skjød gennem trækhullerne paa dem, der holdt sig

skjulte i kjældere. Hele familier vandrede rundt mellem ligene og søgte sine kjære, som savnedes.

Solen, der lyste over saa mange ruiner, vækkede dronningen og blændede hendes øine.

Prinsesse Elisabeth var staaet tidlig op og havde klædt børnene paa. Kronprinsen tænkte især paa sin lille hund, som var bleven tilbage i Tuilerierne, og som var bleven dræbt.

„Der gives større sorger end denne,“ sagde Elisabeth til ham; „bed Gud om at spare dig for dem.“

Hun førte Karl Ludvig og Marie Thérèse til dronningens seng.

„Stakkels børn,“ sukkede moderen, „hvor det er grusomt at have lovet eder en saa herlig arvelod og at maatte sige til eder: alt er forbi med os.“

Kammerfruerne, som var undslupne midt under slottets ødelæggelse, kom for at se til dronningen. De fandt hende siddende paa kanten af en feltseng, og de brast i graad. En kvinde af folket, som havde opsyn med det forladte kloster, redte hendes haar.

Marie Antoinette strakte armene ud mod sine tjenerinder. Hun vovede næsten ikke at se paa dem. Længe fandt hun for bevægelse ikke et ord at sige til dem.

„Kommer hid, ulykkelige kvinder!“ udbrød hun endelig; „ser en kvinde, som er ulykkeligere, end I er; thi det er hende, som er skyld i eders ulykke.“

Kammertjeneren Hue havde frelst sit liv ved at hoppe ud af et af slottets vinduer og kaste sig i Seinen. Den første dag havde han holdt sig skjult i byen; men dagen derpaa ilede han til Feuillant-klosteret.

Dronningen overøste ham med spørgsmaal om de personer, som var blevne tilbage i Tuilerierne. Hun havde overbærende ord for venner, som havde forladt hende, tak og erkjendtlighed for dem, som var forblevne tro.

„Hvad der trøster mig,“ sagde hun, „er, at de venner, som min ulykke har bragt mig til at miste, ei veier op mod dem, som ulykken har skjænket mig.“

Kongefamilien eiede ikke længer hverken penge eller klæder. En schweizisk officer, der havde omtrent samme legemsform som kongen, sendte klæder til brug for sin herre. Den engelske gesandts hustru, hertuginde af Sutherland, havde en søn paa Karl Ludvigs alder; og hun sendte lianed til den lille prins.

Marie Antoinette var taknemmelig over at faa klædningsstykker til sig selv fra hertuginde

af Grammont. Saa fattig var keiserinde Maria Theresias datter bleven, at hun modtog femogtyve guldstykker, som en af hendes kammerfruer tilbød hende.

Ludvig og hans familie boede tre dage i Feuillant-klosteret. Hver morgen klokken ti førte man dem til den trange loge, som havde skjænket dem ly, da de forlod Tuilerierne. De maatte vedblivende overvære alle forhandlinger, og de hørte dødsdomme udtale over dem, som havde kjæmpet for dem den tiende august og som havde undgaaet folkets forfølgelser.

Hver aften førtes de kongelige tilbage til klosteret. En sterk vagt omgav dem; men den var neppe sterk nok til at beskytte dem. En ung, velklædt mand styrtede en dag frem mod dronningen og stak sin dolk lige op under hendes næse.

„Afskyværdige Antoinette!“ skreg han. „Du ønskede, at østerrigerne skulde bade i vort blod; det skal du betale med dit hoved.“

Marie Antoinette svarede ham med taus foragt.

Den lovgivende forsamling havde først besluttet, at kongen og hans familie skulde føres

til slottet Luxemburg. Kommunen fandt imidlertid ikke, at Maria af Medicis' gamle palads var egnet til at huse disse gjæster; man mente, at de store kjældere under bygningen kunde frembyde adgang til flugt.

Efter nogen debat bestemte man endelig, at kongefamilien skulde føres til Temple.

Dronningen hørte det og skjælv; hun havde altid næret rædsel for dette sted.

„Man vil putte os ind i Temple,“ sagde hun; „man vil omskabe denne bygning til et fængsel. — Tusinde gange har jeg i tidligere aar anmodet greven af Artois om at lade Temple nedrive. Min angst for dette taarn har sikkert været en forudåelse om alt, hvad jeg vil komme til at lide bag dets mure.“

Kommunen bestemte endvidere, at alle fremmede personer skulde fjernes fra kongefamilien. Prinsesse Lamballe samt fru de Tourzel og hendes datter var de eneste, som fik tilladelse til at følge med til Temple.

„Jeg er altsaa fange,“ sagde Ludvig den sekstende. „Karl den første var lykkeligere end jeg; man lod ham beholde sine venner, indtil han besteg skafottet.“

Han vendte sig mod de faa, som var blevne

hos ham i klosteret, og befalede dem at trække sig tilbage.

„Mine herrer,“ sagde Marie Antoinette under hulken, „først i dette øieblik føler vi, hvor forfærdelig vor stilling er. I mildnede den ved eders nærværelse og ved eders hengivenhed.“

Inden de gik bort, lagde tjenerne, hvad de havde hos sig af penge og værdisager, i stilhed hen paa et bord.

Kongen saa det. Med en haandbevægelse tilbageviste han dette bevis paa troskab.

„Behold eders brevtasker,“ sagde han. „Jeg haaber, at I har længere tid at leve end jeg.“

„Den trettende august klokken ni om aftenen“ — fortæller prinsesse Marie Thérèse — „kom to mænd for at hente os i en vogn, der kunde rumme otte personer. De paabød os at stige ind i den og tog plads ved siden af os, idet de raabte: „Folket leve!“ Paa veien til Temple var vi udsatte for saa megen fare fra den op-hidsede mængdes side, at vore ledsagere ikke turde lade vognen stanse et øieblik; alligevel varede det to hele timer, inden vi kom frem. Ikke et træk af medlidenhed mødte os paa veien. Man havde derimod den grusomhed at vise

os alt, hvad der kunde gjøre os ondt, og var navnlig ivrig for, at vi skulde se, at kongestatuerne var omstyrtede.“

Klokken var elleve, da man naaede Temple. Fangerne steg ud. Porten var saa lav, at kongen og dronningen maatte bøie hovederne for at komme gjennem den.

V.

Livet i Temple.

Temple bestod af to taarne, et større og et mindre.

Kongefamilien maatte i begyndelsen bo i det mindre taarn.

Marie Antoinette fik anvist et værelse i anden etage. Der blev stillet en seng til datteren ind i moderens rum.

Kronprinsen og guvernanten laa sammen i ét værelse. Prinsessen af Lamballe laa i et mørkt forværelse, der stødte op til dronningens. Prinsesse Elisabeth og Pauline Tourzel laa i et gammelt køkken.

Kongen beboede et værelse i tredje etage, som man i hast havde ladet indrette til ham.

Dronningens værelse var det største; man benyttede dette til samlingssted. Ogsaa Ludvig kom der ned hver morgen og tilbragte dagen

sammen med de øvrige. Men fangerne havde ikke den trøst at være alene; vagten, som skiftede hver time, sad stadig inde hos dem.

Marie Antoinette skulde kun en ugestid faa lov til at beholde den veninde, der havde elsket hende saa høit. Natten mellem den nitende og tyvende august trængte kommunens udsendinge ind for at bortføre de personer, som ikke hørte til den kongelige familie.

Dronningen forsøgte at holde prinsesse Lamballe tilbage. Hun omslyngede hende, græd og fremholdt, at hun var hendes slegtning; men alt var forgjeves. Man maatte skille dem med magt. Magistratspersoner slæbte den afmægtige fyrstinde ned ad trapperne, udenfor de mure, bag hvilke hun efterlod sin dronning og veninde.

„Drag omsorg for prinsessen,“ raabte Marie Antoinette under hulken til fru de Tourzel og hendes datter, som fulgte efter; „grib ordet for hende ved alle anledninger. Skaan hende saameget som muligt for at besvare listige og vanskelige spørgsmaal.“

Efter at fru Lamballe var bleven ført bort, hensank Marie Antoinette i kummer. Savnet af veninden, frygten for at de elskede væsener, som hun endnu havde om sig, skulde blive

hende berøvede, gjorde hende en tidlang næsten maalløs af sorg.

Prinsesse Elisabeth søgte at opmuntre hende.

„Tab ikke modet,“ sagde hun; „Gud sender os aldrig større prøvelser, end vi kan bære.“

En uforudseet opmuntring ventede de fangne snart. Kammertjeneren Hue skaffede sig adgang til sin herres fængsel.

„Hvor stor var ikke min glæde, da jeg traadte ind i Temple,“ siger den tro tjener i sine erindringer.

Den 26de august fik ogsaa kammertjeneren Clery lov til at betræde taarnet. Han og hans hustru havde betjent kongen og dronningen i Tuilerierne; han fulgte dem nu i fængselets ensomhed.

Clery's bevægelse var ikke mindre end Hue's, da han saa sin konge og dronning igjen.

Marie Antoinette udtrykte i varme ord sin tilfredshed over at skulle beholde ham i sin nærhed.

I sin forladthed følte hun sig rørt og paa det dybeste taknemmelig mod denne mand, som paa alle maader stræbte at glæde hendes børn og at mildne hendes egtefælles og hendes egen skjebne.

Ved indtrædelsen i Temple, ved indgangen

til dette nye afsnit af livet, var kong Ludvig otte og tretti aar gammel. Marie Antoinette var henved syv og tretti aar. Prinsesse Elisabeth var i sit niogtyvende aar. Karl Ludvig havde fyldt sit syvende aar den syvogtyvende marts; og prinsesse Marie Thérèse var nær fjorten aar gammel.

Efter at damerne Lamballe og Tourzel var blevne skilte fra kongefamilien, delte prinsesse Elisabeth værelse med sin niece, og kronprinsens seng blev flyttet ind til moderen.

Kongen stod op klokken 6 eller 6 $\frac{1}{2}$ om morgenen, klædte sig paa og forblev i bøn og betragtning til klokken ni.

Dronningen og kronprinsen stod endnu tidligere op.

Morgentimerne var de eneste, hvor Marie Antoinette følte en vis frihed; fangevogterne traadte nemlig ind til hende paa samme tid som kammertjeneren og forlod hende ikke før sent om aftenen.

Ogsaa dronningen tilbragte dagens første time i bøn. Hun formaaede ikke, som sin mand, gennem dagens strid at gaa med blikket vendt mod himlen. Hun forstod ikke sin svigerinde, hvis sjæl syntes at leve i Gud. Som hustru og moder følte hun sig bunden til jorden;

hun følte endnu trang til at elske og trang til at virke. Og selv bag Temple's mure kunde hun ikke frigjøre sig fra en halvt angstfuld, halvt forhaabningsfuld lytten efter de fremmede magters hære, som trængte frem.

Men ulykken lutrede hendes sjæl. Faa ugers fangenskab lærte hende mere, end aar havde lært hende ved hoffet og i lykken. Og i morgenens stilhed søgte hun hen til Ham, som skjænker troner og atter tager dem. Vogterne overraskede hende ofte foran hendes seng, hvor hun laa paa knæ med foldede hænder og med en bønnebog, der var vædet af taarer. —

Klokken ni spiste Marie Antoinette, Elisabeth og børnene frokost sammen med kongen. Derefter underviste Ludvig sin søn. Han lærte ham at læse og skrive, gav ham undervisning i latin og geografi og lod ham fremsige vers af Corneille's og Racine's verker. Moderen beskæftigede sig med sin datters uddannelse. Disse læretimer, der blev givne af en dromning uden krone og en konge, som var fange, fandt i regelen sted mellem klokken ti og tolv hver formiddag.

Naar veiret var godt, pleiede de kongelige klokken et at gaa ned i haven. Fire fange-

vogtere samt en kaptein ved nationalgarden ledsagede dem.

Soldater og arbejdere, der var beskjæftigede i Temple, samlede sig saa nær som muligt rundt dem, sang revolutionære sange eller utugtige viser. Skoggerlatter, plumpe og smudsige skjældsord kastedes efter dem. Murene bedækkedes med blyantstegninger: hist tegnede man en guillotine, her en galge for „Messalina og hendes ulvunger“: længere borte saaes fru Veto's dans, Antoinette og hendes svins henrettelse og saa videre i det uendelige.

For børnenes helbreds skyld blev man ved med at gaa ned trods alle forfølgelser. Og undertiden nød de kongelige ogsaa en smule opmuntring paa sin gang.

Fra de øverste etager af de huse, der laa rundt om Temple, kunde man se ned i haven. Nysgjerrige og medlidende ansigter saaes i vinduerne; og fra et par kvistværelser kastede man i hemmelighed blomster og papirstrimler med nogle venlige og medfølede ord.

Klokken to gik kongefamilien atter op i taarnet.

Som en sidste rest af gamle vaner blev dronningen i begyndelsen ved med at klæde sig om til middagen. Hun ombyttede en lys kjole,

som hun bar om morgenen, mod en brun, blomstret dragt, som hun først aflagde, da hun blev enke. Omklædningen foretog hun i prinsesse Elisabeths værelse.

En dag fulgte en af fangevogterne efter hende og forlangte, at hun skulde tage sin kjole af, medens han saa derpaa. Oprørt over et saa krænkende opsyn bestemte hun sig til herefter at beholde den samme kjole paa fra morgen til aften.

Efter middagen hvilede kongen, damerne læste, og den lille prins arbejdede paa sine opgaver.

Den smag for haandarbejder, der i hendes lykkes tid mangan gang havde hjulpet Marie Antoinette til lettere at bære etikettens aag, hjalp hende nu tidt og ofte over mørke tanker. Før havde hun været barnlig glad, naar hun havde fuldført et eller andet fint broderi. Nu tilbragte hun sine dage som en fattig sypige: hun stoppede kongens og børnenes linned og lappede sine egne, tyndslidte kjoler.

Forsendelsen af linned gav fængsels-komiteén et paaskud til nye forhaanelser mod fangerne.

Man havde broderet kroner paa dette linned. Men fyrstinderne fik befaling til at sprette kroner af; og Elisabeth og Marie Antoinette gav

sig rolig ifærd med at fjerne sindbilledet paa en storhed, der havde bragt dem saamegen ulykke.

Kommunen havde givet en mand ved navn Tison portnerbestillingen i Temple.

Tison var grætten og gammel; hans raahed forvandlede hver haandsrækning til en fornærmelse.

Hans kone havde ifølge forlydende det hverv at gjøre det lettere arbeide i taarnet; men hendes virkelige hverv var at udspeide kongeparrets handlinger og ord.

Hun var yngre og mere følsom end sin egtfælle og vaklede mellem rørelse over kongefamiliens ulykker og frygten for, at hendes medlidenhed skulde blive regnet hende og hendes mand til last. At se dronningen af Frankrige afhængig af hendes naade forvirrede portnerkonens tankegang; hun sprang uafsladelig fra velvilje til forræderi, fra taarer for Marie Antoinettes fødder til falske anklager mod hende.

Skomageren Simon, der senere blev sørgelig bekjendt som Ludvig den syttendes opdrager, havde overopsynet med de forbedringer, der skulde foretages i Temple.

Det mørede ham at behandle den forhenværende konge som sin ligemand; han gav

ordre til, at man skulde beholde hattene paa hovedet, naar man sad inde hos kongefamilien.

Vagtmændenes opførsel blev for hver dag mere utaalelig. De brød fangernes brød istykker for at se, om der ikke laa breve deri. De skar frugten over, knækkede ferskenstene under paaskud af, at der kunde være indlistet meddelelser i dem.

Efter hvert maaltid tog de knive og gaffer forsigtig bort; og de maalte damernes synaale under paaskud af, at de kunde anvendes til selvmord.

Det faldt kongen vanskeligt at lægge bort sit sædvanlige godmodige væsen; men hans ligefremme optræden rørte ikke vogterne, den vakte kun latter. Haan og bebreidelser rettedes stadig mod ham.

Man henvendte sig meget sjeldnere til dronningen; thi hendes rolige tilbageholdenhed holdt fornærmerne i afstand.

En morgen, da Ludvig stod op, kom to opsynsmænd for at gjennemse hans lommer. De satte sig ned, men tvang den tidligere konge til at blive staaende; og de fratog ham flere smaating, deriblandt en kniv af guld, hvormed han rensede sine tænder.

Den 24de august mellem klokken tolv og

et om natten styrtede atter to vogtere ind; de berøvede ham hans sværd. En anden gang overbragte man en avis og udpegede for kongen en meget interessant artikel. Han gjennemløb den: en artillerist forlangte tyrannens hoved til ladning for sin kanon.

Et ord sagt med lav stemme blev betragtet som en planlagt sammensværgelse. Man optog en lønlig taare som bevis for had til folket. En haandbevægelse betragtedes som trusel, et smil som opfordring til forræderi. Taushed kaldtes hovmod, høflighed kaldtes forsøg paa at besnære. Kongeparret maatte undertrykke hvert tegn paa glæde saavel som paa sorg.

Ludvigs kristelige sind forlenede ham med styrke og taalmodighed.

Han, som havde været forlegen og ubestemt mellem hofmænd og smigrere, som havde vist sig svag, saalænge han havde været i besiddelse af magt, gjenfandt sin værdighed, da hans fiender indbildte sig at have tilintetgjort den.

Hans simple og støiende godmodighed, som havde virket saa stødende paa hans gemalinde, forvandlede i fængselet til hensynsfuld mildhed.

For den mægtige monark havde Marie Antoinette kun næret et kjøligt venskab; for den forfulgte egtefælle fandt hun inderlig kjærlighed.

Hun forbausedes over den fasthed, det taalmod, som hun saa udfolde sig hos ham; og hun bebreidede sig bittert, at hun, medens hun stod paa magtens tinde, af sin trang til adspredelser havde ladet sig forlede til at vise ham ligegyldighed.

Ludvig var ufølsom for savn, naar de kun rammede ham selv. Men han berørtes smertelig ved sammenligningen mellem den glans, hvori han tidligere havde seet sin hustru og sin søster, og den mangel og fattigdom, som omgav dem nu.

En dag betragtede han Elisabeth, medens hun var beskæftiget med at lappe dronningens kjole; man havde taget hendes saks fra hende, og hun var nødsaget til at bide traaden over med tænderne.

„Søster,* sagde han, „hvilken modsætning! I dit smukke hus i Montreuil manglede du intet.*

„Ak, min broder,* svarede Elisabeth, „kan jeg savne noget, naar jeg deler ulykkerne med dig?*

En anden dag saa han, at dronningen feiede gulvet.

„Hvilken beskæftigelse for en dronning af Frankrige!* udbød han. „Hvad vilde man sige,

dersom man saa dette i Wien? — Hvem skulde have anet, at jeg, ved at forene din skjebne med min, skulde bringe dig til at synke saa dybt.“

„Regner du for intet den hæder at være den bedste og den mest forfulgte mands hustru?“ spurgte Marie Antoinette. „Er ikke en ulykke som vor den mest majestætiske storhed?“

Kongen greb hendes haand; hans øine fyldtes med taarer.

Den kongelige familie tilbragte de lange aftener rundt et bord. Dronningen og prinsesse Elisabeth læste høit, eller man passiarede og syede.

Børnene legede ofte i forværelset. Clery holdt sig da i nærheden af kronprinsen; undertiden kom ogsaa Elisabeth en kort stund derud.

Prinsessen og kammertjeneren sad hver med sin bog i haanden. De benyttede larmen fra vagtmændenes stue til upaaagtet og med lav stemme at give hinanden nogle meddelelser.

Marie Antoinette bragte selv sin søn tilsæns hver aften. Naar hun havde klædt ham af, kyssede hun ham; ganske sagte, saa vogterne ikke kunde høre det, bad barnet sin aftenbøn.

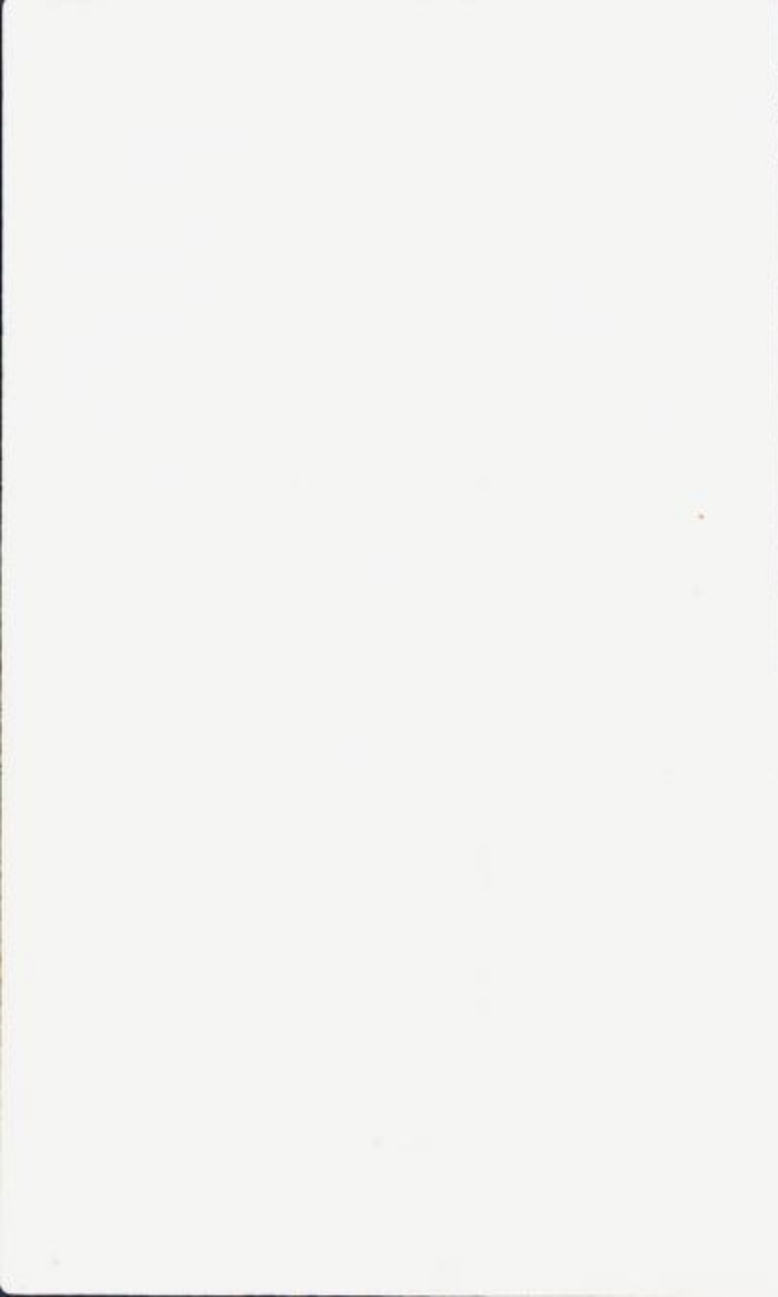
Den var forfattet af dronningen og er bleven opbevaret og meddelt af hendes datter:

„Almægtige Gud! Du, som har skabt mig og gjenløst mig, jeg elsker dig! Bevar min faders og min families liv! Beskyt os mod vore fiender! Giv min moder, min tante og min søster den kraft, som de trænger for at bære sine lidelser!“

LUDVIG XVII.

VI.

Prinsessen af Lamballe myrdes.

To dage efter kongedømmets fald havde den tyske krigshær overskredet grænsen. De franske tropper, som skulde have beskyttet den, havde ved fiendens ankomst taget flugten.

Den 20de august begyndte de udenlandske tropper at beleire grænsefæstningen Longwy, der kapitulerede tre dage efter; og den 2den september faldt Verdun i fiendernes hænder.

Underretningen herom fremkaldte den største forfærdelse. Vogterne i Temple troede, at de fremmede troppers indtrængen i Paris var nær.

En af dem ilede til kongen og raabte til ham:

„Dersom tyskerne kommer, dræber jeg dig!“

Ludvig betragtede ham med forundring, der var parret med medlidenhed.

Kronprinsen brast i graad og flygtede forfærdet. Hans søster løb efter ham; dronningen kaldte ham tilbage. Men han vilde intet høre.

„Jeg havde den største møie med at trøste ham,“ har hans søster fortalt; „i aanden saa han min fader allerede dræbt.“

Efter saadanne scener talte Marie Antoinette til sine børn om den tilgivelse, som vi alle trænger; hun bad dem om at glemme fornærmelser og erindre dem om, at de ikke maatte forveksle det franske folk med en hob rasende, der reves med af revolutionens virkninger.

Fiendens overmagt var i virkeligheden ikke saa stor, som man troede i Paris.

Den 29de september fandt kongen af Preussen sig beføiet til at trække sine tropper tilbage med uforrettet sag; de to fæstninger faldt atter i franskmændenes hænder.

Den femtende august havde Robespierre tvunget rigsforsamlingen til at lade nedsætte en overordentlig domstol, der skulde dømme alle forrædere. Og i anledning af Longwy's fald erklærede Danton den 28de i samme maaned, at under de forhaandværende, farefulde omstændigheder maatte alle mistænkte fængsles.

Forsamlingen gav sit bifald tilkjende. Paris

var herigjennem overgivet til rædselsherredømmets vilkaarlighed.

Den 29de august begyndte væbnede skarer at gjenneastreife byen. De afspærrede gaderne, hjemsøgte husene; mindst tre tusinde mennesker blev slæbte i fængsel. En del af fangerne blev visselig igjen løsladte; men en rædselsfuld død forberedtes for de øvrige.

Om eftermiddagen den 2den september begyndte menneskeslagtingen. De revolutionære myndigheder havde blandt befolkningens bærmehvervet to hundrede mordere, som i forskjellige afdelinger styrtede rundt i fængslerne og med dyrisk vildhed bragte de dødsdomme til udførelse, som folkedomstolen havde fældet.

Prinsessen af Lamballe samt fru og frøken Tourzel var fra Temple bleven førte hen til „La Force“, hvor man holdt dem indespærrede. Paa dronningens hyppige og ivrige spørgsmaal havde man gjentagne gange forsikret, at hendes veninde ikke var udsat for noget ondt.

„Hvad skulde man kunne anklage hende for?“ sagde dronningen for at berolige sig selv. „Hun har aldrig blandet sig i politik. Man kan ikke lægge hende andet til last end hendes hengivenhed for mig.“ Dog gjorde tanken paa prinsessen hende vedblivende bekymret.

Fru Lamballe havde undgaaet blodbadet den første dag. Hun havde tilbragt natten mellem den 2den og 3die september under krampeanfald og besvimelser. Fra det værelse øverst oppe, hvor hun var indesluttet, hørte hun de døendes jammer.

Skrigene udenfor gjorde hende halvt afmægtig af angst. Skjønt hun var beredt paa døden, var hun forfærdet over at føle den nærme sig. Hendes nerver bævede ved forestillingen om, at hun maaske levende vilde blive sønderflænget af den rasende pøbel.

Snart sprang hun ud af sengen, knælede nøgen paa det haarde gulv og skreg til Gud i sin dødsangst; snart søgte hun mod og styrke ved tanken paa dronningen, for hvis skyld hun havde ofret sin lykke og sin fred.

Under paaskud af at ville flytte hende til „Abbediet“ kom fangevogterne ind for at føre hende for domstolen.

„Fængsel er fængsel,“ indvendte hun. „Jeg foretrækker at blive i „La Force“; her er ligesaa godt som andetsteds.“

Man foreholdt hende, at det var nødvendigt at adlyde.

Hun trak en kjøle paa; støttet til vogterens arm slæbte hun sig henimod trappen.

Dunsten af vin, blod og tobaksrøg, lyden af undertrykte klager og dødsrallen mødte hende nedefra. Hun formaaede neppe at holde sig opreist og syntes at tabe bevidstheden om, hvad der foregik.

Man bragte hende næsten døende frem for retten, hen til et bord, der var bedækket med sabler og pistoler, papirer, flasker og glas.

„Hvem er De?“ spurgte dommeren.

Først nu syntes hun at vaagne.

„Marie Thérèse Louise af Savoyen-Carignan, prinsesse af Lamballe,“ svarede hun.

„Hvilken stilling indehavde De ved hoffet? Kjender De noget til sammensværgelserne paa slottet?“

„Jeg har aldrig vidst om nogensomhelst sammensværgelse.“

„Sværg at De elsker friheden. Sværg at De hader kongen, dronningen og kongedømmet.“

„Den første ed vil jeg sværge. Den anden er det mig umuligt at sværge; thi der findes ikke had i min sjæl.“

„Sværg alligevel,“ sagde dommeren, som ønskede at frelse hende; „dersom De ikke sværger, maa De dø.“

Hun bøiede hovedet, pressede læberne sammen og taug.

„Saa gaa,* sagde dommeren; „og naar De kommer ud herfra saa raab: folket leve!“

Hertugen af Penthièvre, der levede i fred paa sine godser, beskyttet af folkets kjærlighed, var ingenlunde uvidende om de farer, som truede hans svigerdatter. Han havde sendt sine mest betroede tjenere til Paris og forsynet dem med uhyre pengesummer, for hvilke han havde givet dem ordre til at købe prinsessens frihed og liv.

Hans anstrengelser syntes at skulle lykkes. Forskjellige beretninger samstemmer i, at man ikke havde til hensigt at dræbe prinsessen. Saavel blandt bødlerne som dommerne fandtes der mere end en, som ønskede at se hende frelst. *)

To soldater tog hende under armene og førte hende ud af retssalen.

Da hun saa blodbadet og ligene udenfor, besvimede hun atter.

Mændene trak hende videre, over en hob af dræbte.

---

*) Fru de Tourzel og hendes datter undslap lykkelig samme dag.

Da stak en drukken mand i kaadhed sin lanse gjennem hendes haarpynt. Han rev kappen af hendes hoved med sit sværd; et brev fra dronningen, som prinsessen havde skjult i sit haar, faldt til jorden.

Manden havde saaret hendes pande; blodet rislede ned ad hendes kinder.

Endnu stod prinsessen halvt opreist; de to soldater, som øiensynlig ønskede at redde hende, slæbte hende ufortrødent videre.

Men mængden havde seet blod og kastede sig over hende. Man gjennemborede hende med sabler og spyd, greb hende ved haaret og skar hendes hoved af med en slagterkniv. Klæderne blev revne af liget, som man vanærede og lemlæstede.

Prinsessens hoved blev stukket op paa en lanse; det tjente til fane for en flok hujende børn, blodtørstige mænd og drukne kvinder, som førte det hen til et vertshus.

Man lagde det paa skjænkebordet, midt mellem halvtømte flasker, og man tvang de tilstedeværende til at tømme en skaal for døden.

Blodmenneskene vandrede saa videre med voksende folkemasser efter sig. Man stansede paa Bastille-pladsen. Her blev hovedet baaret

ind til en frisør, som pudrede og krøllede haaret.

„Hurra!“ skreg mængden, da hovedet igjen kom tilsyne; „nu vil Antoinette kjende sin veninde igjen!“

Man bar det hen til Temple's port for at forfærde dronningen. Mængden trængte ind i fængselsgaarden og stillede sig op under kongeparrets vinduer.

Mænd, kvinder og børn hylede revolutionens sange, raabte og skreg. Man skjelnede ordene: „Østerrigerinden! Lamballe,* der stadig gjen-toges og overdøvede alle andre udraab.

Arbejderne i taarnet slattede sig til folkemassen; alle ønskede at se kongefamiliens sorg.

„Dersom østerrigerinden ikke viser sig, gaar vi op til hende og tvinger hende til at kysse Lamballe's hoved,* raabte nogle.

Prinsessens lange, lyse krøller flagrede rundt det døde, blodige ansigt. Manden, som bar hovedet, klatrede op paa muren for at bringe det saa tæt som muligt til Marie Antoinettes vindu.

Den dødes linned, der var sort af søle og blod, var stukket op paa en anden lanse. Man holdt hendes blodige hjerte paa en sabel. Den person, der bar dette sidste, gik hen til kokken

i Temple og opfordrede ham til at koge og stege det, men til først at gaa til Marie Antoinette og forlyste sig ved det ansigt, som hun vilde sætte op ved synet deraf.

Kongefamilien havde nylig reist sig fra middagbordet. Kammertjeneren Clery var gaaet til Tison's for efter sædvane at spise middag sammen med dem.

Pludselig udstødte madame Tison et skrig og besvimede; hun havde set det døde hoved fra den plads, hvor hun sad.

Clery reiste sig og skyndte sig ind til den kongelige familie; han saa aldeles forstyrret ud.

„Hvorfor gaar De ikke ned for at spise?“ spurgte dronningen.

„Madame, jeg føler mig ikke vel,“ svarede han.

Flere magistratsejbedsmænd styrtede ind i værelset; den tjenestgjørende opsynsmand lukkede døren. Idet han nærmede sig vinduet, trak han gardinerne for samme.

„Hvad betyder denne frygtelige larm?“ spurgte kongen.

En nationalgardist svarede brutalt:

„Siden De ønsker at vide det: det er Lamballe's hoved, som mængden vil, at De skal se.

Jeg raader Dem til at vise Dem, hvis De ikke ønsker, at folket skal trænge herind."

Marie Antoinette segnede afmægtig om paa gulvet. Hendes datter har fortalt, at dette var den eneste gang i dronningens fængselstid, hvor hendes fasthed forlod hende.

Da hun vaagnede af sin besvimelse, kastede hun sig paa knæ. Hun bad til Gud og jamrede hele natten.

VII.

Kongefamilien føres over i det store taarn. — Ludvig den sekstende stilles for konventets skranke.

Den 21de september 1792 proklameredes republikken i Frankrige.

Fangerne modtog efterretningen derom med fuldstændig sindsro.

„Jeg ønsker,“ sagde Ludvig, „at fransk-mændene under denne nye regjeringsform maa finde den lykke, som jeg havde haabet at skulle berede dem.“

Seks magistratsejbedsmænd indfandt sig faa dage efter med megen larm. De oplæste en befaling om, at Ludvig skulde skilles fra sin familie og flyttes over i det store taarn.

Dronningen, prinsesse Elisabeth, hans datter og sønnen omslyngede ham. De bedækkede hans hænder med kys og taarer; forgjeves bøn-faldt de om tilladelse til at lide sammen med ham.

Embedsmændene blev rørte; men de vovede ikke at afvige fra den strenge befaling.

Kongen blev ført til det store taarn; en seng, et bord og et par simple stole var det eneste bohave, som fandtes der.

Næste morgen bad Ludvig en af opsynsmændene om at bringe ham efterretninger fra hans hustru og børnene. Denne, der var mildere stemt end de øvrige, raadførte sig med sine embedsbrødre og overtalte dem til at gaa med ham til dronningen.

Marie Antoinette havde tilbragt natten under jammer. Hendes blege læber, hendes forgrædte øine, den haardnakkethed, hvormed hun havde negtet at røre sin frokost, idet hun svor, at hun vilde dø af sult, dersom man holdt fast ved at skille hende fra kongen, alt dette rørte og forvirrede opsynsmændene.

„Nuvel,“ sagde en af dem tilsidst, „lad dem spise sammen idag. Imorgen maa kommunen fastsætte de nærmere forholdsregler.“

Dronningens fortvivlelse forvandlede til den heftigste glæde; hun omfavnede sine børn og opfordrede dem til at vise opsynsmændene sin erkjendtlighed og til at takke Gud, fordi det skulde blive dem forundt at gjense faderen.

Selv Simon, der var tilstede, blev bevæget.

„Disse kvinder faar mig næsten til at græde,“ brummede han.

Men et øieblik efter henvendte han sig barsk til dronningen.

„De græd ikke den tiende august,“ sagde han.

„Folket tager i høi grad feil af vore følelser,“ svarede Marie Antoinette.

Middagsmaaltidet blev en fest. Ludvig blev ikke træt af at trykke sine kjæres hænder. Damerne fik tilladelse til at gaa over i det store taarn for at bese kongens værelse og de rum, der sattes istand for senere ogsaa at huse dem. Og det var ikke langt fra, at dagen, som var begyndt i fortvivlelse, endte i glæde og fryd.

Tre uger efter kunde Marie Antoinette, prinsesserne og Karl Ludvig ligeledes tage ophold i det større taarn.

De havde glædet sig til overflytningen, fordi den skulde føre dem sammen med kongen; men de tog feil, naar de troede paa medlidenhed fra kommunens side. Hadet mod Marie Antoinette var ikke blevet mindre under kampen mod hendes fædreland.

Den pleie, som hun ydede sin søn, den taknemmelighed, som han viste hende til gjengjæld, de kjærlighedsbeviser, som han overøste hende med, var hendes trøst i ulykkerne; man misundte hende denne sidste glæde. Karl Ludvig blev uden varsel taget bort fra moderen og ført til faderen.

Først haabede dronningen, at skilsmissen kun var en trusel, og at barnet vilde blive bragt tilbage til hende, naar omflytningen havde fundet sted. Da vogterne førte hende op i tredje etage og tvang sønnen til at forblive i etagen nedenunder, forstod hun endelig, at det var alvor.

Det store taarn var et mørkere og strengere fængsel, end det lille havde været.

For enden af trappen fandtes to dobbelte døre, den ene af egetræ, den anden af jern. Et forværelse, hvor vagtmændene tilbragte sine dage og nætter, stødte op til trappegangen.

Forandringen af opholdssted forandrede iøvrigt lidet i det daglige liv. Man spiste hos kongen; og skjønt sønnen boede hos faderen, beholdt dronningen og prinsesserne frihed til at være sammen med ham saavel ved maaltiderne, som naar man spadserede i gaarden.

De fornærmelser, som fangerne havde været

udsatte for i det lille taarn, stansedes ikke, fordi om man havde flyttet dem over i det store. Alt ahang af vogternes luner.

Opsynsmændene stillede undertiden de besynderligste fordringer. En af dem lod saaledes fiskeben og macaroni bryde istykker; thi han indbildte sig, at der kunde ligge meddelelser skjulte i dem.

Under foregivende af, at det kunde indeholde gift, forlangte en anden af dem, at kamertjeneren Clery skulde drikke af det sæbevand, som han brugte til at barbære kongen.

En dag nærmede en vogter sig til dronningen og prinsesserne.

„Mine damer,“ sagde han, „jeg bringer gode nyheder; mange af de troløse emigranter er blevne grebne og dræbte. Hvis De elsker fædrelandet, maa De glæde Dem over dette.“

Marie Antoinette svarede ikke og forraadte ikke ved en mine, at hun havde hørt, hvad der var bleven sagt.

Alle medlemmer af kongefamilien blev efterhaanden syge og sengeliggende som følge af murenes fugtighed.

Dronningen, Elisabeth og børnene kom snart til kræfter. Men kongens ildebefindende trak i langdrag og vakte ængstelse.

Revolutionens anførere begyndte at frygte for, at døden skulde komme dem i forkjøbet og fravryste dem det bytte, som de lurede paa; de sendte bud efter Ludvigs tidligere livlæge, Le Monnier, og opfordrede denne til at undersøge hans tilstand.

Lægen brast i graad, da han saa sin gamle herre igjen. Han negtede at optræde anderledes ligeoverfor fangen i Temple, end han havde gjort ligeoverfor kongen i Versailles og blev af vogterne udskjældt for en „afskyelig aristokrat og lav smigrer.“

Marie Antoinette pleiede sin egtefælle med utrættelig ømhed; og kongen kom sig lidt efter lidt.

Senere blev ogsaa Clery syg. Dronningen og prinsesserne besøgte ham hver dag; og Ludvig pleiede sin trofaste tjener. —

Efter en tidlang tilsyneladende at have glemt den kongelige familie, besluttede kommunen den første november at sende nogle mænd til taarnet, der skulde undersøge fangernes forhold.

Drouet, den tidligere omtalte postmesterson, som havde foranlediget, at kongefamiliens flugt var bleven stanset, var kommissionens formand.

Marie Antoinette gjenkjendte ham øieblikkelig.

Han bukkede forlegen og spurgte, om der var nogen eller noget, som hun havde at beklage sig over.

Dronningen forblev taus.

Drouet gjentog sit spørgsmaal; men hun værdigede ham intet svar.

Efter at han var gaaet, blev hun siddende i tanker. Hendes datter kyssede hendes hænder og søgte at bortlede de mørke anelser, som fyldte hendes sjæl; men det lykkedes hende ikke at berolige moderen.

„Hvorfor kom manden fra Varennes igjen til os?“ spurgte Karl Ludvig. „Var det maaske, fordi det imorgen er de dødes dag?“

Den anden november — mindedagen for de døde — var ogsaa dronningens fødselsdag.

Den 30te november erklærede Robespierre, at kongens dødsdom var det eneste middel til at gjenoprette den offentlige ro i Frankrige.

Clery, der saa sig istand til at vedligeholde forbindelser med udenverdenen, betragtede det som sikkert, at hans herre nu vilde blive fuldstændig skilt fra sin familie, og at en retssag vilde blive reist mod ham. Han meddelte sine

formodninger til kongen, som forberedte dronningen derpaa.

Efter forslag af Pétion vedtog man den 3die december, at Ludvig skulde dømmes af konventet. Tre dage senere nedsatte man et udvalg af enogtyve personer, som skulde udarbejde en anklage mod ham.

Den ellefte december skulde han stilles for konventets skranke.

Dagen oprandt under tummel. Trommerne hvirvlede. Flere regimenter marcherede ind paa pladsen foran Temple.

Kongefamilien havde nylig spist frokost. Vogternes mistænksomhed afskar Ludvig og Marie Antoinette hver mulighed for ved andet end tegn og blikke at kunne udtrykke den uro, som fyldte deres sind. Ængstelige ved larmen, som trængte op til dem, lod de ligeoverfor opsynsmændene, som om de ikke anede grunden.

Damerne gik atter til dronningens værelse. Ludvig satte sig til at læse.

To vogtere traadte lidt efter ind for at føre kronprinsen til dronningen.

Ludvig trykkede sin søn i sine arme; tanken paa at skulle miste ham fyldte ham med dyb sorg.

Karl Ludvig forstod ikke faderens bevægelse og delte ikke hans smerte. Han elskede sin moder over alle andre; efterretningen om, at han fra nu af skulde blive hos hende, gjorde ham glad og tilfreds.

To timer senere vakte skridt paa trappen for anden gang kongens opmærksomhed. Chambon — Paris's daværende borgermester — samt Santerre, Chaumette og Colombeau fremstillede sig for at føre ham for retten. Ludvig paahørte oplæsningen af det dokument, som de havde bragt med. Taus tog han plads i vognen.

Regnen piskede mod vognruderne; paa gaderne sang man:

„Tyrannens blod
Skal strømme for vor fod!“

Da kongen var kommen ind i retssalen, blev anklage-akten læst op. Han havde sat sig ligeoverfor præsidenten, paa samme plads, hvor han faa aar tidligere havde aflagt ed til rigets nye forfatning.

Rolig besvarede han alle spørgsmaal, der rettedes til ham. Han forlangte en advokat; og dette andragende blev ikke negtet.

Klokken 6¹/₂ om eftermiddagen vendte han tilbage til Temple. Tanken paa hans familie optog hans sind. Han bad om tilladelse til at komme sammen med dronningen, men man afslog hans begjæring.

VIII.

Kongen dømmes til døden.

Dronningen og prinsesserne havde tilbragt dagen i den dødeligste angst. Ved underretningen om, at kongen var kjørt bort, havde hans hustru kastet sig paa knæ; timevis havde hun ligget i angstfuld bøn til Gud.

Endelig reiste hun sig; hændervridende gik hun op og ned ad gulvet. Hun gik fra den ene til den anden, talte til vogterne, kyssede sin svigerinde og sine børn.

Da hun fik vished for, at kongen var vendt tilbage fra konventet, bønfuldt hun om at faa lov til at tale med ham. Man værdigede hende end ikke et svar.

Udmattet af sorg og angst havde den ulykkelige ikke længer kraft til at græde. Hun lagde kronprinsen i sin egen seng og gik hele natten frem og tilbage i stum fortvivlelse.

Næste dag fornyede hun sine bønner. Hun

bad paanyt om at faa sin mand i tale. Hun bad om tilladelse til at læse aviser, der omhandlede mødet i retten. Hun bønfuldt endelig om, at man vilde tillade børnene at komme sammen med faderen.

Denne sidste gunst blev tilstaaet under forudsætning af, at Karl Ludvig og Marie Thérèse blev fjernede fra moderen. Kongen vilde imidlertid ikke modtage dette offer af sin hustru.

Seks lange uger levede han skilt fra hele sin familie. Kun en etage laa mellem ham og dem, som han elskede saa høit. De led angstens kvaler for hans skyld, men det var dem forment at række ham en haand til støtte i nøden.

Takket være Clery's hengivenhed fik damerne dog af og til nogle efterretninger fra kongen. Et vindu i prinsesse Elisabeths sovekammer førte ud mod en gang, der stod i forbindelse med kammertjenerens værelse. Clery benyttede de øieblikke, hvor opsynsmændene var optagne af kortspil, til at fæste tynde traade til dette vindu; han skjulte smaa breve i uld-filler, som han fæstede til traadene, og som prinsessen heisede op. --

Ludvig havde udtalt ønsket om, at advo-

katerne Target og Tronchet skulde overtage hans forsvar.

Target negtede at modtage dette tillidshverv; Tronchet modtog derimod kongens kaldelse. Og den alderstegne Malesherbes ilede til konventet for at udbede sig den ære at forsvare hin mand, som tidligere havde været hans herre.

Konventet tillod det. Rørt og taknemmelig modtog Ludvig den tidligere minister.

Den faldne konge søgte hos sin gamle raadgiver mindre en forsvarer end en ven, som han kunde skjænke fortrolighed, og til hvem han kunde udøse sit livs bekymringer.

Saa vel i den ensomme fængselscelle som for retten blev Malesherbes ved med at vise kongen den dybeste ærbødighed.

Det vakte dommernes vrede, at han i deres nærværelse tiltalte kongen „Sire“ og „Deres majestæt.“

„Hvad giver Dem den dristighed at udtale ord, som konventet forbyder?“ spurgte en af dem.

„Foragt for eder og foragt for livet,“ svarede Malesherbes. —

Det er ikke her stedet til gaa nærmere ind

paa den sørgelige proces, som verdenshistorien har optegnet.

Ludvigs sjælsro fornegtede sig ikke under samme. Resigneret ligeoverfor alt, hvad der angik ham personlig, laa han kun under for sin bevægelse, naar han talte om sin familie. Han græd ved tanken paa sin søster, hvis hele liv havde været opofrelse og hengivenhed; han græd, naar han tænkte paa sine børn og paa sin hustru, der var saa forfulgt og saa mis-kjendt.

„Jeg maa tale med Dem om en sag, som dybt bekymrer mit hjerte, om folkets uretfærdighed mod dronningen,“ sagde han til Malesherbes. „Dersom franskmændene kjendte hendes værd, dersom de anede, til hvilken grad af fuldkommenhed hun har hævet sig i ulykken, vilde de elske hende. Men ved at udsaa bagvaskelser med hende har vore fiender sørget for at forvandle den kjærlighed, som hun saa længe var gjenstand for, til det bitreste had.“ —

Tanken paa hans hustru knækkede hans mod.

„Oprørerne anvender sin iver for at sværte og besudle dronningens rygte i den hensigt at forberede folket paa at se hende dø,“ sagde han. „Ja, hendes død er besluttet! Dersom man

skjænkede hende livet, skulde man frygte for, at hun vilde hævne mig. Ulykkelige fyrstinde! Hendes forening med mig lovede hende en trone; — hvilke udsigter aabner der sig for hende idag?"

Malesherbes haabede endnu, at man vilde lade sig nøie med at landsforvise kongen, eller at man vilde befri ham i sidste øieblik.

Han og Tronchet udvirkede konventets tilladelse til at tage en yngre advokat, de Sèze, til hjælp. Ludvig betragtede det som unyttigt at kjæmpe for et liv, som han i tankerne allerede havde givet som offer.

„Vi gjør Penelopes arbeide," sagde han; „det vil ikke vare længe, inden vore fiender har tilintetgjort det. Jeg tror ikke mere paa lykken; mit haab staar alene til Gud."

Den 24de december overbragte de Sèze den forsvarstale, som han agtede at oplæse i rets-salen.

Ludvig stødte den mildt tilbage. „Jeg haaber ikke paa at kunne overbevise mine dommere," sagde han; „og jeg ønsker ikke at røre dem."

Første juledag skrev han egenhændig sit testamente, der strømmer over af fredens og

forsoningens tanker, af fædrelandskjærlighed og kristelig resignation.

„Af ganske hjerte beder jeg Gud om i barmhjertighed at ville se ned paa min hustru, mine børn og min søster, som saa længe har delt lidelsen med mig,“ heder det deri; „jeg beder om, at de maa blive holdte oppe af Hans naade, naar de mister mig, og saa længe, som de forbliver paa denne elendige jord . . . .“

„Jeg anbefaler mine børn til min hustrus varetegt; jeg har aldrig tvivlet paa hendes moderlige ømhed for dem. Jeg lægger hende fremforalt paa hjerte at opdrage dem til gode kristne og til retskafne mennesker. For det tilfælde, at de skulde være dømt til at lære denne verdens storhed at kjende, beder jeg hende endvidere om at opdrage dem til ikke at betragte den som andet end som et farligt og forgjængeligt gode, og at vende deres blik mod evighedens eneste varige og sande hæder.“

„Jeg beder min søster om vedblivende at skjænke mine børn sin kjærlighed og at træde dem i moders sted, dersom den ulykke skulde vederfares dem, at de mistede sin virkelige moder.“

„Jeg beder min hustru om at tilgive mig alle de lidelser, som hun er bleven underkastet

for min skyld, samt de sorger, som jeg kan have beredt hende i løbet af vort samliv, ligesom hun paa sin side kan være fuldt forvisset om, at jeg intet nag bærer til hende, hvis hun skulde mene at have noget at bebreide sig ligeoverfor mig.

„Jeg lægger mine børn meget varmt paa hjerte, hvad de skylder Gud, hvilket maa gaa forud for alt andet. Endvidere lægger jeg dem paa hjerte at forblive enige indbyrdes, at være lydige mod sin moder og at vise sig taknemmelige mod hende for al den omsorg og møie, som hun har for deres skyld. Jeg beder dem om at betragte min søster som en anden moder.“ — — —

Anden juledag stod Ludvig og hans forsvarere for konventets skranke. Mangfoldige gange afbrudt af publikums mishagsmumlen og af retsmedlemmernes skuldertræk talte de Sèze veltalende og varmt for kongen.

Da han havde endt, hævede Ludvig mild og alvorlig sin røst.

„Jeg taler maaske til eder for sidste gang,“ sagde han, „og erklærer, at min samvittighed intet bebrejder mig, og at mine forsvarere kun har sagt eder sandheden.“

Han tilføjede, at han aldrig havde frygtet

offentlighedens prøvelse af hans handlinger og fremhævede, at beskyldningen for at have villet udgyde sine undersaatters blod dybt bedrøvede hans hjerte.

Klokken henved fem om eftermiddagen vendte han tilbage til fængselet ligesaa rolig, som han havde forladt det. Inden han traadte over terskelen, kastede han et sørgmodigt blik op mod de vinduer, bag hvilke hans familie sad indestængt: han var neppe kommen ind, forinden han skyndte sig at skrive til sin hustru.

Dronningen modtog de længselsfuldt ventede linjer ved hjælp af den føromtalte traad, som var fæstet til prinsesse Elisabeths vindu.

Den følgende morgen bragte de Sèze flere eksemplarer af den forsvarstale, som han havde holdt.

En vogter ved navn Vincent bar hemmelig et af eksemplarerne op til dronningen.

Marie Antoinette gjennemlæste det hurtig og opmærksomt. Haab nærrede hun ikke. Med fast haand skrev hun paa det første blad af talen:

„Oportet unum mori pro populo.**)

Nævnte eksemplar af forsvarstalen findes

*) „Ën bør dø for folket.“

endnu i dag opbevaret i et af Frankriges offentlige bibliotheker.

Tidlig nyttaarsmorgen gik Clery ind til kongen, der rakte sin haand ud mod den trofaste tjener. Clery overøste den med taarer, idet han fremstammede sine ønsker for det kommende aar.

Ludvig bad en af vogterne om at gaa ovenpaa for at spørge til hans families befindende samt for at overbringe hans lykønskninger i anledning af det nye aar.

Hans stemme lød saa fortvivlet, at vogteren rørt sagde til Clery:

„Hvorfor beder kongen ikke om tilladelse til at se sin familie? — Nu vilde man ikke mere negte ham det.“

Kammertjeneren meddelte, hvad manden havde sagt, og forsikrede kongen om, at konventet ikke vilde lægge hindringer i veien for et møde med hans kjære.

„Om nogle dage vil man ikke negte mig denne trøst,“ svarede Ludvig; „vi vil vente.“ —

Ude i Europa troede man endnu ikke paa muligheden af en henrettelse.

De sidste dage af november 1792 skrev Fersen til Sveriges daværende regent:

„Vi har ingen nye efterretninger modtaget

fra Paris. Vi ved kun, at man i dette øieblik beskjæftiger sig med retsforhandlingerne mod kongen. Meningerne synes delte. Fauchet anser monarken for tilstrækkelig straffet ved alt, hvad der har mødt ham; han vil, at man skal lade ham løbe. Andre ønsker, at han skal dømmes til døden, men at man i sidste øieblik skal frafalde dødsstraffen. Der er grund til at tro, at det er planen at dømme kongen, men at folket vil skjænke ham naade samt udsætte en sum penge for ham og hans familie. Man ved imidlertid ikke, om man agter at holde ham fængslet fremdeles, eller om man vil give ham frihed til at reise, hvorhen han vil.“

Begivenhederne skulde ikke retfærdiggjøre saa optimistiske formodninger.

Girondinerne ønskede at redde kongens liv; de fastholdt, at man burde appellere til folket. Som talsmand for denne anskuelse optraadte Vergniaud med megen kraft. Han lod spørgsmaalet om kongens skyld eller uskyld staa uafgjort, men gav i en gripende tale et billede af den elendighed, som henrettelsen skulde bringe over Europa og over Frankrige.

Men grunde og veltalende ord havde ei længer betydning i dette land. Den lavere hovedstadsbefolkning truede konventet med under-

gang, ifald det vovede at stille sig iveien for pøbelens hævnlyster.

Tidlig om morgenen den femtende januar (1793) begyndte afstemningen under Vergniauds forsæde. Det første spørgsmaal: om kongen havde gjort sig skyldig i forræderi, besvaredes med „ja“ af 683 stemmer. Henvendelsen til folket forkastedes derefter med 424 mod 283 stemmer.

Den sekstende januar skred man til afstemning med hensyn til straffen. Voteringen begyndte klokken 7 $\frac{1}{2}$ om aftenen og varede, til den næste morgen brød frem.

Salen var kun sparsomt oplyst. Tribunerne var overfyldte af tilskuere. Man lo, man passiarede, man gjorde sine bemærkninger om de deputerede, deres meninger og deres sandsynlige stemmegiven.

Elegant klædte kvinder skrællede rolig appelsiner og spiste dem med velbehag. Glædespiger drak limonade og spiste is, spillede kort og indgik væddemaal om kongens liv eller død. Skarer fra gallerierne fordrede med hæse og ivrige røster hans henrettelse. De truede og haanede enhver, som vovede at tale om be-naadning, og klappede bifald til de deputerede,

som man ikke kunde være i tvivl om vilde stemme for dødsdommen.

Af 721 tilstedeværende stemte desuagtet kun 361 for uopholdelig henrettelse; 39 ønskede dødsstraffen udsat, og 321 udtalte sig for en mildere dom.

Blandt dem, som stemte for Ludvigs henrettelse, var hans fætter, hertugen af Orleans — Philip Egalité, som han kaldte sig nu. Men der hævede sig ogsaa røster til gunst for kongen. Eksempelvis kan nævnes, at en deputeret ved navn Duchâtel lod sig bære ind i konventet, indhyllet i sengetæpper. Skjønt han blev overøst med trusler, stemte han mod dødsstraf.

Ludvig var mindre optaget af den dom, der skulde falde fra menneskenes læber, end af den dom, som ventede ham hos Gud.

Den attende januar kom hans advokater for at underrette ham om voteringens udfald. Malesherbes kastede sig grædende for hans fødder og formaaede ikke at sige et ord.

Kongen forstod ham; han modtog budskabet uden at blegne. Han løftede sin gamle raadgiver op og trykkede ham ind til sig.

„Jeg ventede det, som Deres taarer forkyn-
der mig,“ sagde han. „Dersom De holder af
mig, saa vær ikke bedrøvet; misund mig ei det

eneste fristed, som er tilbage for mig . . . Maatte mit blod frelse folket fra de rædsler, som jeg frygter for det."

Han spurgte om de nærmere omstændigheder, og om hvordan hertugen af Orleans havde stemt.

Malesherbes underrettede ham derom.

„Ak!“ udbrød Ludvig, „han forårsager mig mere smerte end alle de andre.“

IX.

Ludvig den sekstende tager afsked med sin familie.
Hans henrettelse.

Marie Antoinette fik ikke kundskab om, at Ludvig den sekstende var dømt til døden, før dagen forinden han skulde henrettes. Søndagen den tyvende januar skreg avissælgerne nyheden ud under hendes vinduer.

Om aftenen lod man hende vide, at det var hende tilladt at gaa ned til kongen for at sige ham farvel.

Abbed Edgeworth de Firmont, som i tidligere dage havde været prinsesse Elisabeths skriftefader, var af denne bleven anbefalet broderen.

Han indfandt sig i Temple; overvældet af bevægelse knælede han for kongen.

„Jeg er ikke længer vant til, at man knæler

for mig,* sagde Ludvig, idet han løftede ham op.

„Se,“ tilføjede han, „nu er vi da naaede til det store opgjør, som ganske bør optage vore tanker; thi hvad er alt andet ved siden af det?“

Indelukket med abbed Edgeworth forberedte han sig paa døden. Han talte med præsten om livet efter dette og skriftede for ham.

En opsynsmand meldte, at hans familie snart vilde indfinde sig.

Kongen reiste sig bevæget, gik ind i spiseværelset og bad Clery om at sætte frem en karaffel vand til dronningen; han opfordrede abbeden til at forblive i værelset ved siden af, saalænge afskedsmødet varede.

Den dødsdømte, der gik op og ned ad gulvet, søgte at beherske sin utaalmodighed; men hans blikke, der ufravendt var rettede mod døren, talte tydelig om hans sindsbevægelse og længsel.

Endelig meldte støj udenfor, at hans kjære nærmede sig.

Marie Antoinette traadte først ind, holdende sønnen ved haanden. Hans datter og hans søster fulgte efter.

Alle kastede sig under hulken i kongens favn.

Kronprinsen krøb op paa faderens knæ og omslyngede ham med sine smaa arme. Elisabeth og Marie Thérèse bøiede sig over ham og lagde sine hoveder op til hans bryst. Dronningen trykkede sig med lidenskabelig omhed ind til ham.

Over en halv time kom intet ord over læberne. En eneste jamren hørtes fra disse fem, som sad tæt omslyngede. Af og til hævede deres graad og hulken sig til skrig saa høie, at man hørte dem i de omliggende gader.

Endelig talte kongen. Han paalagde sin søn at glemme alle fornærmelser, at tilgive dem, som førte hans fader til skafottet, at ære religionen og at være lydige mod Gud.

For at hans ord skulde gjøre et saameget sterkere indtryk sagde han til ham:

„Min søn! Du har hørt alt det, som jeg har sagt til dig. Men da eden er noget endnu helligere end ordet, saa sværg, idet du løfter din haand, at du vil opfylde din faders sidste vilje!“

„Min broder adlød og brast i graad,“ fortæller hans søster, — den eneste af de ulykkelige forsamlede, der fik sin frihed igjen og har kunnet berette derom.

Afskeden varede næsten to timer. Under

alle disse taarer, al denne jammer og kval, stod fire vogtere med hattene paa hovedet bag gitterdøren og stirrede ind paa dem.

Kongen trykkede sin datter til sit hjerte, velsignede hende og bedækkede hende med kys.

Han mumlede ind i dronningens øre endnu et smertefuldt og ømt farvel. Han undskyldte sine fiender, fortalte om retsforhandlingen og opmuntrede dem alle til mod.

Pinlig kjæmpede han for at bevare sin fatning. Marie Thérèse besvimele ved afskeden.

Marie Antoinette vilde tilbringe natten hos sin egtefælle. Den ulykkelige fyrste afslog det: han trængte til ro for at forberede sig til døden. Hun bad om idetmindste at faa se ham et øieblik næste morgen.

Ludvig samtykkede. Men da hans kjære havde forladt ham, bad han sine vogtere om ikke at føre dem til ham mere; afskeden med hans familie foraarsagede ham for megen smerte.

Idet de kongelige passerede forværrelset, kastede dronningen et blik paa mændene, som stod der.

„I er skurke allesammen!“ raabte hun heftig til dem.

Efter at de atter var komne op i sine egne

værelser, hørte man gennem de lukkede døre fremdeles deres jammer.

„Min søn,“ sagde Marie Antoinette til Karl Ludvig. „lov mig, at du aldrig vil tænke paa at hævne din faders død!“

Dagens sindsbevægelser havde neppe levnet hende styrke til at klæde sig af. Udmattet kastede hun sig paa sengen. „Vi hørte,“ fortæller hendes datter, „hvordan hun hele natten rystede af kulde og sorg.“

Tidlig den følgende morgen traadte en opsynsmand ind til damerne.

Dronningen troede, at han kom for at hente hende til det aftalte, sidste møde.

Haabet var forgjeves; han kom for at hente en bønnebog til kongen.

Marie Antoinette haabede endnu; med hjerteskjærende angst lyttede hun efter hver støi paa trappen.

Det var unyttig venten.

Ludvig havde lagt sig til sengs og sovel nogle timer. Han stod op klokken fem og klædte sig paa. Saa hørte han messen og modtog det hellige sakramente af abbed Edgeworths haand.

Endelig kaldte han Clery til sig.

„Overgiv denne ring til dronningen,“ sagde

han med brudt stemme; „det er hendes vielsesring. Sig til hende, at jeg skiller mig ved den med smerte . . . . Sig til dronningen, til mine kjære børn, til min søster, at jeg havde lovet at se dem imorges, men at jeg vilde spare dem for den grusomme skilsmisse. Gud ved, hvor meget det koster mig at gaa bort uden at omfavne dem en sidste gang.“

Han tørrede sine øine og tilføjede i en tone, der skar Clery i hjertet:

„Jeg beder Dem, bring dem mit farvel.“

*   *   *

Trommernes lyd forkynder, at Frankriges forhenværende konge forlader Temple.

Alle butikker er lukkede, alle vinduer nedrullede. Kanoner er opstillede. Otti tusinde væbnede mænd staar i række og geled.

Et umaadeligt antal flyveskrifter, der opfordrer folket til at frelse kongen, er i løbet af de sidste dage blevne spredte rundt. Hallernes sælgekoner, som en gang elskede Ludvig og hans familie saa høit, er under revolutionen blevne en stormagt. Rige og høitstaaende damer har faaet det hverv at opsøge dem for at faa

dem til at anraabe om naade for den dødsdømte monark.

Man er ikke uvidende om, at hovedstadens ungdom agter at reise sig; de ledende mænd har truffet forholdsregler for at forebygge det.

Alle unge mænd har erholdt befaling om paa et bestemt klokkeslet at begive sig til et bestemt sted inden sin bydel. De, som ikke indfinder sig, vil blive betragtede som oprørere; fædre vil blive gjort ansvarlige for sine børns opførsel. Endelig har politiet forbudt sælgekonerne at gaa til sine haller, før efter at henrettelsen har fundet sted.

Hele den del af befolkningen, som kan bære sværd, staar under vaaben. Dagen er mørk. En tæt taage ruger over Paris.

Ludvig trykker sig op i vognhjørnet og forholder sig taus. Hans skriftefader sidder ved hans side; ligeoverfor dem sidder to gendarmere.

Abbeden rækker frem sin bønnebog. Kongen modtager den med oiensynlig taknemmelighed og udtrykker ønsket om, at præsten vil pege paa salmer, der passer til stundens alvor. Edgeworth gjør det; og Ludvig og hans skriftefader læser dem afvekslende med høj røst.

Vognen er naaet til porten Saint-Denis.

En adelsmand ved navn Batz ønsker at frelse kongen. I Lighed med saa mange andre havde han forladt Frankrige ved revolutionens begyndelse; men han var senere hemmelig vendt tilbage og holdt sig paa dette tidspunkt skjult i hovedstaden.

Faren var hans element. Han havde stillet sig paa høiden af boulevarden Bonne-Nouvelle, hvorfra han kunde overskue dødstoget.

Hans blik søger forgjeves kamerater, som skal understøtte hans forehavende. Gaderne er øde, husene er lukkede; gjennem den iskolde taage skimter han kun forladthed og ensomhed.

Fortvivlet over, at hans medsamsvorne lader ham i stikken, tror han sig tvungen til at vige tilbage for vognen, som kommer nærmere og nærmere.

To lidet talrige grupper har imidlertid dannet sig paa veien, hvor den dødsdømte maa forbi; den ene staar paa høire, den anden paa venstre side af boulevarden, bag den firedobbelte række af væbnede mænd.

Baron Batz's forhaabninger vaagner atter, da han opdager grupperne, *skjønt* de er smaa.

Han ser to unge mænd skille sig ud fra dem og komme hen til ham.

Fulgt af dem samt af sin ven Devaux styrter

han med sværdet i haanden frem gjennem soldaternes rækker og raaber flere gange med høj stemme:

„Hid franskmænd! Hid alle, som vil frelse sin konge!“

Blandt folkemængden er der ingen, som svarer paa hans raab. Mistanken, frygten har sneget sig rundt blandt alle klasser; enhver er bange for sin nabo og ser i ham en spion.

Dødsstilhed hersker overalt.

Da Batz og hans følgesvende ikke opdager nogensomhelst bevægelse til fordel for den plan, som de har undfanget, bryder de atter gjennem rækkerne af de opstillede soldater, der er stumme af overraskelse. De gjør tegn til de to grupper, og disse nærmer sig.

Men en rytterskilvagt har underrettet reserven, som i dette øieblik sprænger frem. De to unge mænd vil styrte ind i et nærliggende hus, men det er stængt; ved dørtærskelen hugges de ned af soldaternes stridsøkser. Batz og hans ven forsvinder blandt mængden.

Vognen kjører videre uden afbrydelse. De fire derinde har intet seet og intet hørt.

Skjønt gjennemtrængt af sit embedes alvor har abbeden ikke sluppet hver tanke paa, hvad der kan foregaa paa veien. Dagen forud har

nogle unge mænd talt til ham om de planer, som er lagte. Uden bestemt at tro paa muligheden af et heldigt udfald har han bevaret en rest af haab.

Kongens tanker er ikke mere paa denne jord. Han ser ikke de frygtelige forholdsregler, som man har taget for at stanse hvert skrig om naade, der maatte trænge frem fra hans læber. Gudhengiven og rolig læser han en døendes bønner.

Klokken er tyve minutter over ti.

Kongen merker, at vognen holder. Han hæver blikket, lukker sin salmebog, men holder fingeren paa det blad, som han har læst i.

Han vender sig mod sin skriftefader.

„Dersom jeg ikke tager feil, er vi paa stedet.“ siger han til ham.

Præsten bukker taus.

Ludvig aabner atter bogen og læser de to sidste vers af den salme, som han ikke har læst til ende.

Bødlerne venter; en af dem aabner vogn-døren.

De to gendarmer vil stige ud. Kongen stan-ser dem og lægger sin haand paa abbed Edgeworths knæ.

„Mine herrer,“ siger han i herskertone, „jeg

anbefaler abbeden til eder. Sørg for, at der ikke bliver gjort ham noget ondt efter min død. Jeg giver eder det hverv at vaage herover."

Mændene svarer intet. Kongen vil med sterkere stemme gjentage sine ord.

Den ene afbryder ham:

„Ja, ja, vær rolig: vi skal nok drage omsorg for ham.“

Ludvig giver salmebogen tilbage til præsten og stiger først ud af vognen.

Han vender sig mod Tuilerierne. Derfra lader han sit blik glide hen over de væbnede mennesker.

Tre bødler omringer ham og vil klæde ham af. Han støder dem med kraft tilbage og foretager selv afklædningen: han løser sin krave, aabner sin skjorte for at blotte hals og skuldre. Han kaster sig endelig paa knæ for at modtage sin skriftefaders velsignelse.

Hurtig reiser han sig atter og sætter sin fod paa skafottets nederste trin.

Bødlerne, som et øieblik er blevne bragte ud af fatning ved hans stolte holdning, stanser ham og vil tage hans hænder.

„Hvad forlanger I?“ spørger kongen, der heftig trækker hænderne tilbage.

„At binde Dem,“ svarer den ene.

„Binde mig!“ raaber han harmfuldt; „jeg vil aldrig give mit samtykke dertil. Det er desuden overflødigt. Jeg er sikker paa mig selv.“

Mændene fastholder at ville gjøre det.

„Nei, nei!“ gjentager Ludvig. „Gjør alt, hvad der er Dem befalet. Men bind mig ikke. Giv afkald paa dette.“

Bødlerne bliver høirostede; de synes i begreb med at tilkalde hjælp for at binde ham med magt. Et øieblik endnu, og ætlingen af de mange herskere vil udsættes for en forsmædelse, værre end den dødsmaade, der er ham beredt.

Han synes at frygte dette, vender sig mod abbed Edgeworth og ser fast paa ham, som for at spørge ham om raad.

Præsten svarer i begyndelsen kun ved taus-
hed. Men da kongen bliver ved med at betragte ham, siger han under taarer:

„Sire, i denne nye beskjæmmelse ser jeg et sidste træk af lighed mellem Dem og den Gud, som vil skjænke Dem sin løn.“

Ludvig løfter sine øine mod himlen med et udtryk af ubeskrivelig smerte.

„I sandhed,“ siger han, „der udfordredes intet mindre end Freiserens eksempel for at bringe mig til at underkaste mig en saadan krænkelse.“

Han vender sig mod skarpretteren og tilføier:

„Gjør som De vil. Jeg tømmer kalken til bunden.“

Hans hænder bindes sammen med et lommetørklæde; hans haar falder for skarpretterens saks.

„Jeg haaber, at man nu vil tillade mig at tale.“ siger han.

Ludvig stiger op ad skafottets meget steile trin. Unddraget brugen af sine hænder støtter han albuen mod sin skriftefaders arm. Opstigningen synes at koste ham anstrengelse; Edgeworth frygter for, at modet vil svigte ham. Saasnart de er naaede op til det øverste trin, gaar kongen imidlertid med faste skridt over til skafottets anden side.

„Stille!“ raaber han med tordenrøst.

Trommeslagerne stanser øieblikkelig.

Med en stemme saa klar, at den kan høres langt borte, raaber han:

„Jeg dør uskyldig i alle de forbrydelser, som man tilskriver mig. Jeg tilgiver alle, som er skyld i min død. Og jeg beder Gud, at det blod, som I udøser, ikke maa komme over Frankrige! Og I, ulykkelige folk . . .“

„Lad ham ikke tale ud,“ skriger en skingrende røst.

Santerre tilføjer:

„Jeg har ikke ført Dem hid for at holde tale, men for at dø.“

En officer rider med draget sværd mod trommeslagerne og tvinger dem til at tromme.

Samtidig lyder rundt om skafottet opmuntrende raab til dem, som skal dræbe ham.

Skarpretterne synes at tage sig sammen. De griber kongen og lægger ham under øksen, der falder.

Abbed Edgeworth hører hugget og kaster sig paa knæ.

Den yngste af bødlerne — han synes neppe at være atten aar gammel — griber det blodbestænkede hoved, der har baaret Frankriges krone. Han gaar rundt skafottet og viser det frem. Bloddraaber drypper ned paa præsten, der ligger paa guillotinenes nederste trin henskuden i bøn. Dyb stilhed hersker et minut blandt tilskuerne, som mod sin vilje gribes af unævnelig rædsel.

Snart lyder dog fra en enkelt: „Leve folket! Leve republikken!“

Lidt efter lidt blander flere stemmer sig i

raabet. Inden faa minutter gjenlyder luften af et næsten enstemmigt bifaldsskrig.

Grupperne fordeler sig. Kun folkets værste bærme bliver paa pladsen og styrter op paa skafottet.

Nogle stænker kongens blod paa sine klæder, andre merker sine ansigter dermed; atter andre danser rundt retterstedet.

En mand stikker kongens frakke paa sin lanse.

„Her er tyrannens klæder,“ raaber han til de hylende og dansende.

Klæderne rives i laser. Man strides om en flig tøj til erindring om det syn, man har seet.

En borger, der har stukket sin arm i Ludvigs blod, og som har taget begge hænder fulde, sprøiter det paa tilskuernes pander.

„Brødre,“ raaber han, „man har truet os med, at Capets blod skulde komme over vore hoveder, nuvel — lad det komme over os! Ludvig Capet har saa mange gange vasket sine hænder i vort blod.“

Men det er langt fra, at alle tænker som denne borger:

En officer i Paris dør af sorg ved efterretningen om, at kongen er halshugget. En boghandler gaar fra forstanden samme dag og taler

idelig om Ludvigs henrettelse. En parykmager, bekendt som ivrig kongeven, skjærer halsen over paa sig med en barberkniv. Vergniaud, der har stemt for dødsdommen, gribes af feber og meddeler en af sine venner, at hvor han end vender sig hen, ser han kongens blodoversprøitede lig reise sig for hans øine som et frygteligt spøgelse; han ser det afhuggede hoved og synes at høre de døde læber mumle ordene: „bebreidelse“ og „tilgivelse.“

*

*

*

To timer efter henrettelsen laa endnu taagen over byen. Ingen butik var aabnet igjen. Mørk taushed rugede over gaderne og over de offentlige pladse; kun med lange mellemrum afbrødes den af nogle enkelte, som ved barbariske skrig og vilde danse feirede den historiske merkedag.

Opad formiddagen saaes en vogn ledsaget af en afdeling politimænd, der stansede ved Madeleine-kirkegaardens indgangsport.

Mange mennesker skyndte sig efter den og samlede sig rundt en grav, som netop var gravet, og ned i hvilken der blev stillet en aaben kiste, som indesluttede Ludvig Capets lig.

Legemet var iklædt en skjorte, en hvid vest,

graa silkebenklæder samt graa silkestrømper. Baghaaret var raget af hovedet, som man havde lagt ned mellem benene.

Præsterne sang en salme og fremsagde den brugelige formular. Nogle af de personer, som en timestid tidligere havde været med til at hilse kongens henrettelse med bifald, lyttede nu under andægtig taushed til de bønner, der blev læste for hans sjæl.

X.

Marie Antoinette som enke — Udlandets holdning ved kongens død — Nye flugtplaner — Toulan og Jarjayes.

Folkets glædeskrig underrettede Marie Antoinette om, at hun var enke.

Hun havde ikke flere taarer.

Efter at hendes søn var bragt tilsengs, vaagede hun og svigerinden ved hans leie.

„Han har nu samme alder, som hans broder havde, da han døde,“ sagde dronningen. „Lykelige de af vor familie, som først er vandrede bort! De har ikke oplevet husets undergang.“

Klokken var 2¹/₂ om morgenen. Forundrede over at høre stemmer i Marie Antoinettes soveværelse stak Tison og hans kone sine hoveder ind.

„Vis barmhjertighed,“ sagde Elisabeth blidt til dem; „lad os faa lov til at græde i fred.“

Efter Ludvigs henrettelse blev dronningen

kastet paa sygeleiet, og hendes tilstand fremkaldte alvorlig frygt for hendes liv.

I første øieblik takkede hun Gud, fordi hun saa snart skulde gjenforenes med sin egtfælle. Hun græd af skuffelse, da lægen erklærede hende udenfor fare.

Snart gjorde hun sig imidlertid atter fortrolig med tanken paa, at hendes lidelseshæger ikke var tømt; hun angrede, at hun havde ønsket at dø. Til prinsesse Elisabeth sagde hun:

„Ved at ønske mig døden begaar jeg en stor uret mod dig, min søster, og mod mine børn, for hvem jeg er langt mere nyttig nu, end jeg var i vor lykke.“

Udenfor Temple blev Ludvig ikke begravet af sin slegt. Hans brødre var tilfredse over at se det rum, der skilte dem fra tronen, formindsket i saa betydelig grad. Greven af Provence ilede med at bemægtige sig de ydre tegn paa magt og lod sig udraabe til regent for Ludvig den syttende under dennes mindreaarighed.

„Der har allerede dannet sig forskjellige partier inden franskmændenes rækker, selv om man med „franskmændene“ kun mener de udvandrede,“ skrev grev Fersen. „Nogle godkjenner greven af Provence som hoved; andre fremhæver dronningens rettigheder. Jeg frygter meget

for, at denne meningsforskjel en dag vil faa skjebnesvangre følger. Prinserne begaar tusinde dumheder."

Den maade, hvorpaa den udvandrede adel og geistlighed optraadte, var hverken klogere eller værdigere end prinsernes. Adskillige kvinder og mænd, der ikke mange aar tidligere havde hørt til kongens og dronningens intime kreds, og paa hvis troskab og hengivenhed Marie Antoinette ligesaa lidt som Ludvig nogensinde havde tvivlet, viste sig smilende i theater og ved koncerter umiddelbart efter, at underretningen om kongens henrettelse var naaet til dem.

Den trofaste Fersen var paa det heftigste opbragt over den ligegyldighed, den ubekymrethed for dronningens frelse, som han mødte overalt. Han var omtrent den eneste, der syntes at indse, at folkets had kunde udsætte hende for forfølgelser uden tal og bringe hende til at følge efter sin egtefælle til skafottet.

Tanken paa hende forfulgte ham dag og nat. Planer til hendes frelse opstod hos ham saa ofte, at de krydsede hverandre i hans ophidsede hjerne.

Hans breve afspejler hans uro. En dag skriver han til grev Mercy, en anden dag til

andre af hendes gamle venner. En tredie dag tilstaar han, at jo mere han tænker over det, som er skeet, desto mere bestyrkes han i den anskuelse, at den bedste tjeneste, man kan gjøre dronningen, er intet at gjøre for hende. Han tilløier, at det er forfærdeligt for ham at maatte indskrænke sin iver til uvirksomhed.

Snart gaar han atter over til en anden mening: han foreslaar, at keiseren af Østerrige aabent og ærligt skal forlange dronningens person udleveret til hendes fødeland.

Det synes, som om man i Østerrige et oieblik tænkte herpaa.

„Da vi ikkê troede det muligt, at kongen af Frankrige vilde blive myrdet, har vi maaske ikke været virksonne nok for at forebygge denne afskyelige gjerning,“ skrev Mercy til grev de la Marck. „Lad os idetmindste bestræbe os for at forhindre, at det skal gaa ligedan med den ulykkelige dronning, som nu bør være den stadige gjenstand for vor omsorg.“

Det varede dog ikke længe, før man igjen gav afkald paa disse planer af frygt for, at de ei blot skulde vise sig unyttige, men skadelige.

Selv Fersen spørger:

„Vil den interesse, som keiseren viser for sin tante, ikke skjænke oprørerne en anledning

til at styrte hende, idet den gjenopvækker hadet mod Østerrige og fremstiller dronningen som en fremmed og som medskyldig i de forbrydelser, som man har tilskrevet kongen?*

„Vilde det ikke,“ skriver han (den tredie februar 1793) „være bedre, om man ved penge og løfter søgte at vinde nogle indflydelsesrige revolutionsmænd som Lanolos, Santerre, Dumouriez?“

Et par maaneder senere modtog baron Breteuil fra de konstitutionelle i Frankrige et tilbud om, at de vilde tilveiebringe en forvisningsordre for dronningen og hendes børn. De forlangte herfor en sum af seks millioner, som skulde udbetales dem, naar fangerne var bragte i sikkerhed paa fremmed jord.

Breteuil bad den engelske statsmand Pitt om at være ham behjælpelig med at forskaffe de seks millioner; men englænderen gjorde vanskeligheder, og sagen blev til intet.

Havde dronningen — paa faa undtagelser nær — kun lunkne venner udenfor Frankrige, saa havde hun til gjengjæld varme, skjønt hemmelige tilhængere i Paris.

Blandt hovedstadens befolkning kunde man fremdeles møde kongeligsindede; de streifede

rundt Temple-taarnet, opfyldte af ønsket om at hjælpe fangerne.

Skjønt Marie Antoinette i sit fængsel var omgiven udelukkende af mænd, som man havde bibragt en saare ufordelagtig mening om hendes karakter, blev flere af disse saa rørte over hendes milde resignation og værdighed i smerten, at et par af dem — Toulan og Lepitre — gjerne vilde anvende sin indflydelse for at redde hendes liv.

Under en maske af haardhed bragte Lepitre hende underretning om enkelthederne ved Ludvig den sekstendes død, som hun ønskede at kjende. Mindet om kongen blev ogsaa det første baand mellem hende og Toulan.

Toulan var en oprigtig og begeistret republikaner; men han troede sig ikke forpligtet til grusomhed. Den første tid af sit ophold i taarnet havde han staaet ligegyldig ligeoverfor de forfølgelser, som Marie Antoinette maatte lide, og som man sagde til ham, at hun havde fortjent. Men efterhaanden, som han havde anledning til at iagttage hendes daglige liv, blev han opfyldt af medlidenhed med hende.

Hans barske væsen, som stod i samklang med hans rygte som ivrig republikaner, hans støiende munterhed og raa tale fjernede hos

udenforstaaende hver anelse om, at han kunde ønske at hjælpe de fangne.

Dronningen selv lod sig ikke vildlede af hans optræden; hun læste i hans blik, at han var en ven. Med en blanding af barskhed, list og koldblodighed viste han hende sine følelser, som længe ingen andre forstod.

Han betroede hende sin iver for at frelse hende og hendes familie.

Marie Antoinette opfordrede ham til at sætte sig i forbindelse med adelsmanden Jarjayes, der var gift med en af hendes tidligere hofdamer, og som trodsende al fare var forbleven i Paris i haab om at kunne være kongehuset til tjeneste.

Toulan gik til ham; han medbragte følgende brev fra dronningen:

Den første februar 1793.

„De kan have tillid til den mand, som kommer til Dem for at tale til Dem fra mig. Jeg kjender hans følelser; i løbet af fem maaneder har de ikke forandret sig. Nær ikke for stor tillid til den mands hustru, der er indestængt sammen med os.*) Jeg nærer ikke tillid hverken til hende eller til hendes mand.“

* Madame Tison.

Jarjays, som hørte, at Toulan var vogter i Temple, som hørte ham erklære sig villig til at bekjæmpe alle vanskeligheder for at redde dronningen, skjænkede ham hurtig sin fortrolighed.

De to mænd overlagde i forening, hvad der burde gjøres for at udfri den kongelige familie.

Vanskelighederne ved at føre saa mange personer ud af fængselet var ingenlunde smaa. Men en flugtplan, der var uhørt med hensyn til dristighed, udklækkedes af Toulan.

Jarjays maatte love at skaffe mandsdragter, som Marie Antoinette og prinsesse Elisabeth skulde iføre sig. Toulans kamerat Lepitre paa tog sig at skaffe trefarvede skjærf, som de forklædte damer skulde binde om livet, samt udgangskort; ved fremvisningen af disse vilde ingen hindre dem fra at gaa bort.

Naar natten faldt paa, skulde de forlade Temple; de maatte gaa lige forbi vagtmændene, som vilde antage dem for opsynsmænd, der vendte tilbage fra sin runde.

Ulige vanskeligere var det at føre børnene ud af taarnet; navnlig maatte Karl Ludvigs flugt iverksættes med den største forsigtighed. Men ogsaa denne vanskelighed mente de sammen-
svorne at kunne overvinde.

En mand ved navn Jacques holdt lamper og lygter i orden; han indfandt sig hver morgen og hver aften i Temple for at rense og tænde dem. Jacques var altid punktlig, altid taus, og han indlod sig aldrig i samtale med nogen. Undertiden havde han sine to børn med sig, der var omtrent af samme alder og af samme størrelse som Karl Ludvig og Marie Thérèse.

Klokken syv blev vagten afløst; den nye afdeling soldater kunde umulig vide, om Jacques og hans medhjælpere havde været der eller ikke.

Det blev bestemt, at en af Toulans venner ved navn Ricard skulde forklæde sig som lampepudser; forsynet med et indtrædelseskort skulde han vise sig ved gitteret for at fuldføre det arbejde, som — efter sigende — var paabegyndt af hans børn. Toulan vilde give ham en tilrettevisning paa grund af hans upunktlighed. Saa snart hans arbejde var endt, skulde den lille prins og prinsessen gaa ud af fængselet ved hans haand, forklædte som lampepudserens børn.

Toulan vilde skaffe klæder til børnene; han paatog sig ligeledes at dysse Tison og hans hustru isøvn ved hjælp af tobak, der var blandet med bedøvende midler. Jarjayes skulde i nærheden vente de flygtende med tre smaa køretoier. Dronningen, hendes søn og Jar-

jays skulde sætte sig op i det første. Den anden vogn var bestemt for prinsesse Elisabeth og Toulan. Den tredie skulde benyttes af Ricard, som havde faaet det hverv at kjøre prinsesse Maria Thérèse; i erindring om den mislykkede flugt to aar før, fastholdt dronningen paa det bestemtteste, at man skulde kjøre i forskjellige vogne. Aftensmaden blev først bragt op til fangerne mellem klokken syv og otte. Man mente at have tid til at fjerne sig fra Paris og til at slaa ind paa veien til Normandiet, før flugten blev opdaget.

Planens udførelse blev bestemt til den ottende marts; de forsigtighedsregler, som man havde taget, syntes at love et heldigt udfald.

Den afsky, som kongemordet havde vakt, havde imidlertid forvandlet Østerriges og Preussens krig mod Frankrige til en almindelig europæisk krig mod riget. Paris's indvaanere, som længe havde været demoraliserede af lediggang, hungersnød og af den uro, som de politiske begivenheder fremkaldte, ophidsedes paa dette tidspunkt end mere ved de nyheder, som indtraf fra krigsskuepladsen. Det hed, at de fiendtlige tropper rykkede fremad, og at franskmændene havde forladt Aix-la-Chappelle ladende sine døde og saarede i stikken.

Under trykket af den bevægelse, som disse rygter førte med sig, befalede kommunen, at hovedstadens porte skulde stænges, og at uddelingen af pas skulde indskrænkes i høj grad.

Ogsaa i det kongelige fængsel følte man virkningerne af disse forholdsregler: vagtholdet blev forsterket og gjorde flugtplanens udførelse vanskeligere end før.

Fangerne ventede med længsel paa, at den dag skulde bryde frem, der gav dem haab om frihed.

Et tegn fra Toulan underrettede dem imidlertid om, at flugtforsøget maatte udsættes indtil videre. Og faa dage efter tilhviskede han dem, at man havde maattet opgive planen; thi det havde vist sig umuligt at redde dem alle.

Dronningen, hvis liv svævede i størst fare, kunde man dog endnu hjælpe til flugt. Hovedvanskeligheden bestod i dette tilfælde i at formaa hende til at lade sin svigerinde og børnene blive tilbage i taarnet.

Toulan paatog sig at føre Marie Antoinette ud; han vilde ledsage hende til et aftalt sted, hvor Jarjayes skulde vente hende efter at have forberedt alt for at bringe hende i sikkerhed.

Jarjays og Lepitre søgte, saavel som Toulan, at gjøre det begribeligt for dronningen, at hendes forbliven i fængselet var ensbetydende med hendes vandring til skafottet. Alle tre trængte ind paa hende med forestillinger om, at hendes fortsatte ophold i Temple vilde vise sig mere skjebnesvangert for hendes børn, end om hun samtykkede i ved venners hjælp at forlade det.

Toulans og Jarjays' bønnen, prinsesse Elisabeths forestillinger, visheden om, at hendes svigerinde omsorgsfuld vilde træde bornene i moders sted, endte tilsidst med at overvinde hendes betænkeligheder.

Forberedelserne blev truffne. Dagen nærmede sig.

Aftenen før flugten skulde foregaa, sad Marie Antoinette og Elisabeth sammen ved Karl Ludvigs seng. Angst og bekymring fyldte dem begge.

„Maatte dette barn blive lykkeligt,“ sagde moderen.

„Han vil blive det, min søster,“ svarede Elisabeth, idet hun pegede paa sin brodersøns milde og aabne ansigtstræk.

„Ungdommen er kort som glæden,“ sagde dronningen med et suk; „lykken forsvinder som alt andet.“

Hun reiste sig og gik i sterk bevægelse op og ned ad gulvet.

„Og du selv, min gode søster,“ vedblev hun. „Naar og hvorledes vil jeg møde dig igjen? — Nei, det er umuligt! Det er umuligt.“

Toulan indfandt sig den følgende dag lykkelig ved tanken paa at skulle frelse hende.

Dronningen gik ham imøde.

„De vil blive vred paa mig,“ sagde hun; „men jeg har tænkt over sagen. Vel er vi her omgivne af farer; men det er bedre at dø end at gjøre sig bebreidelser.“

„Jeg vilde dø ulykkelig,“ vedblev hun, „dersom jeg ikke skulde være istand til at vise Dem min hengivenhed.“

„Og jeg, Madame,“ svarede Toulan, „vilde dø ulykkelig, dersom jeg ikke skulde være istand til at vise Dem min hengivenhed.“

Gjennem denne trofaste mand modtog Jar-jayes følgende linjer fra dronningen:

„Vi har drømt en skøn drøm, — det er alt! Men vi har vundet meget; thi vi har ved denne leilighed seet et nyt bevis paa Deres fuldstændige hengivenhed for os. Min tillid til Dem er uden grænse. De vil altid finde karakterstyrke og mod hos mig. Men min søns interesser er det eneste, som leder mig; og hvilken

lykke jeg end vilde have følt ved at komme ud herfra, saa kan jeg ikke samtykke i at skille mig fra ham. I alt, hvad De udtalte for mig igaar, erkjender jeg Deres hengivenhed. Vær overbevist om, at jeg forstaar, at de grunde, som De fremholder, er gyldige. Men jeg vilde ikke kunne glæde mig over noget uden mine børn; og denne tanke gjør, at jeg ikke føler beklagelse."

Taknemmelig erkjendte hun den opofrelse, som Toulan havde vist; hun fattede en hjertelig godhed for republikaneren med det barske ydre, som havde gjort saa meget for hendes skyld. Naar hun talte om ham, kaldte hun ham altid: „Fidèle“. Og til Jarjays skrev hun:

„Jeg vilde være meget glad, hvis De kunde gjøre noget for Toulan. Han opfører sig altfor godt mod os, til at vi skulde undlade at anerkjende det.“

Ikke længe efter gav denne hende et nyt bevis paa sin trofasthed. Han vidste, hvor inderligt hun ønskede at komme i besiddelse af de gjenstande, som kong Ludvig før sin henrettelse havde overleveret til Clery, men som man havde neget kammertjeneren tilladelse til at give Marie Antoinette, og som nu laa under laas og lukke i de dødsdømtes sal.

Endnu mistænkte ingen Toulan for at være dronningens tilhænger; han kunde med lethed skaffe sig adgang til det omtalte rum. Og det lykkedes hans snedighed at komme i besiddelse af erindringerne om kongen.

Dronningen hulkede af glæde og rørelse, da han bragte hende dem. Men hun frygtede for, at Tison eller hans hustru kunde faa nys om sagen; hun besluttede derfor at sende de dyre- bare gjenstande til udlandet for at bringe dem i sikkerhed.

Toulan bar kongens ring, hans segl samt en pakke af hans haar til Jarjays, som paatog sig at sørge for, at det hele kom i greven af Provence's eller i greven af Artois' hænder.

Imidlertid reiste han ikke straks. Han nærrede endnu et svagt haab om, at det vilde lykkes ham at frelse sin tidligere herskerinde.

Forholdene i Paris forværredes dag for dag. Ogsaa Barnave, som mere end en gang havde optraadt som mellemmand mellem folket og kongeparret, blev kastet i fængsel.

Jarjays begyndte at tænke, at heller ikke han nu længer turde vente at beholde sin frihed. Han frygtede for at blive indkaldt som vidne mod Barnave, og han tvivlede ikke paa, at mødet mellem dem vilde blive farligt for dem begge, men især for dronningen.

Adelsmanden besluttede at flygte til Italien. Inden sin afreise modtog han følgende linjer fra Marie Antoinette:

„Farvel! Dersom De er bestemt paa at reise, tror jeg, det er bedst, at De gjør det hurtig. Hvor jeg beklager Deres stakkels hustru! T(oulan) vil tale til Dem om den forpligtelse, som jeg paatager mig med hensyn til at føre hende tilbage til Dem, hvis det er muligt.

Hvor jeg vilde være lykkelig, dersom vi snart kunde sees igjen. Jeg vil aldrig være istand til tilstrækkelig at anerkjende alt, hvad De har gjort for os. Farvel! Hvor dette ord er grusomt.“ —

Fraseet dronningens saakaldte „testamente“ er ovenstaaende brev det sidste, som er opbevaret efterverdenen fra hendes haand.

XI.

Dumouriez vil gjenoprette monarkiet. — Undersøgelser i Temple. — Karl Ludvigs sygdom. — Madame Tison gribes af vanvid. — Baron Batz, Cortey og Michonis.

Vi har i forrige kapitel seet, at grev Fersen fremdeles søgte at skaffe hjælp for den kvinde, som han elskede saa trofast.

Hvor brændende hans iver end var, saa ved vi imidlertid ligeledes, at han stod temmelig magtesløs. Monarkiets trofaste var splittede i forskjellige leire. Hofferne nærede mistillid til hverandre: Østerrige mistroede Preussen; Rusland var misfornøiet med Østerrige. Vi ved endvidere, at den mægtige Catharina den anden ingenlunde nærede sympati for Marie Antoinette. Endelig var Fersen paa sin side opfyldt af fordomme mod grev Mercy og mod hans ven la Marck.

Det franske kongedømmes gamle tjener,

general Dumouriez, stod i begyndelsen af aaret 1793 i spidsen for en seirrig hær. Han erklærede sig træt af det revolutionære partis vilkaarlige fremgangsmaade. Han var opirret over kongens henrettelse og over de grusomheder, som forøvedes i Paris. En af generalens fortrolige meddelte baron Breteuil, at den tanke ingenlunde var ham fremmed at gjenoprette et konstitutionelt monarki i Frankrige under Ludvig den syttende.

Breteuil henvendte sig i denne anledning atter til den engelske regjering, som imidlertid for anden gang trak sagen i langdrag og syntes uvillig til at virke for medlemmerne af det franske kongehus.

Alligevel besluttede Dumouriez at forfølge sin plan.

Den 25de marts havde han i sit hovedkvarter en sammenkomst med oberst Mack, som var sendt til ham af føreren for den østerrikske hær, prinsen af Sachsen-Koburg.

Efter at have fremholdt de grunde, som han nærrede til nag mod det revolutionære parti, ytrede generalen:

„Det er umuligt længere at blive staaende som rolig tilskuere ligeoverfor saa mange rædsler. Jeg vil adsplitte denne forbryderske regjering,

gjenoprette det konstitutionelle kongedømme, udraabe kronprinsen til konge i Frankrige og frelse dronningens liv!“

Nogle dage senere var enighed tilveiebragt mellem den tyske fyrste og den franske general.

Prinsen af Sachsen-Koburg indvilgede i vaabenstilstand, medens Dumouriez skulde vende sin hærstyrke mod Paris for at gjenindsætte kongedømmet.

„Et ilbud sendt af vicomte de Caraman til baron Breteuil har overbragt meddelelse om den ordning, som er truffen mellem general Dumouriez og prinsen af Koburg.“ skrev grev Fersen glædestraalende i sin dagbog.

Marechallen af Broglie meddelte ham lidt senere, at han havde faaet underretning om, at generalen var paa vei til Paris, fulgt af halvhundrede tusinde mand, som bar den hvide kokarde, og at prinsen af Koburg stod ved grænsen med sin hær, rede til at understøtte ham, om det skulde vise sig nødvendigt.

Marie Antoinettes trofaste ridder saa i aanden hele den kongelige familie frelst.

Han skrev et langt brev til dronningen, hvori han udtalte de faste forhaabninger, som han knyttede til Dumouriez' optræden, og gav

hende raad med hensyn til hendes fremtidige politik.

„Den stilling, hvori De vil komme til at befinde Dem, vil blive meget vanskelig,“ skrev den svenske greve den ottende april (1793), „De vil faa store forpligtelser ligeoverfor en slet person, som egentlig kun har givet efter for nødvendigheden, og som ikke vilde optræde, som det sig bør, forinden han indsaa umuligheden af længere at holde stand. Dette er hele hans fortjeneste ligeoverfor Dem. Men denne mand er nyttig; man maa betjene sig af ham. De maa lade, som om De tror det, som han siger om sine gode hensigter. De maa endog vise Dem aabenhjertig med hensyn til de ting, som De ønsker.“

Fersen raadede Marie Antoinette til at henvende sig til keiseren af Østerrige samt til kongerne af Preussen og England. „De bør ogsaa“ — tilføier han — „skrive til keiserinden af Rusland, men et ligefremt og værdigt brev; thi jeg er ikke tilfreds med hendes optræden. Hun har aldrig besvaret Deres brev. — Indtil det oieblik, da De er anerkjendt som regentinde, og De har sammensat Deres ministerraad, maa De handle saa lidet som muligt og kun betale med forbindtligheder.“

Rænker begyndte allerede at smedes. Hvis monarkiet blev gjenoprettet — hvem skulde da overtage regentskabet? Spørgsmaalet herom dukkede op i emigranternes leir og gjenlød ved de forskjellige hoffer.

Greven af Provence og hans venner forlangte, at man skulde lægge regjeringen i hans hænder. Marie Antoinettes 'venner forlangte selvfølgelig, at hun skulde overtage den. Catharina af Ruslands sekretær og fortrolige, Krapowitzki, skrev i sin dagbog, at „greven af Artois var meget misfornøiet med Dumouriez' overenskomst med prinsen af Koburg, fordi han frygtede for, at dronningen vilde komme til at overtage regentskabet.“ Andre mente vistnok ikke uden grund, at general Dumouriez ingenlunde agtede at virke for Karl Ludvig af Bourbon, men for Philip Egalité's søn, den senere kong Ludvig Philip.

Fersen tænkte paa at reise til Wien for at forebygge konflikter. Og han gjorde skridt til at sende en udsending til greven af Provence for at formaa denne til at give afkald paa sine fordringer.

Samtidig opfordrede han erkebiskop d'Agout til at tage afsted til Paris for at være dronningen nær i det øieblik, da hun vilde blive be-

friet, og for at vejlede hende med hensyn til det, som hun havde at foretage.

Illusionerne skulde ikke blive af lang varighed. Franskmændene viste sig aldeles utilbøielige til at bryde en lønse for sit gamle herskerhus.

Dumouriez søgte ganske vist at udføre sin plan; men hans soldater adlød ham ikke. Truet af sine undergivnes geværskud maatte han i angst og hast flygte over grænsen.

Kongehusets tilhængere i udlandet havde troet seiren vis; de havde yppet strid om magten, før det dristige vovestykke var paabegyndt. Deres skræk var nu ligesaa stor, som deres tillid forud havde været overdreven. Med Dumouriez' flugt betragtede de kongedømmets sag som tabt.

*

*

*

Istedetfor den frihed, som Fersen og andre havde haabet for dronningen og hendes kjære, blev fængselet strengere og strengere og ensomheden i Temple dag for dag mere trykkende.

Dumouriez' planer havde sat republikanerne i forfærdelse. Man udlovede en belønning af tre hundrede tusinde livres til den, der bragte

hans hoved. De kongelige fanger mistænkte for at have staaet i forbindelse med ham. Man tilstoppede omhyggelig alle huller og byggede en høi mur rundt haven. Ingen larm trængte længer ind i taarnet, der var tilgitret som en grav.

En aften sent, efter at damerne var gaaede tilsengs, traadte den offentlige anklager Hébert og hans følgesvende ind i dronningens værelse.

Marie Antoinette og prinsesserne stod op og klædte sig paa, medens man oplæste for dem en befaling om, at rummene skulde undersøges nøiagtig.

Mændene rodede i sengene og rev Karl Ludvig med haardhed op af hans søvn; moderen tog ham i sine arme og søgte at varme ham, medens hun skjælv af kulde.

Klokken fire om morgenen var undersøgelsen endelig tilendebragt. Hos dronningen havde man fundet en liden rød notisebog, der indeholdt et par adresser samt en blyantholder uden stift. Man havde frataget prinsesse Elisabeth en halv stang lak samt en smule strøpulver. Marie Thérèse var bleven berøvet et helgenbillede og en bøn for Frankrige.

Rasende over ikke at have fundet andet

end disse smaating tvang man dronningen og prinsesse Elisabeth til at undertegne en skriftlig beretning om undersøgelsen; og da de i begyndelsen vægrede sig, truede Hébert med at bortføre Karl Ludvig og Marie Thérèse.

Tre dage efter indfandt mændene sig paa nyt; denne gang opdagede de en hat, som var skjult i en æske under sengen. Ludvig den sekstende havde benyttet den i begyndelsen af sit fangenskab; hans søster havde gjemt den som et minde om ham.

Hatten forekom dem meget mistænkelig; de tog den med sig tiltrods for Elisabeths bønner om at maatte beholde den.

I sin beretning om undersøgelsen medgav de imidlertid, at de intet havde forefundet, der tydede paa brevveksling med udenverdenen eller paa forstaaelse med opsynsmændene i Temple.

Ikke destomindre blev de sidstnævnte foreløbig afsatte fra sine embeder. Toulan og Lepitre, som portneren Tison havde mistænkeliggjort, blev uopholdelig afskedigede.

I taknemmelig erkjendelse af de tjenester, som Toulan havde ydet, havde dronningen foræret ham en daase af guld, den eneste gave, som han havde villet modtage.

Dette minde, som han var saa uklog at fremvise, bidrog til hans fald. Man saa deri et bevis for, at han havde staaet i forbindelse med de fangne; og han endte sine dage paa skafottet. —

Vaaren havde atter holdt indtog. Men for Marie Antoinette og hendes kjære havde vaaren ikke længer blomster, solen ikke længer straalere, fremtiden ikke længer haab.

Moralske og fysiske lidelser havde undergravet fangernes helbred. Karl Ludvig blev svagere dag for dag. Marie Thérèse udbad sig tilladelse til at flytte ind til sin moder og broder, for at hun kunde være hos dem, om nogen af dem blev syge om natten.

Efter kongens henrettelse havde dronningen afslaaet at gaa ned i haven; hun kunde ikke udholde at gaa forbi den tærskel, som hun sidste gang havde overskredet for at tage en sønderrivende afsked med ham.

Da hun frygtede for, at det vilde være skadeligt for hendes børn, om de ganske maatte undvære den friske luft, bad hun om tilladelse til hver dag at gaa op paa taarnets tag; og denne tilladelse blev given.

Da hun og sønnen en af de første dage i maimaaned vendte tilbage fra denne tur, klagede

den lille over sting i siden. Kort efter fik han sterk feber. Han formaaede ikke at blive liggende i sengen og troede at skulle kvæles under forfærdelige anfald af aandenød.

Marie Antoinette bad om, at man vilde lade Brunier kalde, som i tidligere tid havde været hans læge.

Man lo ad den ængstelige moder. Republiken havde andet at varetage end at sørge for kongesønnens helbred.

Fængselslægen Therry tilkaldtes tilsidst. Karl Ludvig kom sig tilsyneladende under hans pleie. Men fra tid til anden vendte feberen stadig tilbage, og han gjenvandt aldrig sine kræfter.

Omtrent samtidig begyndte portnerkonen Tison at vise tegn paa sindsforvirring.

Hun havde en eneste datter, som hun elskede høit. De forholdsregler, som i begyndelsen af april var blevne iverksatte for at afspærre Temple, havde tvunget ekteparret til at skille sig ved hende.

Barnets bortflytning forbitrede navnlig moderen. Hun misundte dronningen, som fik lov til at beholde sine børn hos sig; men samtidig kunde hun ikke afholde sig fra at beundre Marie Antoinettes taalmodighed.

Til en adelsmand sagde hun:

„Dersom De havde anledning til at se fangerne, vilde De være enig med mig i, at der ikke findes noget mere ædelt og ophøiet her paa jorden. Hvis man har seet dem i Tuilerierne, har man intet seet. Man maa, som jeg, have seet dem i Temple for at skatte dem.“

Det kom endelig saa vidt, at madame Tison ikke mere vilde gaa udenfor sin dør. Hun lo og græd ganske alene. Hun erklærede sig uværdig til at nærme sig dronningen. Hun talte uophørlig om sine feil og om skafottet. I de lange nætter plagedes hun af skrækkelige drømme; og hun udstødte skrig, som forstyrrede de fangnes søvn.

En aften sendte man bud efter hendes datter for at berolige hende; men moderen vilde ikke tale med sit barn. Hun saa ikke længer andet for sig end fængsler og blod.

Hun fik øie paa dronningen og styrtede ned for hendes fod.

„Madame!“ raabte hun, „jeg beder Deres majestæt om tilgivelse. Jeg er en ulykkelig. Jeg er skyld i Deres 'og i prinsesse Elisabeths død.“

Fyrstinderne løftede hende op og søgte at berolige hende. De forsikrede hende om, at de tilgav hende.

Men intet formaaede at berolige den stakkels gale, som rullede sig rundt paa gulvet, skreg og holdt lange taler.

De kongelige damer viste den syge kone en deltagelse, som portnerfolkenes tidligere opførsel ingenlunde havde givet krav paa.

Tison blev rørt over den godhed, hvormed man gjengjældte al den ondskab, som han og hans hustru saa ofte havde lagt for dagen; ogsaa han blev fra nu af kongefamiliens ven.

Den 31te mai, der førte girondinerne til skafottet, og som satte Robespierre og Marat i høisædet, fødte atter bevægelse bag Temples mure.

Flugtplaner var strandede, mangt et haab var brudt; men alle venner havde ikke glemt de fangne.

Takket være Tisons forandrede følelser fik et par af disse venner adgang til fængselet.

Den ene af dem var baron Batz, om hvis befrielsesplaner vi har hørt tale ved kongens henrettelse. Kommunen havde udlovet en belønning af hundrede tusinde livres til den, som kunde opspore ham; dog boede han uantastet hos en kjøbmand ved navn Cortey, chef for en afdeling af nationalgarden, et mønster paa en

borger og bekjendt som en ivrig tilhænger af de nye tilstande.

Batz sneg sig ind i Temple og talte med damerne. Han fandt prinsesse Elisabeth ukjendelig. Dronningens ydre forekom ham mindre forandret. Trækkene var de samme som før; men over ansigtets udtryk laa en sorg, som tidligere havde været det fremmed.

Under Corteys beskyttelse tog Batz alle Temples indretninger i øiesyn, og han udkastede en dristig flugtplan. Cortey sluttede sig til vennen. De to førstnævnte fandt en kraftig hjælper i borgeren Michonis, der som medlem af kommune-raadet tidt maatte indfinde sig i Temple, og som havde forstaaet at skjule sin sympati for dronningen under en bydende optræden.

Han havde underrettet Marie Antoinette om girondinernes fald; og han havde tilføiet den anskuelse, han nærede, og som i begyndelsen deltes af mange; at den nye regjering neppe vilde vove at modsætte sig, at dronningen blev udleveret til den østerrigske keiser.

„Hvad har dette at betyde for mig,“ havde Marie Antoinette svaret. „I Wien vil jeg være den samme, som jeg er her, og som jeg var i Tuilerierne. Mit eneste ønske vil være at gjen-

forenes med min egtefælle, naar himlen maatte beslutte dette, og naar jeg ikke længer er nødvendig for mine børn."

Tiltrods for, at dronningen var ligegyldig for flugtplanen, bestemte Michonis, Cortey og Batz sig til at bringe den til udførelse.

Man vilde indrette det saaledes, at Cortey og Michonis fik tjeneste i Temple paa samme dag.

Cortey vilde sørge for at faa udleveret tre officerskapper. Marie Antoinette samt prinsesserne Elisabeth og Marie Thérèse skulde indhulle sig i disse. Vagten bestod af otte og tyve mand; den maatte indvies i hemmeligheden. Men soldaterne vilde neppe vove at afslaa Cortey's befaling.

Naar vagten blev afløst, skulde damerne blande sig mellem den. Man vilde ogsaa skjule den lille Karl Ludvig mellem mændene.

Officerskapper blev skaffede tilveie, vogne bestilte; og vagten stod rede. Denne gang haabede man, at den grumme skjebne vilde lade sig bøie.

Men skomageren Simon omstyrtede den bygning, som det havde kostet saa mange anstrengelser at reise.

Man troede alle vagtmænd vundne for pla-

nen; der maa imidlertid have været en forræder blandt dem. Thi da Simon, som havde overopsynet i Temple, samme dag vendte tilbage fra en spadseretur i byen, mødte han en politisoldat, som rakte ham et lukket brev uden adresse. Han aabnede det og læste følgende:

„Michonis forraader Dem inat. — Vaag!“

Uden at tabe et minut ilede Simon til kommunen. Han foreviste papiret og vendte tilbage til Temple med et dokument, ifølge hvilket Michonis indtil videre blev afsat fra sin bestilling samt indkaldt for kommunens raad.

Klokken havde slaaet elleve. Vagtmændene, der ved midnat skulde overtage tjenesten, var samlede. Baron Batz var i forklædning opstillet mellem dem.

Pludselig dukkede Simon frem. Han saa sig om og opdagede Cortey.

„Dersom jeg ikke saa Dem her, vilde jeg være urolig,“ sagde han.

Han befalede vagten at træde af. *

Batz forstod, at han vilde være fortabt, dersom han sagde et eneste ord. Han tænkte et øieblik paa at skyde Simon ned paa stedet, men opgav det paa grund af den larm, som skuddet vilde foraarsage.

Den behændige Cortey kommanderede vagten

øjeblikkelig ud paa gaden. Dækket af de øvrige forlod Batz helskindet Temple; men han var fortvivlet over ikke at have kunnet frelse Marie Antoinette og hendes børn.

En undersøgelse bragte intet for lyset. Michonis besvarede alle spørgsmaal tilfredsstillende, tilskyndede godmodig til forklaringer og forstod at indgyde tvivl med hensyn til Simons fantastiske forestillinger.

Simon var paa sin side forvisset om, at der havde fundet en hemmelig sammensværgelse sted. Fra kommune-raadet ilede han til Robespierre, for hvem han fremstillede Temple som et arnested for allehaande rænker.

Robespierre tillagde hans meddelelser vigtighed. Ludvig den sekstende var død; men Ludvig den syttende levede. Man havde fra flere sider underrettet ham om, at de splittede partier begyndte at løfte hovederne, og at man agtede at samle sig under den lille fangne konges fane.

XII.

Karl Ludvig rives fra moderen. — Skomageren Simon.

De sidste dage af junimaaned besluttede Dantons velfærdsudvalg, at den unge Karl Ludvig Capet skulde skilles fra sin moder, og at han skulde stænges ind i det bedst forvarede rum i Temple.

Den tredie juli skulde beslutningen udføres.

Klokken ni om aftenen indfandt magistrats-embedsmænd sig i taarnet. Karl Ludvig sov allerede. Marie Antoinette og prinsesserne sad ved bordet og lappede sine klæder.

Intet havde givet dronningen en forudanelse om, hvad der vilde ske. Hun reiste sig bleg og skjælvende.

„I vil tage mit barn fra mig!“ raabte hun. „Det er umuligt. — Man kan ikke tænke paa at skille min søn fra mig. Min pleie er nødvendig for ham.“

„Velfærdsudvalget har taget denne beslutning. Vi maa øieblikkelig udføre befalingen.“

„Nei,“ svarede den ulykkelige moder; „forlang ikke denne skilsmisse af mig.“

Hun stillede sig foran sengen som en løv-
inde, der er beredt til at forsvare sine smaa.

Ved denne bevægelse vaagnede hendes søn. Han hørte tummelen, saa sin moder græde og mændene, som truede hende.

„Mama,“ raabte han, idet han greb hende om armen. „gaa ikke fra mig.“

Moderen tog ham og trykkede ham til sit hjerte. Hun klamrede sig fast til sengestolpen.

„Dræb mig, før I river mit barn fra mig,“ skreg hun.

Men pludselig kastede hun sin stolthed til side. Hun glemte, at hun havde været dronning, huskede kun, at hun kjæmpede for sit barn.

Med taarefyldte øine, foldede hænder nærmede hun sig til mændene. Hun kastede sig paa knæ for dem og tryglede dem om naade.

Ogsaa de to prinsesser græd og bad.

To timer gik hen med bønner fra Marie Antoinettes side, med trusler og fornærmelser fra embedsmændene. De truede endelig med at dræbe baade hendes søn og hendes datter;

hun maatte give efter af kjærlighed til sine børn.

Prinsesse Elisabeth og søsteren klædte Karl Ludvig paa; moderen havde ikke styrke til at gjøre det.

Da han var færdig, lagde hun begge sine hænder paa hans hoved. Med grænseløs smerte saa hun ind i barnets dybe, varme øine.

„Min søn,“ sagde hun, „det er nødvendigt, at vi skilles. Tænk paa dine pligter, naar jeg ikke mere er hos dig for at minde dig om dem. Tænk paa Gud, som prøver dig, og paa din moder, som elsker dig. Vær forstandig, taalmodig og ærlig! Og din fader i himlen vil velsigne dig.“

Hun kyssede ham. Med fast haand tog hun ham derpaa og overgav ham i vagtens hænder.

Karl Ludvig løb tilbage og klamrede sig fast i hendes kjole.

Moderen opbød den sidste rest af sin kraft.

„Du maa adlyde, mit barn, — du maa det,“ sagde hun.

Men sønnen vilde ikke. Man maatte slæbe ham bort med magt. Ude fra trappen hørte man endnu hans høie skrig; man hørte, at han

kjæmpede for at rive sig løs og komme tilbage til moderen.

Endelig tabte skridtene sig i det fjerne.

Dronningens hoved faldt ned mellem hendes hænder. Hele hendes legeme rystede i krampagtig graad. Hun vædede den tomme seng med sine taarer.

Hendes datter og svigerinde fandt intet trøstens ord for en saadan smerte. Marie Antoinette afværgede deres kjærtegn; hun vinkede dem bort fra sig. De dybeste saar viser man ikke verden. Det var ensomhed, hun trængte i denne lidelsesstund.

Dagen brød frem uden at fordrive de skygger, som omhyllede hende. Røvet sit sidste haab reiste hun sig fra barnets leie. Hun gik op og ned ad gulvet. Her var ikke hændervriden, ikke skrig, kun den elendigste, mest haabløse kummer.

*

*

*

Marats ven, den tidligere omtalte skomager Simon, var udseet til vogter for Karl Ludvig Capet. Han var en fanatisk republikaner og havde i Temple gjort sig særlig bemærket ved

forfølgelseslyst og had mod den tidligere herskerfamilie.

To lange dage laa kongesønnen paa gulvet; han græd, raabte paa sin moder og vilde hverken spise eller drikke.

I Paris troede man, at han var bleven bortført.

For at gjøre en ende paa rygterne herom, som fremkaldte uro, lod man ham en dag gaa ned i haven, for at vagten kunde se, at han var i fængselet.

Han var neppe kommen did, før han under høie skrig begyndte at kalde paa moderen.

Man lod ham snarest muligt atter gaa op. Trods alle bønner kunde Marie Antoinette ikke opnaa den naade en eneste gang at faa se sit barn igjen.

Hun bestormede alle vogtere, der traadte ind, med fortvivlede spørgsmaal. Nogle enkelte sagde hende et par ord om, hvordan den lille havde det. Men beretningen var hjerteskjærende. Elisabeth bad tilsidst vagtmændene om at skjule den skrækkelige sandhed for dronningen.

I de lange dage og nætter tænkte Marie Antoinette paa dette elskede barn, som havde været hendes livs maal og styrke. Han var overladt i ukjendte, fiendtlige hænder, maaske mis-

handlet uden at nogen vilde stanse hans graad. Faldt hun i søvn, drømte hun, at hun saa ham blive spist af menneskeædere. Hun vaagnede badet i kold sved og tilbragte skrækkelige timer af den slags, der driver menneskenes tanke hen paa selvmord eller galskab.

Simon mishandlede og fordærvede plannæssig den lille kongesøn. Han berøvede ham leilighed til bevægelse og negtede ham lange tider tilladelse til at spadsere paa taarnets tag.

Han tvang ham til at spise meget mere, end han kunde taale; og denne nye levevis havde en sørgelig indflydelse paa Karl Ludvigs helbred og moral. Han blev fed og holdt op at vokse. Samtidig blev han hver dag mere og mere syg og mat. Glansen slukkedes i hans store, livlige øine. Og skomagerens kone afskar ubarmhjertig de lange, lyse lokker, der havde været hans moders stolthed og fryd.

Før han faldt i Simons hænder, havde den lille aldrig drukket andet end vand. Hans nye vogter tvang ham til at drikke saa meget vin og brændevin, at han ofte tumlede døddrukken om paa gulvet. De berusende drikke forskaffede ham heftig hjertebanken og paadrog ham endelig en alvorlig sygdom. Men da han kom sig, fortsattes atter den samme levevis,

Medens næsten alt andet gik tilgrunde hos dette barn, blev mindet om hans moder ved med at leve i hans hjerte. Piskeslag, overvættets nydelse af vin, alle slags pinsler kunde ikke udviske hendes elskede billede; og i drømme nævnte han hendes navn.

En dag hragte Simon ham en fløite.

„Din ulvinde af en moder og din hund af en tante spiller klavér,“ sagde han haanende til ham. „Nu kan du ledsage dem med fløitespil; det vil blive en nydelig konsert.“

Fortvivlet over en saadan omtale af hans moder og tante stødte Karl Ludvig fløiten tilbage og erklærede, at han ikke vilde spille paa den.

„Ikke spille paa den!“ raabte skomageren. „Du skal øieblikkelig gjøre det!“

Da kongesønnen fremdeles vægrede sig, for Simon rasende løs paa ham og pryglede ham. Barnet undertrykte sine smerteskrig af frygt for, at man skulde høre dem nedenunder.

Marie Antoinettes stadige formaning til ham havde været at bede til Gud og at tilgive sine fiender; det huskede han midt under alt.

Befolkningen i Vendée havde imidlertid gjort opstand og udraabt Ludvig den sekstendes søn til sin konge. Samtidig hed det, at de frem-

mede tropper og emigranthæren ustanselig rykkede frem.

Simon gik op og ned ad gulvet opfyldt af disse efterretninger.

Kongesønnen var krøben sammen ved foden af sin seng; han havde hørt Simon sige til sin hustru, at dersom folket fra Vendée nogensinde skulde komme til Paris, vilde han kvæle ulvungen, før han udleverede ham.

Pludselig stansede skomageren; med et ryk i Karl Ludvigs haar trak han det bøiede hoved i veiret.

Han saa ham stivt ind i øinene og spurgte:

„Capet! Hvis man befriede dig — hvad vilde du gjøre med mig?“

„Jeg vilde tilgive dig,“ svarede barnet.

En anden dag læste Simon høit om en fest, som republikken havde givet for folket. Beretningen endte saaledes:

„Lad os sværge at forsvare forfatningen til sidste blodsdraabe. Republikken er evig!“

„Hører du,“ sagde Simon, idet han lagde avisen til side, „hører du, Capet, at republikken er evig?“

Barnet svarede ikke.

„Saa du hører altsaa ikke, afskyelige barn,“

skreg skomageren rasende. „Men du ser vel, at republikken er evig?“

„Intet er evigt,“ svarede Karl Ludvig.

Han havde neppe udtalt [disse ord, før et slag af Simons haand kastede ham til jorden.

„Lad ham i fred,“ sagde Simons hustru, som følte medlidenhed. „Han er blind; han er opdragen i løgn og bedrag.“

Modvillig tog skomageren den unge konge og slængte ham hen paa sengen. Da han hørte ham græde, sagde han:

„Det er din egen skyld, at jeg behandler dig saaledes; du har fortjent det.“

„Jeg tog feil før,“ hulkede barnet med et forklaret udtryk i de vaade øine. „Gud er evig, — Han alene!“

En enkelt gang trak den lille frisk luft paa taarnets platform.

Marie Antoinette opdagede, at hun fra et bestemt sted kunde se ham gjennem en aabning i træverket, naar han begav sig derop. Time efter time stod hun paa vagt for at faa et glimt af ham. Det var hendes eneste venten, det eneste lysglimt i hendes sørgelige liv.

En dag stod hun som sædvanlig paa sin

udkigspost. Hun saa sin søn nærme sig platformen forfulgt af sin plageaand. Han saa bleg og lidende ud og var klædt i usle laser. Istedetfor de lyse lokker, der var afklippede, sad jakobinernes røde hue paa hans hoved. Og Simon, som fulgte ham i hælene, puffede og slog ham uafsladelig.

Den dag havde dronningen seet tilstrækkelig. Hun kastede sig hulkende i sin svigerindes arme.

„Mine anelser har ikke bedraget mig,“ sagde hun. „Jeg vidste, at han led. Om han var ulykkelig hundrede mile fra mig, vilde mit hjerte sige mig det. Jeg har været uden fred. Jeg følte de taarer, som mit ulykkelige barn udgyder borte fra mig; de faldt tungt paa mit hjerte. — Jeg har ikke længer lyst til noget! Gud har forladt mig.“

Dronningens pinsler havde været for mange. Hun vovede næsten ikke længere at tro paa Gud.

Slige kriser i et menneskeliv er for grufulde til at kunne vare længe.

Marie Antoinette gjenfandt sin fred. Hun gik sterkere, maaske bedre ud af prøvelsen. Efter tvivlen fulgte atter tro og kjærlighed til Gud, —

denne kjærlighed, om hvilken det er sagt, at den haaber alt, tror alt og taaler alt.

Hun bad Gud om tilgivelse; og hun bad sin svigerinde om ikke at regne hende tvivlen til last.

XIII.

I Conciergeriet.

Europas magter stod under vaaben, efter sigende med det maal for øie at frelse Marie Antoinette. Mange provinser var faldne i fiendernes hænder. Toulon var i englændernes besiddelse. I Vendée gjorde de kongeligsindede underverker af taperhed; men alt dette kunde ikke afvende dronningens skjebne.

Robespierre's indtræden i velfærdsudvalget fremskyndede hendes undergang. Som svar paa nogle nye seire, som de udenlandske hæere havde vundet, besluttede man en række gennemgribende forholdsregler, hvoriblandt ogsaa den, at Marie Antoinette skulde føres til Conciergeriet, — de dødsdømtes fængsel.

Den første august sent paa natten kom man og vækkede hende; retsforhandlingerne mod hende skulde begynde.

Man oplæste befalingen om hendes flytning. Hun hørte paa den uden at vise overraskelse eller sorg.

Elisabeth og Marie Thérèse, der i begyndelsen havde været stumme af skræk, gjenfandt talens brug; de bønfuldt, skjønt forgjeves, om tilladelse til at følge dronningen.

Vogterne forlangte at gennemsøge hendes lommer, og hun viste dem frem. Man fratog hende nogle smaasager: prinsessen af Lamballes samt to barndomsveninders portrætter og en liden pakke, der indeholdt lokker af hendes mands og hendes børns haar. Mændene tillod hende at beholde lommelærklædet og en lugteflaske; thi de frygtede for, at hun vilde besvime underveis.

Endelig samlede hun sine usle klæder. Hun omfavnede og kyssede sin datter, vel vidende, at det var for sidste gang; hun formanede hende til at elske Gud, at tilgive menneskene, at være modig, at skjænke sin tante sit hjertes ømhed og at adlyde hende, som om hun kunde være hendes moder.

Datteren stod som forstenet. Intet ord pressede sig frem over hendes læber; og hun fandt intet kjært tegn at give moderen igjen.

Dronningen vendte sig til prinsesse Elisabeth og anbefalede sine børn til hendes varetegt.

Svigerinden tilhviskede hende nogle ord om udholdenhed og tro. Dronningen svarede intet; hun gik mod døren uden at vende sig om.

Da hun kom forbi den trappe, ad hvilken hendes søn var forsvunden, stansede hun et minut og saa op mod den. Taus og rolig fortsatte hun saa sin gang.

Da hun gik ud ad Temples port, stødte hun sit hoved mod tagbjælken.

En af mændene spurgte hende, om det havde gjort ondt.

„Nei,“ svarede hun; „intet kan gjøre mig ondt mere.“

En vogn ventede ved porten. Hun satte sig i den. En høiere embedsmand og to soldater tog plads ligeoverfor hende. Paris's gader var smykkede med blomsterkranse og triumfbuer i anledning af en forestaaende lighedsfest.

Klokken var omtrent fire om morgenen, da man nærmede sig til Conciergeriet.

Vognen stansede. Dronningen steg ud og gik ind, som om hun havde kjendt veien.

„Det forlyder, at kusken ikke vidste, hvem han kjørte, men at han skal have havt en

anelse derom, da han maatte vente meget længe.“ skrev Fersen en ugestid senere i sin dagbog. „Vognen, der førte den ulykkelige dronning fra Temple til Conciergeriet, skal have været aldeles fuld af blod, da hun forlod den. Mændene steg først ud af vognen, kvinden bagefter; hun støttede sig til kuskens arm.“

Marie Antoinette blev ført gennem en smal gang, som oplystes af en eneste, osende lampe, og hvorfra en sterk dunst af vin og tobak slog hende imøde. To hunde sprang gjøende mod hende. Hun befandt sig saa ilde, at man frygtede for, at hun vilde segne om.

Hendes celle laa indenfor den tredie dør tilhøire, i nederste etage. To smaa vinduer med sprinkler førte ud mod gaardsrummet, hvor fangne kvinder om dagen spadserede op og ned og kigede ind til hende. Rummet var lidet og fugtigt, og det manglede ildsted.

Der stod tre senge derinde. Den ene var bestemt for dronningen, den anden for en kone, som skulde betjene hende. Den tredie benyttedes af de to politisoldater, der altid skulde opholde sig i hendes nærhed, og som end ikke havde lov til at tabe hende af syne, naar hun forrettede sine naturlige fornødenheder.

Portneren havde i hast truffet et par forbe-

redelser i anledning af hendes ankomst. Marie Antoinettes seng var af træ som de andres; men efter samraad med sin hustru havde han uden at spørge kommunen tilraads forskaffet en ny matras af krolhaar og lagt et iturevet, men tykt uldteppe over den. Han havde desuden stillet en lænestol, en taburet og et vaskefad ind i cellen. Ingen gardiner var hængte for vinduerne; men der stod et gammelt skjærbræt i et hjørne af rummet.

Marie Antoinette underskrev dokumentet vedrørende sin overflytning og betragtede uden nysgjerrighed eller forundring dette nye stoppested paa sin lidelsesvei.

Embedsmanden, de to politisoldater og Conciergeriets slutter trak sig tilbage; fangen blev for en stund alene tilbage med portnerkonen, madame Richard, og dennes tjenestepige, Rosalie Lamorlière.

Hun saa paa dem, som søgte hun at udgrunde, hvor meget hun kunde vente af deres barmhjertighed. Da hun led af varmen, tørrede hun uophørlig sveden af sit ansigt.

Tjenestepigen tilbød at være behjælpelig med at klæde hende af.

„Tak.“ svarede hun, „men jeg hjælper mig selv.“

Hun steg op paa taburetten og hængte sit ur paa en spiger i muren.

Dagen brød frem. Hun aabnede sin kjole og lagde sig paa sengen. — „en seng, der var hende meget uværdig, men som vi idetmindste havde forsynet med fine lagener og hovedpuder,“ har Rosalie fortalt.

I de maaneder, Marie Antoinette tilbragte i Conciergeriet, blev hun saa afmagret og svækket, at de, som havde seet hende i tidligere dage, næsten ikke kjendte hende igjen. Knuget af sindsbevægelser, af savn, af den slette luft og af mangel paa bevægelse, formaaede hun neppe at holde sig opreist.

En straffet tyv og forbryder af værste slags udførte de pinligste arbejder i fængselet. Han betraadte ogsaa undertiden hendes celle.

Man spurgte ham, hvordan hun blev behandlet.

„Ligesom de øvrige,“ svarede han.

„Hvordan er hun klædt?“ spurgte man videre.

„Capets enke gaar klædt i en sort kjole, der er aldeles istykker. Hun ser ud som en ribbet fugl,“ var hans svar.

Fængselets elendighed plagede hende mindre end de to gendarmers nærværelse. De skiftede

stadig, og kun faa af dem udmerkede sig ved høflighed eller takt.

I regelen røgede de og spillede kort den hele nat for at faa tiden til at gaa.

Enkelte af soldaterne bragte sin mangel paa opdragelse alligevel i forglemmelse ved den medfølelse, som de viste. En morgen bemærkede saaledes en af dem, at Marie Antoinette saa endnu mere lidende ud, end hun pleiede. Han spurgte, hvordan hun befandt sig.

„Jeg føler mig meget ilde,“ svarede hun; „tobaksrøgen har plaget mig. Jeg har ikke lukket et øie inat.“

„Hvor afskyeligt af mig ikke at have tænkt paa dette og at have forøget Deres lidelser,“ sagde manden, idet han kastede sin pibe bort.

En kone paa otti aar ved navn Larivière fik det hverv at opvarte dronningen. Hun havde i sine unge dage været tjenestepige i hertugen af Penthièvres hus. Hendes ærbødige og forbindtlige optræden erindrede om denne hendes tidligere stilling; og hun indgjød Marie Antoinette tillid.

Men den gamle blev snart afløst af konen Harel, som var raa og brutal, og mod hvem den fangne nærrede instinktmæssig mistro. Og-

saa hun fik imidlertid afsked efter kort tids forløb.

De første uger laa Marie Antoinette altid paaklædt i sin seng; hun ventede hvert øieblik at blive mishandlet eller at blive ført frem for retten.

Hun ønskede heller intet at spise. „Paa denne maade vil hun ikke kunne leve længe,“ sagde politisoldaterne.

Den mad, som hun fik, var i begyndelsen meget slet. Fire dage paa rad bragte man hende, eksempelvis, en mager høne; og da hun ikke smagte paa den, fik hun stadig den samme sendt ind til sig igjen. Den var tilsidst aldeles bedærvet.

Paa den øde strand, hvor skjebnen havde drevet hende ind som vrag, sprudlede dog endnu en medlidenhedens kilde. Tjenestepigen Rosalie greb ofte et eller andet paaskud for at gaa ind til dronningen. Hun forlængede med vilje sit arbejde i hendes celle; og hun søgte at imødekomme hendes smaa ønsker.

Marie Antoinette holdt til det yderste paa renlighed. I det fængsel, hvor hun nu var levende begravet, var tobak og vindust ikke den eneste ubehagelige lugt, hun maatte døie.

Rosalie tænkte herpaa; saa ofte, hun kunde,

stillede hun en buket friske blomster paa bordet. Og da høstmaanederne kulde og fugtighed havde afløst sommervarmen, og blomsterne blev sjeldnere, bragte hun røgelse ind til hende.

Husmoderen, madame Richard, var en taus og indesluttet karakter, der aldeles ikke lod sig bringe ud af ligevegt af vognen med de dødsdømte, som fra Conciergeriet daglig førtes til skafottet.

Men hendes sædvanlige kolde ro holdt ikke i længden stand ligeoverfor denne faldne storhed; ogsaa hun gjorde, hvad hun kunde, for at mildne dronningens elendighed.

En dag ytrede Marie Antoinette lyst til at spise melon.

Madame Richard skyndte sig til nærmeste torv.

„Skaf mig en melon,“ sagde hun til en sælgekone, som hun kjendte: „det er ligegyldigt, hvad den koster.“

„Jeg gætter, at den er til vor ulykkelige dronning,“ svarede konen. „Tag den bedste, jeg har. Behold Deres penge. Og sig til Deres fange, at der findes endnu hjerter, som føler for hendes lidelser.“

Gitteret for hendes vinduer gjorde det mørkt hos hende, selv naar der var lyst udenfor. Vilde

dronningen klæde sig af, maatte det ske ved det svage skin fra en lygte i fængselsgaarden. Endeløse nætter sad hun paa kanten af sin haarde seng. Hun bad Gud om den taalmødighed, som hun saa høilig trængte. Og hun styrkede sig ved at citere steder, som hun kunde udenad af den hellige skrift.

Ude i fængselsgaarden spadserede de mest ryggesløse kvindelige skabninger side om side med høit agtede kvinder af landets bedste familier; de ventede alle paa at føres til skafottet.

En klynge af de førstnævnte samlede sig en dag under vinduet og anklagede med høie røster „hyaenen fra Trianon“ for at bære skylden for tvangsforholdsreglerne mod dem. De forlangte, at hun uopholdelig skulde dø.

Dronningen, der stedse blev sørgelig ophidset ved tanken paa at være gjenstand for en forbandelse og afsky, som hun aldrig tilfulde havde kunnet forklare sig, løftede sine øine mod himlen med et saa fortvivlet udtryk, at portneren, som netop befandt sig inde i hendes celle, ikke kunde tilbageholde et udbrud af forbitrelse mod disse megerer.

Bag Conciergeriets mure talte alt om døden. Hver dag kom retsskriveren derhen. Han steg op paa en bænk i gaarden og oplæste med

hævet stemme navnene paa dem, som den følgende morgen skulde henrettes. Marie Antoinette hørte ham stadig raabe op personer af hendes bekendtskab, der maatte dø; den smerte, som dette beredte hende, var en af de grusomste i hendes sidste fængselstid. I sit mørke rum kunde hun tydelig høre de dødsdømtes skrig og kjøretøierne, som rullede bort for at føre dem til skafottet.

Elisabeth og Marie Thérèse befandt sig i al denne tid i tvivl med hensyn til dronningens skjebne. Endelig erfarede de, hvor hun befandt sig, samt hvordan hun blev behandlet.

Marie Antoinette vilde have takket Gud, om hun havde havt leilighed til at arbejde; men man havde i Conciergeriet fordømt hende til fuldstændig uvirksomhed. Skjønt hun aldrig beklagede sig, var det øiensynligt, at hun led meget ved at være tvungen til lediggang.

Gjennem en tro tilhænger lod hun omsider sin svigerinde anmode om at sende hende et strikketøi, som hun havde paabegyndt: et par strømper til sin lille søn.

„Vi sendte det til hende tilligemed alt, hvad vi kunde finde af silke og uld,“ fortæller hendes datter i sine optegnelser; „thi vi vidste, hvor megen pris hun satte paa at kunne be-

skjæftige sig. Men vi hørte senere, at man ikke havde givet hende det af frygt for, at hun skulde bruge naalene til at tilføie sig skade.“

Dronningen havde imidlertid i hemmelighed gjemt nogle store naale. Hun benyttede disse til at ridse franske og tyske salmevers samt steder af „Kristi efterfølgelse“ ind i muren.

Hun eiede en eneste bog, „Den kristnes dag“, som hun stadig læste i. Senere bad hun om at faa leiet nogle bøger; og kommunen tilstod opfyldelsen af dette ønske. Man læser i fortegnelsen over udgifterne i anledning af hendes ophold i Conciergeriet:

„For leie af bøger: seksten livres.“

Bønner, betragtninger og læsning udfyldte hendes dage, der forløb ensformig, og som vel i høi grad svækkede hendes legeme, men ingenlunde formaaede at svække hendes aand.

Hun havde i tankerne brudt alle jordiske baand, undtagen det ene: baandet, som bandt moderen til sine børn. Dag og nat tænkte hun paa sønnen, der pintes. Hun bar paa sit bryst den unge konges portræt og en lok af hans haar. Disse gjenstande havde hun skjult i en liden gul skindhandske, som hun havde benyttet i sin barndom; og hun gjemte sig ofte bag sin elendige seng for grædende at kysse disse erindringer.

Portnerkonen Richard traadte en dag ind til hende med et barn ved haanden, der var af samme alder som Marie Antoinettes lille søn, og som havde de samme store, blaa øine og det samme lysegule haar.

Dronningen sprang op, da hun saa ham, kastede sig over ham, kyssede ham og vædede hans ansigt med taarer.

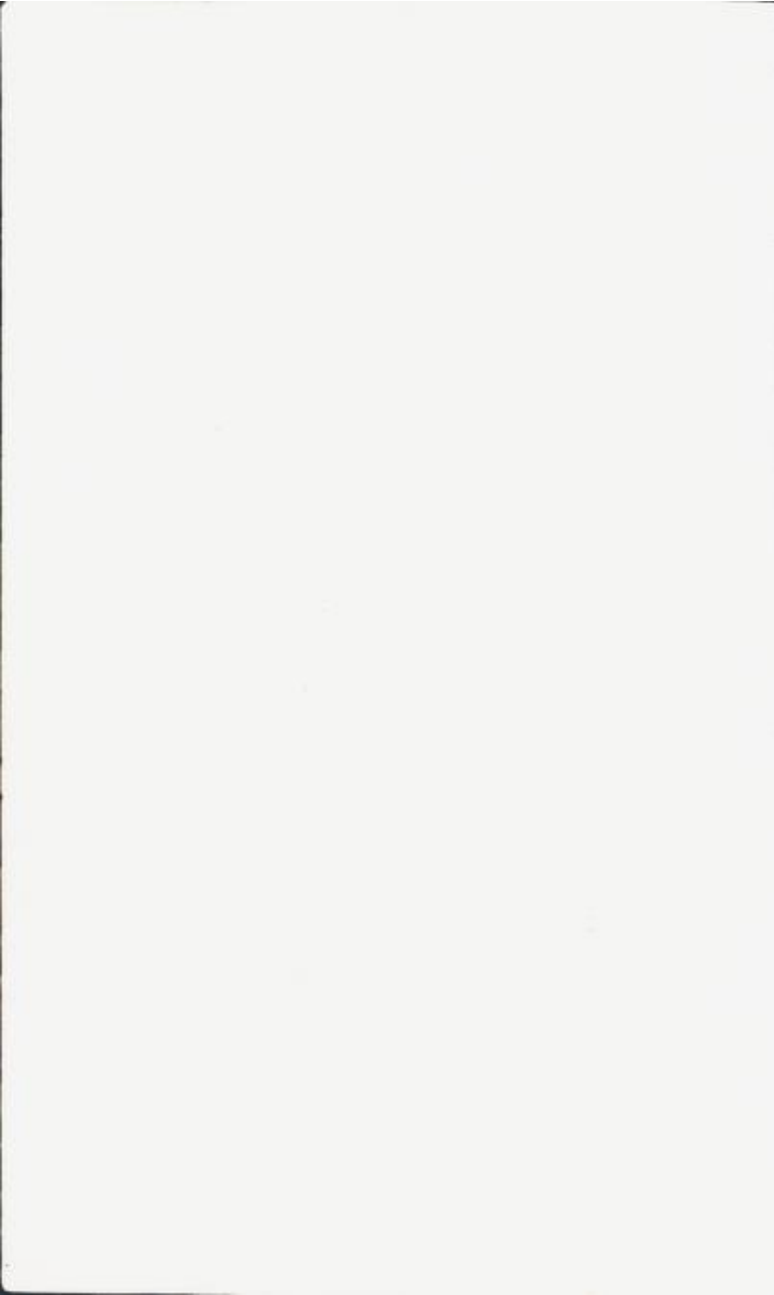
Man kunde tale til hende om hendes forladte stilling og om hendes andre ulykker, uden at hun viste nedslagenhed. Men hendes taarer flød ustanselig, naar nogen mindede hende om, at Karl Ludvig var reven bort fra hende.

„Fremforalt,“ sagde madame Richard til dem, som nærmede sig dronningen, „vogt eder for at tale til hende om hendes børn.“

MARIE ANTOINETTE i Conciergeriet.

XIV.

De sidste forsøg paa at frelse dronningen. —
Slutteren Bault.

Michonis, som vi i et tidligere kapitel har hørt nævne som dronningens ven, stod endnu i republikens tjeneste. Han var bleven udnævnt til politi-inspektør; og han havde vidst at ordne det saaledes, at det blev ham, som inspicerede Marie Antoinettes celle.

Han græd, da han første gang saa hende igjen.

Ogsaa kammertjeneren Hue banede sig vei til Conciergeriet; uden meget besvær vandt han Richard og hans kone for dronningens sag.

Endog enkelte af revolutionens førere blev grebne af medlidenhed med hende. Camille Desmoulins vilde redde hende med magt, men opnaaede kun at styrte sig selv i fordærvelse. Et par andre lod sig vinde ved bestikkelser.

Blandt disse var Hébert. Han havde under navnet „Père Duchesne“ rettet skrækkelige offentlige angreb mod kongen og dronningen. Da han nu skiftede tone, begyndte man at mistænke ham for forræderi; for at bortvende mistanken viste han sig derfor snart endnu heftigere og mere hadefuld end før.

Rygtet om, at regjeringens chefer besjæledes af noget mildere følelser, trængte ud i Paris. Madame Richard talte endog til dronningen om sandsynligheden for, at hun vilde blive udvekslet mod krigsfanger.

Men Marie Antoinette rystede paa hovedet.

„Man har ofret kongen.“ sagde hun: „man vil dræbe mig ligesaavel som ham. Nei, jeg vil ikke mere gjense hverken mine ulykkelige børn eller min kjærlige og dydige søster.“

Idet hun sagde disse ord, brast hun i graad.

Og dog havde der endnu kunnet være en mulighed for hendes frelse: Man læser i grev Fersens dagbog, at der har været ført underhandlinger om at udløse hende, prinsesse Elisabeth og børnene mod franske fanger i Østerrige.

Dette er senere bleven bekræftet af Drouet, postmestersonnen, som blev tagen til fange i Tyskland. Udspurgt af fyrst Metternich erklærede han, at det var afgjort, at man i Frank-

rige vilde have udvekslet dronningen og hendes familie mod fremragende franskmænd, der var faldne i østerrigernes hænder.

Drouet var medlem af regjeringsudvalget; det var ingenlunde paafaldende, at han kjendte chefernes planer.

Magterne benyttede ikke leiligheden. Og ansvaret for den kongelige families skjebne falder saaledes ikke udelukkende paa det revolutionære parti.

Tilrods for den vanskjebne, som indtil denne dag havde fulgt alle hans bestræbelser, tænkte grev Fersen fremdeles paa nye midler til at frelse Marie Antoinette.

Rygterne om, at hun skulde stedes for den revolutionære domstol, var vel egnede til at kaste ham i den dødeligste angst, saa meget mere som han kun mødte en saare svag støtte hos dem, som han vilde gjøre til meddeltagere i sit redningsverk.

Naar de fremmede magter tilsyneladende viste interesse for Marie Antoinettes redning, var det for de flestes vedkommende kun komediespil. Man kan vanskelig tænke sig en større ufølsomhed for revolutionens offere, end den, der lagdes for dagen af de statsmænd, som pralende førte krig for deres skyld.

Den østerrigske minister Thugut stod fuldstændig fiendtlig ligeoverfor tanken paa at frelse dronningen. Grev Mercy benyttede ligesaa lidt sin indflydelse til at komme hende til hjælp. Det synes temmelig sikkert, at det fornemmelig afhang af ham at føre de underhandlinger, som revolutionens førere havde indledet, til et gunstigt resultat. Han var imidlertid af den mening, at man ikke burde lytte til noget som helst forslag fra franskmændene, men at man kun burde anvende magt.

Medens gamle venner i udlandet undlod at handle, gjorde venner i Frankrige imidlertid endnu et sidste forsøg paa at rive dronningen bort fra skafottet, som truede.

„Mange mennesker interesserede sig for min moders skjebne,“ siger Marie Thérèse i sin dagbog. „Jeg har efter hendes død erfaret, at man vilde føre hende ud af Conciergeriet, men at planen desværre strandede.

Leiligheden til at frelse hende mislykkedes en gang, fordi man havde tilraadet dronningen at tale til den anden vogter, og hun tog fejl og talte til den første. En anden gang havde hun allerede forladt sin celle og var gaaet henad gangen, da en politisoldat modsatte sig hendes

bortgang; skjønt han var underkjøbt, tvang han hende til at vende tilbage til fængselet.* —

Om den første af ovennævnte flugtplaner ved historien intet. Den anden er sandsynligvis den samme, som er kjendt under navnet: „Nelike-sammensværgelsen“. Den var udklækket af Michonis samt af en adelsmand ved navn Rougeville.

Rougeville havde i længere tid haaret paa tanken om at vove et forsøg paa at frelse Marie Antoinette, [da han i et selskab traf Michonis, der, som vi ved, havde adgang til Conciergeriet.

Til aftalt tid begav de to sammensvorne sig til dronningens celle. Hun gjenkjendte Rougeville, som hun tidt havde seet tidligere, og hun forraadte megen sindsbevægelse ved synet af ham.

Adelsmanden holdt en nelike i haanden. Han slap den paa gulvet og antydede ved et tegn, at hun skulde tage blomsten op.

Dronningen bøiede sig, greb den og trykkede den til sine læber. En strimmel papir, hvorpaa der var skrevet nogle ord om flugt, var skjult i blomsten. Hun opdagede det og ridsede med en naal nogle ord til svar.

En af vagtmændene saa dette og rev billet-

ten fra hende. Rougeville flygtede i hast. Der opstod stor uro i Conciergeriet. Richard og hans hustru blev øieblikkelig afskedigede; og man udsatte en pris paa Rougevilles hoved.

Fængselet blev fra den dag endnu langt strengere end før. Rosalie Lamorlière vovede ikke længer at sætte blomster ind i cellen. Man anede sammensværgelser i hver blomst, og man saa planer til flugt i hvert linned, som dronningen skiftede.

Marie Antoinette havde hidtil kunnet beholde sit ur, en erindring om hendes moder, som hang om hendes hals i en meget smuk kjæde.

Nu tog man dette fra hende, skjønt hun græd og satte sig til modværge.

To ringe besatte med brillianter — deriblandt hendes trolovelsesring — var det sidste som lyste op paa de afmagrede fingre; ogsaa dem bemægtigede man sig. Derimod eiede hun endnu faa dage før sin død den medaljon, som indesluttede hendes søns portræt, og som hun havde forstaaet at skjule.

En mand ved navn Bault blev Richards efterfølger. Man havde meddelt ham, at hans hoved kun sad fast paa hans skuldre, saa længe som dronningen sad indestængt i sin celle paa de foreskrevne, haarde betingelser; og han turde

kun nærme sig hende ledsaget af de to politisoldater.

Velfærdsudvalget besluttede, at Marie Antoinette fra nu af skulde have simpel fangekost. Skjønt hun selv ikke syntes at bemærke den forandring, der foregik med hensyn til kostholdet, stillede Bault sig energisk op derimod.

„Hun er min fange,“ sagde han. „Jeg har at svare for hende med mit hoved. Det tilkommer mig at vaage over hendes fødemidler. Man kunde forsøge paa at give hende gift. Ikke en draabe vand skal komme ind i hendes fængsel uden min tilladelse!“

Under en maske af haardhed skjulte han et varmt hjerte. Og den ængstelige aarvaagenhed, som han havde lagt for dagen med hensyn til den mad, hun fik, var kun et paaskud, som han benyttede til vedblivende at skaffe hende kraftig næring.

Vinteren stundede til, og dromingens helbred svækkedes mere og mere. Hun frøs bestandig og klagede over heftige rheumatiske smerter i benene. Hun redte store totter ud af sit hvide haar. Hendes ansigt faldt ind og blev rynket som hos en kvinde paa sytti aar. Hun blev næsten blind paa det ene øie; og hun var bleven saa nervøs, at hun skjaly over hele

legemet, hver gang døren til hendes fængsel blev lukket op.

Efter at Bault var bleven ansat som slutter, fik Rosalie Lamorlière meget sjelden adgang til cellen. Det eneste kvindelige væsen, som regelmæssig gik ind og ud hos dronningen i den allersidste del af hendes liv, var slutterens datter. Hun og hendes fader pleiede afvekslende at frisere hende.

Naar Bault redte hendes haar, benyttede Marie Antoinette disse minutter til at tale til ham om sine kjære i Temple. Undertiden talte hun ogsaa til ham om sin taknemmelighed for de opmærksomheder, som han viste hende. Hun pleiede ikke at kalde ham Bault, men „Bon“ (god).

„Jeg kalder Dem god, fordi De er god,“ sagde hun; og hun tilføiede: „Bedre at være god end smuk.“*)

*) „Bon vaut mieux que beau“ (beau — Beault.)

XV.

Marie Antoinette for domstolen.

Den fjortende oktober (1793) stededes Marie Antoinette endelig for retten.

Verden var intet mere for hende. Men hendes blufærdighedsfølelse havde ikke forladt hende; saavidt hendes armod tillod det, klædte hun sig derfor med omhu paa denne dag.

Den hele tid i Conciergeriet havde hun sat sit haar op saa tarveligt som muligt. Da hun skulde vise sig for tribunalet, ordnede hun det mere omhyggeligt og fæstede nogle baand, som hun havde havt liggende i en æske, saut et sort flor til den hvide kappe, som hun pleiede at bruge i fængselet.

Døren til retssalen blev aabnet; dronningen viste sig. I midten af en sterk afdeling soldater vaklede hun gjennem folkestrømmen.

Hun var kun en skygge af sig selv. Fæng-

selsluften havde forvandlet hendes deilige hud. Øinene, der havde grædt saa meget, var røde og opsvulmede; selv det hvide i øinene var blodsprængt. Hendes afnagrede træk var merkede med de kummerens dybe ar, som ingen viljekraft formaar at bortviske.

Men hendes aand var sterk og fast, hendes holdning rolig. Det var kvinden af ædelt blod, herjet af livets storme, ydmyget og ældet, men hvis sjælelige kraft ei var knækket.

Salen var fuld af nysgjerrige.

Kvinderne af de laveste klasser var under revolutionen traadte frem af dunkelheden.

De havde været med til at storme Bastillen. De havde morgenen den femte oktober (1789) plyndret raadhusalen i Paris; vi véd, at de samme dag havde merket sin vei til Versailles med udskielser. Den tiende august havde de vanhelliget kongens palads og dynget afskyligheder paa afskyligheder, efter at slottet var stormet.

Ikke mindre græsselig var den haan, hvormed de ledsagede revolutionens offere til guilottinen. Ligesom deres udseende i høieste grad var frækt og skamløst, saaledes var ogsaa medlidenhed fremmed for deres sjæl. Mere end en

gang lod jakobinerne dem drage gennem hovedstaden for at forøge folkebevægelsen.

Allermest virksomme var de imidlertid paa gallerierne i nationalkonventet, hvor de skreg og støiede efter behag og altid understøttede jakobinerne. Fra den tidlige morgen var de paa post, for at ingen skulde indtage deres pladse. De pleiede at tale meget høit og at forstyrre diskussionerne ved uforskammede bemærkninger. Den daglige øvelse havde gjort dem fuldkommen fortrolige med pibe- og klappektikken. Et vink fra de jakobinske deputerede var tilstrækkelig til at lære dem deres rolle: hørte de et klogt og retfærdigt forslag til landets vel, kastede de i hast sit striketoj tilside og samlede sin kraft for at hvine og larme. Hørte de derimod tale om blod eller mord, brød de ud i jublende glædeskrig.

Under retsforhandlingen mod Marie Antoinette havde de sikret sig de bedste pladse. Før man aabnede salen for publikum, havde revolutionstribunalet desuden sørget for at bringe en del af de ivrigste mandlige republikanere til sæde derinde.

Til trods for disse forsigtighedsregler vakte dronningens udtryk og hendes ansigtsfarve, der, i forening med hendes lange, sorte kjole, gav

hende et næsten gjengangeragtigt præg, en bevægelse blandt tilskuerne, som bragte hendes dommere til at ængstes.

Den anklagede satte sig paa en jernstol og vendte et blik fuldt af sorg og værdighed mod tilskuerne, mod de edsvorne og dommerne. Utaalmodig og foragtelig bevægede hun derpaa fingrene langsomt henover skranken, som om hun spillede paa et klavér.

Hendes to advokater satte sig ved siden af hende.

Forhøret begyndte.

„Hvad hedder De?“

Marie Antoinette reiste sig og svarede med løftet stemme:

„Marie Antoinette, erkehertuginde af Østerrige —“

„Nei, nei!“ skreg Hébert. „Ingen erkehertuginde! Republiken kjender ikke disse benævnelser. — Hvem er De?“

Dronningen gjentog roligt og om muligt med endnu mere eftertryk:

„Erkehertuginde af Østerrige og enke efter Ludvig Capet, franskmændenes tidligere konge.“

„Hvor gammel er De?“

„Otte og tretti aar.“

„Hvor opholdt De Dem, inden De blev fængslet?“

„I den lovgivende forsamlings sal.“

Følgende den sædvanlige skik oplæste rets-skriveren anklage-akten.

Fouquier-Tinville havde anvendt megen flid paa den. Det var en sammendragning af alle de forbrydelser, som kunde tillægges en ung og fremmed fyrstinde, og en hadefuld gjentagelse af de rygter, som i ti aar havde listet sig rundt.

„Lig de Messaliner, Brunhilder, Fredegunder og Kathariner (af Medicis), som man i gamle dage kaldte dronninger af Frankrige, og hvis forhadte navne aldrig vil blive udviskede af historiens aarbøger“ — begynder anklagen — „har Marie Antoinette, Ludvig Capets enke, fra det øieblik, da hun tog ophold i Frankrige, været landets svøbe og blodsugerske.

„Inden den lykkelige revolution, ved hvilken det franske folk blev frigjort, stod hun i forbindelse med den mand, der kaldte sig keiser af Østerrige og konge af Bøhmen og Ungarn; denne forbindelse var stridende mod Frankriges interesser. Hun nøiede sig ikke med — enig med Ludvig Capets brødre og den strafværdige Calonne — at betale nævnte mænds forbryderske

rænker og paa en forfærdelig maade at bortodsle statens midler, der var tilveiebragte ved folkets sved; men hun sendte fra tid til anden millioner til keiseren, millioner, som dengang tjente og fremdeles tjener til at understøtte Østerrige i dets krig mod Frankrige. Folkets midler udtømtes ved denne uhørte udøsen af penge.

„Capets enke ophørte endvidere ikke et øieblik med at vedligeholde saavel straffbare forhold til udenlandske magter som straffbare forhold i det indre af Frankrige; hun benyttede hertil betroede hjælpere, som hun betalte med statens penge. Paa alle optænkelige maader forsøgte hun at reise en mod-revolution. Med dette maal for øie, og under paaskud af nødvendigheden af en forbindelse mellem livgarden og officerer og soldater af regimentet Flandern, foranstaltede hun i begyndelsen af oktober 1789 et fesimaaltid for dem, der efter hendes ønske udartede til et fuldstændigt drikkelag. Enken Capet og hendes hjælpere forledede gæsterne til under rusen at synge sange, som udtrykte den største foragt for folket og den mest ubetingede hengivenhed for tronen. Hun forledede dem endvidere til at fæste paa sig hvide kokarder og til at træde national-kokarden under fødder.

„I forening med Ludvig Capet lod hun trykke og udbrede en mængde mod-revolutionære skrifter over hele republikens land. Hun drev sin troløshed og forstillelse saa vidt, at hun lod trykke og omdele skrifter, hvori hun ikke var skildret med smigrende farver. Hun gjorde dette for at indbilde de udenlandske magter, at hun blev mishandlet af franskmændene, for herigjennem at ophidse disse end mere mod Frankrige.

„For desto hurtigere at bringe sine mod-revolutionære planer til udførelse bidrog hun i begyndelsen af oktober 1789 til, at levnetsmidlerne i hovedstaden blev fordyrede, hvorpaa en ny opstand paafulgte, idet en uhyre mængde borgere og borgerinder den femte oktober samme aar begav sig til Versailles.

„Den paa rænker udtømmelige enke Capet sammenkaldte straks efter sin ankomst til Paris hemmelige møder, hvor man raadslog om, hvordan menneskerettighederne og de som grundlag for rigsforfatningen anerkjendte love kunde omstyrtes. I et af disse møder besluttede man, at den af familien Capet flere gange forsøgte, men altid mislykkede flugt skulde bringes til udførelse. Enken Capet har under et forhør tilstaaet, at det var hende, som forberedte flugten, og at det ogsaa var hende, som aabnede

og lukkede de døre, gjennem hvilke de flygtende gik ud. Af hendes søn Karl Ludvigs og af hendes datters tilstaaelser er det endvidere fremgaaet, at Lafayette, der i alle forhold var enken Capets begunstigede yndling, saant Bailly, som dengang var borgermester i Paris, var tilstede, da flugten fandt sted, og at de gjorde alt, hvad der stod i deres magt, for at fremme denne.

„Efter tilbagekomsten fra Varennes førte hun atter forsædet i møderne med sine sammensvorne. Enig med sin yndling Lafayette forlangte hun, at Tuileriernes porte skulde lukkes for at forhindre borgerne i at gaa ind og ud i gaarden. Kun folk, som havde adgangstegn, fik lov til at træde ind. Denne afspærring, der fandt sted under paaskud af at straffe flygtningerne fra Varennes, var ikke andet end en aftalt list for at berøve borgerne leiligheden til at opdage de planer, som man smedede mod dem paa dette afskyelige sted. — —

„De mord og blodsudgydelser, som forøvedes i republikens forskjellige dele, var forud aftalte i enken Capets sammenkomster. En mængde fædrelandsvenners blod blev udøst paa hendes foranstaltning og i den hensigt desto hurtigere at opnaa en revision af de paa menneskerettighederne byggede, og derfor for Ludvig

Capets og Marie Antoinettes herskesyge ugunstige, dekreter.

„Efter at forfatningen 1791 var vedtaget, beskjæftigede enken Capet sig uophørlig med at søge at omstyrte denne. Alle de skridt, som hun foretog, havde til hensigt at tilintetgjøre friheden og atter at drive franskmændene ind under det tyranniske aag, under hvilket de altfor mange aarhundreder havde sukket.

„Enken Capet valgte uduelige ministre og generaler, der af folket forlængst var erkjendte som frihedens fiender. Ved sine egne og sine ligesaa listige som troløse hjælpere kunstgreb, bragte hun det derhen, at Ludvig Capets nye garde blev ombyttet mod officerer, som tidligere da man havde forlangt, at de skulde aflægge borger-ed, var traadte ud af tjenesten, og som havde passet langt bedre i Koblenz, hvor de ogsaa senere tyede hen.

„Det var enken Capet, som — enig med den frihedsfiendtlige del af rigsforsamlingen — erklærede krig mod sin broder, kongen af Bøhmen og Ungarn. Hendes rænker og kunstgreb, der til alle tider var fordærvelige for Frankrige, bar skylden for franskmændenes første tilbagetog fra Belgien.

„Samme enke Capet forraadte skammelig feltogspanerne til de fremmede hærførere. Fjenderne var hver gang forud af hende underrettet om den republikanske armées bevægelser; hun var følgelig aarsag i de nederlag, som arméen fra tid til anden led.

„Støttet af sine forræderske hjælpere udtænkte enken Capet endelig den skrækkelige sammensværgelse den tiende august, som kun blev forhindret ved fædrelandsvennernes utrolige og yderste kraftanstrengelser. I dette øiemed samlede hun væbnede mænd i sin bolig i Tuilerierne og i slottets underjordiske gange; hun holdt dem i en tilstand af fuldstændig beruselse fra den niende til den tiende august. Med samme maal for øie samlede hun om sig en mængde saakaldte dolke-riddere.

„Uden tvivl bekymret for, at sammensværgelsen ikke skulde faa det af hende ønskede udfald, viste enken Capet sig allerede den syvende august om aftenen i en sal, hvor de hengivne soldater forfærdigede patroner. Hun opmuntrede dem til at paaskynde arbeidet; for at opbidse dem endnu mere tog hun en af kuglerne og bed i den. Som almindelig bekjendt trængte hun den tiende august klokken henimod seks om morgenen ind paa Ludvig Capet for at faa

ham til at gaa ned i Tuileriernes slotsgaard og holde revue over de bevæbnede mandskaber. Ved hans tilbagekomst rakte hun en pistol ud mod ham med de ord: „Nu er det paa tide, at du viser dig!“ Da han vægrede sig ved at gribe pistolen, skjældte hun ham ud for en kujon. Uagtet hun under stedfundne forhør har negtet at have givet befaling til at skyde paa folket, gives der ikke rum for tvivl om, at der i den natlige sammenkomst paa slottet blev besluttet at gjøre dette. Herfor taler hendes opførsel ligeoverfor soldaterne i salen, affæren med pistolen og hendes ord til Ludvig Capet, hendes pludselige flugt fra Tuilerierne, samt de flinteskud, som faldt, da hun traadte ind i rigsforsamlingens sal. — —

„Til alle tider var det enken Capet, som ved hjælp af den indflydelse, som hun havde erhvervet over sin mand, lærte ham den farlige kunst at hykle og offentlig at sige det modsatte af, hvad han tænkte.

„Endelig var enken Capet umoralsk i enhver henseende, en ny Agrippina, saa lastefuld og fordærvet og saa fortrolig med alle forbrydelser, at hun — forglemmende sine pligter som moder og det, som naturen foreskriver — ikke tog

i betænkning sædelig at fordærve sin egen søn.* — — — — —

Marie Antoinette havde hørt paa anklagen uden at vise tegn paa bevægelse, — som én, der er vant til had, og for hvem bagtalelsen har mistet sin bitterhed. Selv da Fouquier-Tinville stillede hende paa lige fod med Neros moder og beskyldte hende for den navnløse afskylighed at have forført sit umyndige barn, forblev hun rolig; men et udtryk af den dybeste foragt krusede hendes læbe.

Man begyndte at afhøre vidnerne.

Dronningen gjensaa forskellige ansigter, som var hende vel bekendte: Bailly, der havde været hendes modstander i revolutionens første tid, men som nu høiagtede og beklagede hende; admiral Estaing, som aldrig havde yndet hende, og som troede, at hun havde forhindret hans forfremmelse, men som var for høisindet til at ville skade hende i dette øieblik; en gammel tjenerinde fra slottet i Versailles, Reine Millot, der paastod, at Marie Antoinette havde gjort forsøg paa at lade hertugen af Orleans myrde; skomageren Simon, som anklagede hende for at have smedet rænker i Temple; gendarmene Gilbert og Dufresne samt portneren Richard, som fortalte om Neliike-sammensværgelsen.

Et træk af melankoli gled af og til hen over den anklagedes ansigt. Men det var kun for korte sekunder; som oftest syntes hun ligegyldig for hvad hun hørte, saavel som for de blikke, som forfulgte hende og for alt, hvad der foregik i salen.

En mængde mennesker, som havde ønsket at være tilstede, men som tiltrods for sin nysgjerrighed ikke havde kunnet faa plads, havde trængt sig sammen ved indgangsdøren og lyttede spændte til de meddelelser, som bragtes af nogle, der fra tid til anden viste sig i døraabningen for at trække frisk luft.

Man hørte stemmer udspørge dem, som sad inde med oplysninger.

„Er fru Capet ligesaa overmodig nu, som hun var i Versailles?“ spurgte én.

„Er fru Veto hange?“ raabte en anden.

„Græder fru Veto? Tilstaar hun sine forbrydelser?“ lød det fra en tredie.

Et antal kongevenner havde blandet sig med sværmen. De ventede med feberagtig angst paa efterretningerne.

Længere hen paa dagen kom en af Hallernes sælgekoner ud af salen. Med taarefyldte øine udtalte hun for mængden, at dronningen visselig vilde blive reddet. „Marie Antoinette

har besvaret spørgsmaalene som en engel," sagde hun.

Royalisterne var fulde af glæde.

„Hun vil ikke blive dømt til døden," sagde de til hverandre; „hun vil blive landsforvist."

De gik fra gruppe til gruppe for at bringe den gode nyhed videre.

Lidt efter lidt blev folkemængden udenfor mindre talrig. Jakobinernes speidere gjorde de kongeligsindede bange og ledede den anklagedes modstandere til at skribe høiere om sit had.

I retssalen fortsattes imidlertid vidnernes udsagn og dronningens forhør.

Hendes afmagrede, skarpt udprægede træk, der talte om hendes lange lidelser, syntes at tyde paa, at selv om skafottet ikke ventede hende, vilde hun neppe have længe igjen at leve paa denne jord. Men hver gang hun aabnede munden for at svare sine dommere, følte man, at der under det skrøbelige hylster rørte sig et kraftigt liv. Herligt triumferede hun under forhøret over de fiender, som med ondskabsfuld glæde havde ventet at se hende segne. Hun besvarede alle spørgsmaal med fatning og omtanke.

I sine svar udsatte hun ingen for fare. Kold

bar hun uvennernes had; høimodigt og taktfuldt dækkede hun alle venner.

Hun anklagedes for at have behersket sin gemal, og hun svarede: „Der er stor forskjel paa at tilraade en sag og paa at bringe den til udførelse.“

Man bebreidede hende, at hun havde været republikens mest uforsonlige fiende, og at hun efter Ludvig Capets død havde betragtet sin søn som arving til kongeværdigheden. Hun svarede:

„Hvis Frankrige skal være lykkeligt under en konge, vil jeg ønske, at denne konge maa være min søn; hvis det skal være lykkeligt uden konge, vil jeg med min søn glæde mig over landets lykke.“

En af de edsvorne fandt ikke den byrde af kummer tilstrækkelig stor, som man havde lagt paa hendes skuldre. Han bragte i erindring, hvordan man havde faaet hendes niaarige søn til at underskrive en erklæring om, at moderen saavel som tanten havde forledet ham til unaturlige udsvævelser i fængselet.

Dronningen slog øinene ned for denne haarreisende beskyldning, som man hidtil havde forbigaaet under forhøret mod hende.

Hendes taushed, hendes ubevægelighed bragte

tribunalet paa den tanke, at hun ei havde hørt og forstaaet, hvad der var bleven sagt.

Fouquier-Tinville løftede stemmen for at bemerke, at hun ikke havde besvaret det sidste spørgsmaal.

Marie Antoinette reiste sig. Med uskyldighedens majestæt vendte hun sig mod de tilstedeværende.

„Naar jeg ikke har besvaret denne anklage,“ udbrød hun, „saa er det, fordi naturen vægrer sig ved at besvare en sli­g beskyldning mod en moder. Jeg beraaber mig paa alle mødre, som er tilstede her!“

Den ædle vrede i hendes blik, den krenkede blufærdigheds rødme, som for op i hendes kinder, der havde havt dødens farve et øieblik forud, elektricerede de tilstedeværende.

Mindernes høitidelighed omgav hende lig en glorie i dette øieblik. Og aldrig tænkte nogen af de tilstedeværende paa retsforhandlingerne hin oktoberdag uden at huske det indtryk, som dronningens ord havde gjort.

Hendes skrig blev forstaaet, og denne stund blev hendes ydmygelsestids triumf. Man hørte hjerteskjærende graad fra dem, som nylig havde haanet hende. Der udstødtes trusler mod tri-

bunalet; og flere kvinder maatte afmægtige bæres ud.

Dommerne skjælv. Der var ikke en blandt dem, som ikke følte tilhørernes bevægelse som et slag i ansigtet.

Man søgte at afsvække virkningerne af dronningens ord ved hurtig at gaa over til at forhøre de vidner, som var indkaldte for at udtale sig om indbrudet i Tuilerierne den tyvende juni. Men forsamlingen lyttede kun aandsfraværende til de videre forhandlinger; og med næsten utydelig stemme udtalte præsidenten klokken fem om eftermiddagen, at mødet var hævet.

Salen tømtes, saasnart det rygtedes, at retsforhandlingen skulde udsættes til næste dag. Men ude i korridorerne og paa raadhuspladsen bølgede mennesker op og ned. Inden de forskellige grupper hviskede man:

„Hun er beundringsværdig. Hun kan ikke blive dømt til andet end til landsforvisning.“

Pint af mødets langvarighed havde Marie Antoinette flere gange bedt om et glas vand.

Blandt de tilstedeværende embedsmænd og officerer, af hvilke hver enkelt ti aar tidligere vilde have jaget efter den ære at gaa og hente et glas vand til hende, og som vilde have rakt hende det knælende ned for hendes fod, fandtes

der idag ikke en eneste, som vovede at vise hende denne ubetydelige tjeneste.

En af de politisoldater, som havde fulgt hende fra Conciergeriet, fattede endelig medlidenhed og bragte hende den fattige forfriskning.

Dronningen var udmattet næsten til vanvid. Da hun skulde gaa ud af salen snublede hun og bad om hjælp.

„Jeg ser ikke mere,“ mumlede hun betagen af svimmelhed.

Politisoldaten bød hende sin arm og hjalp hende ned ad trappen.

Det var tilstrækkeligt til, at man den følgende dag erstattede ham med en anden. Han blev kastet i fængsel og senere henrettet.

Da forhandlingerne skulde fortsættes morgenen efter, havde man ikke alene draget omsorg for at fængsle de personer, som havde vist Marie Antoinette medfølelse, men man havde ei givet andre adgang end de, hvis ansigter udtrykte vild tilfredshed over hendes skjebne.

Den fentende oktober er hendes sidste lidelsesdag; den næste dag vil bringe hende befrielse, døden.

Vidner føres atter frem. Blandt disse er den tidligere krigsminister. Han bøier sig ligesaa

dybt for hende her, som i sin tid i Versailles. Man spørger ham, om han kjender den anklagede.

„Ja,“ svarer han, idet han atter bukker dybt for hende. „jeg har den ære at kjende dronningen.“

Endelig er forhøret til ende; vidnerne har ikke kunnet bevise hendes skyld.

Man spørger, om hun har noget at bemærke med hensyn til deres udsagn.

Hun svarer:

„Igaar kjendte jeg ikke vidnerne. Jeg vidste ikke, hvilke beskyldninger, der vilde blive rettede mod mig! Jeg slutter med at bemærke, at jeg kun var Ludvig den sekstendes hustru, og at jeg var nødsaget til at handle overensstemmende med hans vilje.“

Det er imidlertid bleven aften. De to advokater, som man for en forms skyld har givet hende, reiser sig op. Chauveau-Lagarde griber først ordet; derefter taler Fronson- Ducaudray. Forsvarerne udvikler ligesaa megen iver som veltalenhed.

„Hvor De maa være træt, hr. Chauveau-Lagarde,“ hvisker Marie Antoinette sin forsvarer i øret; „jeg er Dem meget taknemmelig for Deres besvær.“

Ordene bliver hørte, og lige for dronningens øine fængsles hendes forsvarere.

Præsidenten giver en oversigt over forhandlingerne. Han benytter den til at sammenfatte en skarp anklage, egnet til at vise de edsvorne, hvad det er, man venter af dem. „Det er det franske folk,“ — siger han — „som anklager Marie Antoinette.“

Efter med nogle ord, der aander det dybeste had, at have malet den anklagedes offentlige liv, stiller han følgende spørgsmaal:

1) „Er det bevist, at der har hersket rænkefulde forbindelser med de fremmede magter og andre af republikens fiender, rænkefulde forbindelser, som har havt til maal at understøtte fienderne med penge, at muliggjøre for dem at rykke ind paa fransk grund og at lette fremgangen for deres krigere?“

2) „Er det bevist, at Marie Antoinette af Østerrike, Ludvig Capets enke, har vedligeholdt saadanne forbindelser, og at hun har deltaget i disse rænker?“

3) „Er det bevist, at der har fundet en sammensværgelse sted med det formaal at bevæbne borger mod borger og saaledes at antænde borgerkrig i republikens indre?“

4) „Er deltagelse i denne sammensværgelse bleven overført enken Capet?“ —

De edsvorne trækker sig tilbage og raadslaar en timestid. Enstemmig svarer de bekræftende paa alle fire spørgsmaal.

Dødsdommen udtales.

Dommerens meddelelse besvares med tilhørernes dybeste taushed.

Marie Antoinette forbliver ubevægelig; kun et øieblik forraader hendes ansigt et glimt af overraskelse.*) Saa gaar hun ud af retssalen med løftet pande og uden at værdige hverken sine dommere eller de øvrige tilstedeværende et eneste blik.

---

*) Chauveau-Lagarde mener i sine memoirer, at dronningen var tilintetgjort af overraskelse, og at hun indtil det sidste øieblik havde bevaret et haab om redning. Tiltrods for, at det er hendes forsvarer, som udtaler dette, taler alt for, at hun længe iforveien havde mistet enhver illusion. I ethvert tilfælde har svaghedens øieblik været meget kort og hendes forbauselse lidet synlig. „Le Moniteur“ og „Le Bulletin du Tribunal révolutionnaire“ er enige om, at man ingensomhelst sindsbevægelse bemærkede paa den dødsdømtes ansigt; og Chauveau-Lagarde skriver selv: „Hun viste ikke det mindste tegn hverken paa frygt eller paa harme eller paa svaghed.“

XVI.

Dronningens testamente. — Den dødsdømtes sidste dag.

Klokken var fire om morgenen, da Marie Antoinette vendte tilbage til sin celle.

For første gang under hendes ophold i Conciergeriet blev hun ladet alene; de to soldater blev staaende udenfor døren.

Bault havde sikkert faaet ordre til at give hende skrivematerialer, dersom hun ønskede det; thi da hun bad derom, bragte han hende øieblikkelig papir, pen og blæk.

Hun satte sig ned og skrev sit berømte brev til prinsesse Elisabeth, dette høisindede og rørende afskedsbrev, som er bleven kaldt „Marie Antoinettes testamente“:

Den 16. oktober, kl. 4 $\frac{1}{2}$ om morgenen.

„Det er til dig, min kjære søster, at jeg skriver for sidste gang. Jeg er nylig bleven

dømt, ikke til en skjændselsfuld død — det er den kun for forbrydere — men til at gaa bort for at forenes med din broder. Uskyldig som han, haaber jeg at skulle vise samme fasthed som han i de sidste øieblikke. Jeg er rolig, som man er det, naar samvittigheden intet bebrejder én. Det smerter mig dybt at forlade mine stakkels børn. Du ved, at jeg kun levede for dem og for dig, min gode og kjærlige søster, du, som paa grund af dit venskab har ofret alt for at blive hos os. I hvilken stilling efterlader jeg eder!

„Af selve forsvarstalen under retsforhandlingen mod mig har jeg erfaret, at min datter er skilt fra dig.*) Det stakkels barn! Jeg vover ikke at skrive til hende; hun vilde ikke faa mit brev. Jeg ved ikke engang, om dette brev vil komme dig ihænde. Modtag min velsignelse for begge mine børn. Jeg haaber, at de engang, naar de er blevne større, vil blive gjenforenede med dig, og at de fuldtud vil kunne nyde din kjærlige omhu. Gid de begge vil tænke paa, hvad jeg uophørlig har indpræget dem: at streng pligtopfyldelse er livets bedste grundvold, og at deres indbyrdes kjærlighed og gjensidige tillid

*) Dette var en misforstaaelse af dronningen.

vil skabe deres lykke. Maatte min datter føle, at hun paa grund af de aar, som hun har forud for ham, bestandig bør hjælpe sin broder ved raad og ved sine erfaringer. Maatte hendes kjærlighed indgyde hende dette! Maatte min søn paa sin side altid vise sin søster den omsorg og de tjenester, som fødes af hengivenhed. Gid de endelig begge maa føle, at i hvilken stilling de end maatte komme til at befinde sig, vil de aldrig blive isandhed lykkelige uden gjensidig enighed. Maatte de tage eksempel af os! Hvor megen trøst i vore ulykker har ikke vor gjensidige kjærlighed skjænket os! I lykken har man dobbelt glæde, naar man deler den med en ven; — og hvor finder man vel en kjærligere og mere dyrebar end i sin egen familie? Gid min søn aldrig maa glemme sin faders sidste ord, som jeg udtrykkelig gjentager for ham: „Han søge aldrig at hævne vor død!“

„Jeg maa tale med dig om en sag, der er meget pinlig for mit hjerte. Jeg ved, hvor megen kummer dette barn maa have forvoldt dig. Tilgiv ham, min kjære søster; tænk paa den alder, hvori han er, og paa hvor let det er at faa et barn til at sige, hvad man vil, og endog saadanne ting, som det ikke for-

staar.*) En dag vil komme — det haaber jeg — hvor han saameget mere vil føle værdien af al din godhed og kjærlighed.

„Endnu staar det tilbage for mig at betro dig mine sidste tanker. Jeg vilde have nedskrevet dem ved begyndelsen af min proces. Men fraseet, at man ikke gav mig lov til at skrive, har den havt et saa hurtigt forløb, at jeg isandhed ikke kunde have haft tid dertil.

„Jeg dør i den katholske, apostoliske og romerske tro, i den, som var mine fædres, i den, hvori jeg er bleven opdragen, og som jeg altid har bekjendt mig til. Jeg har ingen aandelig trøst at vente. Thi jeg ved ikke, om her findes præster af denne religion; og det sted, hvor jeg befinder mig, vilde udsætte dem for altfor megen fare, dersom de betraadte det. Af et oprigtigt hjerte beder jeg Gud om tilgivelse for al den uret, som jeg kan have begaaet, siden jeg saa dagens lys. Jeg haaber, at Han i sin godhed vil høre mine sidste bønner saavel-

---

*) Marie Antoinette hentyder her til den smudsige erklæring, hvortil Ludvig den syttendes barnlige uskyld var bleven forledet. Man føler, hvor meget den stakkels moder frygtede for, at de afskyelige ord, som man havde lagt i hendes barns mund, skulde falde tungt paa prinsesse Elisabeths hjerte.

som de, som jeg for længe siden har opsendt til Ham om at ville modtage min sjæl i sin miskundhed og naade.

„Jeg beder alle dem, som jeg kjender, og dig i særdeleshed, min søster, om tilgivelse for al den kummer, som jeg, uden at ville det, har forarsaget eder. Jeg tilgiver alle mine fiender det onde, som de har gjort mig. Jeg siger mine tanter og alle mine brødre og søstre farvel. Jeg havde venner; tanken paa at være skilt fra dem for bestandig og deres kummer, er en af de største sorger, som jeg døende tager med. De skal idetmindste vide, at jeg har tænkt paa dem, da jeg var døden nær.

„Farvel, min gode og kjærlige søster! Maatte dette brev naa til dig! Tænk altid paa mig! Jeg omfavner dig af hele mit hjerte saavel som de stakkels og kjære børn. Min Gud! Hvor det er sønderrivende at forlade dem for altid!

„Farvel! — — Farvel! — Jeg tør nu ikke sysselsætte mig med andet end med mine aandelige pligter. Da jeg ikke er fri med hensyn til mine handlinger, vil man maaske føre en præst til mig. Men jeg erklærer her, at jeg ikke vil sige et ord til ham, og at jeg vil behandle ham som et mig fuldstændig uvedkommende væsen.*

Bault traadte ind. Dronningen havde grædt, medens hun skrev. Inden hun rakte papiret til slutteren, bedækkede hun det atter med kys og taarer.

Brevet naaede aldrig prinsesse Elisabeth.

Det synes, som om politimænd gjennem vinduet iagttog, hvad der gik for sig i cellen. Thi da Bault traadte ud, forlangte de brevet. Slutteren nødsagedes til at bringe det til Fouquier-Tinville, som opbevarede det i sin bolig istedetfor at bringe det til Temple. Her blev det fundet af regjeringens udsendinge, da de flere aar senere fik det hverv at undersøge hans papirer; det blev vedlagt dokumenterne vedrørende den retssag, som reistes mod ham.

Gjennem en paalidelig mand blev det 1816 endelig overbragt kong Ludvig den attende. Marie Antoinettes saakaldte „testamente“, der er kontrasigneret af Fouquier, Guffroy, Massieu, Legot og Leceintre, opbevares for tiden i det franske rigsarkiv. Paa papiret ser man endnu merkerne af hendes taarer. — —

Efter at Bault havde forladt dronningen, kastede hun sig paa knæ og bad længe og brændende. Sognepræsten til Saint-Marguerite, som sad fængslet i en celle ligeoverfor hendes,

strakte armene ud mod hende og gav hende fra det fjerne sin velsignelse.

Hun reiste sig atter, kastede sig fuldt paa-klædt paa sin seng, indhyllede sine fødder i sengeteppet; og Gud sendte hende nogle timers rolig søvn.

Dagen brød endelig frem.

Slutterens datter traadte ind for at hjælpe hende. Dronningen laa endnu paa-klædt paa sengen. Lyset var brændt ned i stagen.

Hun stod op, spiste et stykke brød og en fugleving, som den unge pige havde bragt, og begyndte at klæde sig om.

Hun skiftede linned. De sidste maaneder havde hun lidt ustanselige blodtab: det blodige linned, som hun afførte sig, gjemte hun i en krog af værelset.

Hun trak sorte strømper og sorte sko med høie hæle paa fødderne. Hun iførte sig en hvid kjole, der i tidligere dage havde tjent hende til morgendragt, samt en hvid frisertrøie med sorte baandsløifer. Om halsen kastede hun et hvidt tørklæde. Sluttelig klippede hun sit haar af og satte en hvid linons kappe uden baand paa hovedet.

Man bankede paa cellens dør. En kon-

stitutionnel præst, Girard, stod udenfor og forlangte at høre hendes skriftemaal.

Dronningen afslog at skrifte for ham. Den kirkelige splittelse, hvori de konstitutionnelle præster havde sin store skyld, var efter hendes mening en af revolutionens værste pletter.

„Jeg takker Dem,“ sagde hun; „men min religion forbyder mig at modtage Guds tilgivelse gennem en præst, der er af en anden bekjendelse.“

„Madame,“ indvendte den geistlige, „hvad vil man sige, naar man hører, at De i Deres sidste øieblikke har vægret Dem ved at modtage kirkens naademidler?“

„De kan sige til de personer, som maatte tale til Dem derom, at den guddommelige barmhjertighed har sørget for at skjænke mig dem,“ svarede hun.

Troværdige beretninger fastholder, at en præst, som var forbleven kongedømmet saavel som den gamle kirkeforfatning hengiven, en maanedstid tidligere, ved hjælp af en frøken Fouché, havde skaffet sig adgang til Conciergeriet; han skal hemmelig have hørt hendes skriftemaal og have meddelt hende syndsforladelsen.

Undervogteren Larivière — søn af den gamle

kone, som i den første tid havde opvartet dronningen — traadte nu ind.

„Sig til Deres moder,“ sagde Marie Antoinette til ham, „at jeg takker hende hjertelig for hendes omsorg for mig, og at jeg beder hende om at bede til Gud for mig.“

Atter bankede man; henrettelsens time nærmede sig. Det var retsskriveren og hans vidner, som kom for at forelæse dødsdommen.

„Det er unødvendigt at læse den op,“ sagde dronningen; „jeg kjender indholdet.“

„Det er det samme,“ svarede retsskriveren; „det maa gjøres endnu en gang.“

„Tror I, at folket vil lade mig naa skafottet uden at sønderrive mig?“ spurgte hun.

„Madame,“ svarede et af vidnerne, „De vil naa skafottet, uden at man tilføier Dem noget ondt.“

Endelig kom skarpretteren, den sidste, der skulde optræde i dette sørgelige drama.

Præsten forsøgte endnu nogle forestillinger.

„Deres død vil sone —,“ begyndte han.

Marie Antoinette afbrød ham:

„Feiltrin, men ikke forbrydelser,“ sagde hun.

„Ønsker De, at jeg skal ledsage Dem?“ spurgte han.

„Gjør som De vil,“ svarede dronningen.

Hun omfavnede slutterens datter og lod taalmodig sine hænder binde. Saa gik hun med faste skridt ud gennem korridoren.

Klokken var imidlertid bleven elleve. Conciengeriets gitterport aabnedes. En bevægelse gik gennem den ventende mængde.

Dronningen træder ud. Hendes holdning er majestætisk og stolt, som naar hun i sin tid skred gennem speilgallerierne i Versailles; men hendes hænder er bundne paa ryggen. Skarpretteren holder tougets ender; han gjør sig synlig umage for ikke at stramme det. Dronningen er bleg, men hendes blik er roligt.

En simpel kjærre staar ventende paa hende. Hun kan ikke undertrykke en bevægelse af overraskelse ved synet af dette befordringsmiddel. Hjulene er fulde af søle; en mand i bluse kjører hesten.

Præsten sætter sig ved siden af hende paa det uhøvede træbræt.

„Madame,“ siger han, „nu er øieblikket kommet til at bevæbne sig med mod.“

„Mod!“ svarer Marie Antoinette livligt. „Jeg har for længe siden bevæbnet mig med mod. Det er ikke sandsynligt, at det vil svigte mig idag.“

Tretti tusinde soldater staar under vaaben for dronningens skyld; de danner spalier fra Conciergeriet til revolutionspladsen. Muligheden for et overfald af østerrigerne, der staar neppe firti mile fra Paris, muligheden for en sammensværgelse til fordel for den dødsdømte, har bragt alle disse tropper til at rykke ud. Det er den sidste, ufrivillige anerkjendelse, som Frankrige skjænker hendes svundne storhed.

Vækkede af trommeslagerne har Paris siden dagens frembrud været paa benene for at se hende passere forbi. Hver plads er besat. Man er krøben op i træerne. Vinduer, altaner, hustage er fulde af mennesker. „Republiken leve!“ raaber man.

Kjærren bevæger sig langsomt; den støder op og ned. Marie Antoinettes bundne hænder hindrer hende fra at sikre sig mod stødene. Med møie bevarer hun sin ligevegt, sin værdige holdning.

„Dette er ikke puderne fra Trianon,“ skriger man haanende mod hende.

Nogle af tilskuerne klapper i hænderne. Skuespilleren Gramont misbruger sin stilling som officer ved nationalgarden: han reiser sig i stigboilerne, peger paa den dødsdømte med spidsen af sin sabel som for at opfordre folket

til at fornærme sin forhenværende herskerinde.

Dronningens aand svæver høit over mængdens forhaanelser. Hendes blik glider over de hadefulde mennesker uden at se dem. Hun hører larmen; men den rører ikke hendes hjerte.

Lig et broget teppe ruller hendes fortid forbi. Som gjennem et slør ser hun det fjerne, forbigangne, der var hende kjært. Hun tænker paa sin moder, som allerede et halvt snes aar har hvilet i den ensomme gravhvelving hos sine fædre, og som det er hendes ulykke at have lignet for lidt. Hun mindes en tid, hvor folket tiljubede den unge Marie Antoinette, og sit glimrende indtog i Frankrige; hun mindes ogsaa varslerne om fremtidige ulykker, som fulgte hendes bryllupsdag.

Hun husker sin ensomhedsfølelse midt i hoffets glans og tummel, sin underlegenhed og uhyggen i det fremmede land, sine feiltrin, aarene, der tilbragtes i en forlystelsestummel.

Ingen af hendes venner er komne for at hilse hende til afsked eller for at følge hende paa hendes sidste gang. Mange er gaaede under før hende. De fleste har forladt hende grusomt; andre vil blive revne med i hendes

fald. Og ingen af dem vil lægge en krans paa hendes gravsted.

Hun tænker paa sin egtefælle, der har tilbagelagt den samme vei som hun, og paa sine børn, som hun lader tilbage i fængsel. —

Eftersom toget skrider frem, viser mængden en mere værdig holdning. Bestyrtelse læses paa mange ansigter; flere tilskuere besvimer ved synet af dronningen.

Snart er en time forløben, siden kjøretøiet forlod Conciergeriet. Man nærmer sig ulykkespladsen, der ligesom gaderne er overfyldt af tilskuere.

Kjærren stanser ved Tuileriernes have. Marie Antoinette vender blikket mod det palads, hvor hun som kronprinsesse traadte ind, første gang ombølget af parisernes glødende begeistring; som hun forlod den tiende august under vredeskrig fra dette samme folk, der er saa grusomt bevægeligt i sine følelser.

Gud alene ved, hvilke tanker i dette øieblik rørte hendes hjerte. Han alene kjender de angerfulde, varme bønner, som steg frem af hendes af lidelser udpinte sjæl. Under vegten af erindringer og tanker bøiede hun hovedet. Hun blev endmere bleg; og tunge taarer faldt ned paa hendes knæ.

Skafottet var reist ved frihedens støtte.

Dronningen samlede sin kraft. Hun gik op ad forhøiningen med en fatning, der var endnu større, end den, hvormed hun havde forladt sit fængsel, med en majestæt, der ikke var mindre end den, hvormed hun i sin fortids glans fra tronstolen havde hilst sine undersaatter.

Inden hun naaede skafottets øverste trin, kom hun uforvarende til at træde paa skarpretterens fod.

Bøddelen udstødte et smerteraab.

Dronningen vendte sig. Med udsøgt høflighed sagde hun til ham:

„Jeg beder Dem om undskyldning, min herre!“

Idet hun snublede, havde hun tabt sin ene sko; den var paafaldende liden. En mand af folket tog den op og gjemte den som en relikvie.

Den dødsdømtes sidste blik søgte Temple. Saa knælede hun ned og bad en sidste bøn. Trøstig gik hun døden imøde.

Skarpretteren skjælv, da han skulde lade øksen falde.

Fire minutter efter havde han gjort sit verk; dronningens hoved faldt.

Bøddelens hjælper greb det ved haarene og viste det frem for folket.

Klokken var et kvarter over tolv. Det var den 16de oktober 1793.

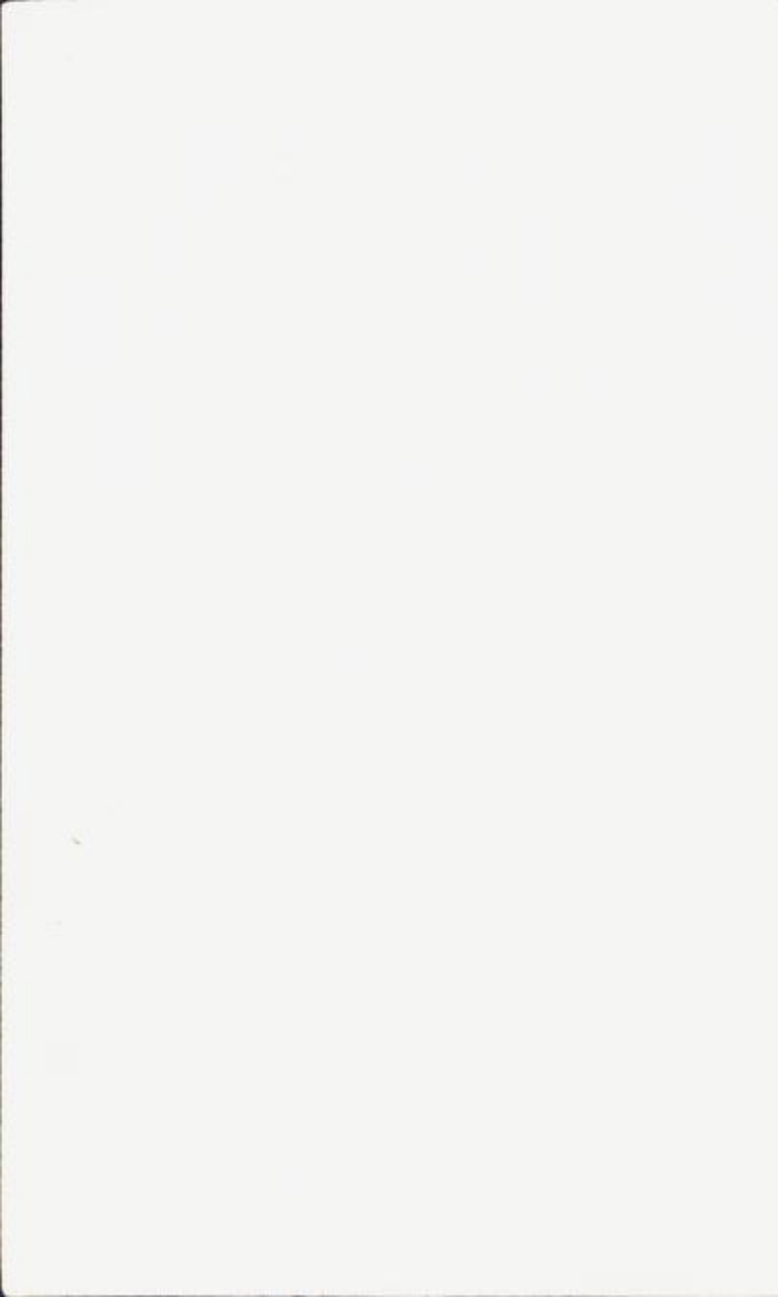
„Republiken leve!“ raabte man blandt mængden.

Marie Antoinette hørte ikke mere fransk-mændenes frydeskrig. Hendes lidelsesgang var til ende.

Dodsdommen læses op for MARIE ANTOINETTE.

XVII.

Grev Fersen og hertuginde af Polignac. — Prinsesse Elisabeths død. — Ludvig den syttendes sidste lidelser. — Er kongesønnen død i Temple? — Prinsesse Marie Thérèses skjebne. — „Chapelle expiatoire“. — Slutning.

Et tungt tryk hvilede over Paris den dag, da Marie Antoinette var bleven ført til skafottet. Mange mennesker, som ingenlunde havde yndet dronningen, følte medlidenhed med kvinden, revolutionens offer.

I Conciergeriet var vogterne tause og sørgmodige. Tjenestepigen Rosalie fældte saamange taarer, at de vagthavende soldater kaldte hende: „frøken Capet“. De kvindelige fanger, som gik op og ned i gaarden, kastede sky blikke mod de to smaa vinduer, bag hvilke dronningen havde boet.

Revolutionære blade blev ved med at haanden dødes minde. Hébert („Père Duchesne“)

udsendte en giftig artikel, der begyndte saaledes:

„Den største af alle Père Duchesne's glæder er at have seet madame Veto's hoved falde for øksen.“

Et andet blad endte en artikel paa følgende maade:

„Tigerinden er død. Men vogt eder tyranner!“

„Moniteur“, som i sit nummer for 27de oktober fortalte enkeltheder vedrørende henrettelsen, erkjendte, at „Marie Antoinette ikke havde vist ringeste tegn paa bevægelse, da man læste dødsdommen op for hende, og at hun havde bestøget skafottet med mod.“

I sit blad: „Les révolutions de Paris“ tilstod Prudhomme modstræbende:

„Man saa temmelig rolig paa, at hun passerede forbi. Paa enkelte steder klappede man i hænderne; men idetheletaget syntes folket at glemme alle de onder, der var komne over Frankrige ved denne kvinde, for kun at tænke paa hendes nuværende stilling.“

Fjorten dage efter hendes død — den første november — begravede man levningerne af den henrettede dronning. Liget blev stedet til hvile i en mørk krog af Madeleine-kirkegaarden, ikke

langt fra det sted, hvor de jordiske rester af hendes egtefælle ni maaneder før var blevne nedgravede under et lag af kalk.

Paa samme kirkegaard havde man tre og tyve aar tidligere nedlagt de mange, som havde mistet livet ved det ulykkestilfælde, der havde merket parisernes fest i anledning af Ludvig's og Marie Antoinette's formæling.

Intet kors, ingen mindesten, ingen indskrift blev sat over den plet, hvor Marie Antoinette af Lothringen og Østerrige, dronning af Frankrige og Navarra, blev haaret til hvile.

Graveren sendte følgende regning til revolutions-tribunalet:

„Den 25de vendemiaire. Aar II.

Enken Capet:

For ligkisten . . . . . 6 livres.

For graven og graverne . . . . 25 livres.“

Hvilken sørgetale er vel mere gribende end disse tal!

*

*

*

To dage før dronningens henrettelse arbejdede Grev Aksel Fersen endnu paa at af-

vende den skjebne, som truede Marie Antoinette.

Den tyvende oktober naaede efterretningen om hendes henrettelse til ham.

„Jeg kan ikke tænke paa andet end paa mit tab,“ skrev han i sin dagbog. „Det er forfærdeligt ikke at kjende enkelthederne. Hun var alene i sine sidste øieblikke, uden trøst, uden nogen, som hun kunde tale med, og ligeoverfor hvem hun kunde give sin sidste vilje tilkjende. Det er skrækkeligt. O, disse djævelske uhyrer! Nei, uden hævn vil jeg aldrig blive tilfreds!“

Grev Fersens sind havde længe været tilbøieligt til melankoli. Efter dronningens død betoges han af en ulægelig sorgmodighed. Kong Gustav den fjerde af Sverige overøste ham med æresbeviser. Han blev senator, serafimer-ridder, kansler ved akademiet i Upsala og svensk rigsmarechal. Men som menneske forblev han ensom; og hans hjerteskaar blev aldrig lægt.

Skjebnen vilde, at hans liv skulde faa en ligesaa tragisk afslutning som den skjønne dronnings, hvis ven og ridder han havde været. Han blev myrdet den 20de juni 1810 under et folkeopløb, der fandt sted, da kronprins Kristian Augusts lig skulde bisættes i Stockholm.

Den ophidsede pøbel trak ham afsted og stak ham med dolke. Stokkeslag regnede ned over ham; hans klæder blev revne i laser, og haarene blev revne af hans hoved.

Før han udstødte det sidste suk, foldede han sine hænder og raabte:

„Min Gud! Du, som kalder mig til dig! Jeg beder for mine fiender, som jeg tilgiver!“

* * *

En anden af de personer, som Marie Antoinette havde elsket, og som havde havt stor indflydelse paa hendes skjebne, skulde kun overleve hende tre og femti dage: Hertuginde af Polignac døde den niende december 1793 i Wien.

Efter at de en tid havde flakket mellem Italien og Koblenz, havde hun, hendes mand og børn søgt tilflugt i keiserstaden, hvor Marie Antoinettes fædre gjennem aarhundreder havde været herskere.

De sindsbevægelser, som hertuginde havde havt, tabet af stilling, formue og kjære slegtninge, havde synlig svækket hendes helbred; og dyb sorgmodighed havde bemægtiget sig hendes sind. Seks lange maaneder plagedes hun af legemlige

lidelser, uden at nogen læge formaaede at konstatere sygdommens beskaffenhed.

Fru Polignac frygtede døden. Det smertede hende at forlade sin mand og sine børn. Hun vidste desuden, at deres pengemidler ikke længe kunde strække til; og hendes aand fordunkledes under angsten for den uvisse fremtid.

Under hendes lidelser begyndte ogsaa dronningens skjebne at forurolige hende mere end før. Hun skjalv ved tanken paa hvert øieblik at kunne erfare, at Marie Antoinette var bleven myrdet af det franske folk.

Hendes mand vovede ikke at underrette hende om begivenheden den 16de oktober, men meddelte hende, at hendes kongelige veninde var bukket under for sygdom i fængselet.

Hertuginde syntes at tro det. Hun tabte erindringen om sit forbigangne liv og døde uden bevidsthed om sine smerter.

Da hun havde lukket sit aandssløve øie, mindedes franske blade hende ved at citere en ytring af Mirabeau:

„Familien Assas modtog tusinde guldstykker, fordi den reddede staten. Familien Polignac fik en million, fordi den ødelagde den.“ —

Hertugen af Polignac reiste efter sin hu-

strus død til St. Petersburg, hvor han døde 1817.

*

*

*

Ingen havde havt mod til at meddele prinsesserne Elisabeth og Marie Thérèse, at dronningen havde bestaget skafottet.

„Min tante og jeg vidste intet om moders død,“ har hendes datter skrevet i sin dagbog. „Vi havde hørt dødsdommen udraabe af avisbudene. Men vi haabede, at hun var bleven reddet. Jeg forblev et og et halvt aar i den grufulde uvished med hensyn til hendes skjebne. Først efter at den tid var forløben, fik jeg vide, at min ulykkelige og ærværdige moder var vandret bort.“

Den eneste efterretning, der naaede de fængslede i løbet af vinteren, var, at hertugen af Orleans var bleven henrettet.

Prinsesserne blev behandlede med megen haardhed. De maatte selv rede sine senge og holde sine værelser i orden. Døren til fængselet aabnedes kun paa klem, naar der skulde puffes fødemidler ind til dem.

De saa ikke mere et menneskeligt ansigt, hørte ikke mere nogen menneskelig stemme; og

man holdt op med at bringe dem lys. Elisabeth, der led af et saar paa armen, havde meget vanskeligt for at opnaa, hvad hun trængte for at pleie det. Tison blev afskediget i unaade og fængslet, fordi han havde vist dem venlighed.

Det tjente til at forhøie prinsessernes lidelser, at de fra sine værelser kunde høre Simons raa stemme og banden og den lille Karl Ludvig, der klagede og skreg eller sang revolutionære sange. Marie Thérèse fortæller:

„Vi hørte hver dag, at min broder sang „Carmagnolen“ og andre afskyelige viser sammen med sin plageaand.“ —

Elisabeth af Frankrige havde aldrig taget del i politiken; de angreb, som hendes fiender havde forsøgt at rette mod hende, var strandede paa hendes dyd.

End ikke de vildeste revolutionsmænd havde hidtil vovet at lægge haand paa Ludvig den sekstendes afholdte søster.

Men i den frygtelige tid, som nu oprandt, maatte ogsaa Elisabeth vandre til skafottet.

Den niende mai 1794, just som damerne skulde gaa tilsengs, aabnedes fængselets dør; man kom for at slæbe hende for retten.

„I kalder min broder en tyran,“ sagde hun

til anklageren, Fouquier-Tinville, og til sine dommere: „dersom han havde været en tyran, vilde I ikke have siddet her, og jeg vilde ikke have staaet for eder!“

Da hun gik ud af salen, kunde Fouquier-Tinville ikke afholde sig fra at sige:

„Man maa tilstaa, at hun ikke har udstødt en eneste klage.“

„Hvad skulde Elisabeth af Frankrige have at beklage sig over?“ spurgte præsidenten med en ironisk latter. „Har vi ikke grupperet rundt hende et aristokratisk hof, der er hende værdigt? — Naar hun ved foden af guillotinen ser sig omgiven af den tro adel, vil intet kunne hindre hende fra at tro sig hensat til salonerne i Versailles.“

Det aristokratiske hof, hvortil han hentydede, bestod af tre og tyve adelige mænd og kvinder, der var dømt til at dø paa samme tid som hun.

Ofrene førtes ind i de dødsdømtes sal. Elisabeth talte trøstende og opmuntrende til dem alle.

„Man forlanger ikke af os, som af de gamle martyrer, at vi skal afsværge vor tro,“ sagde hun; „man forlanger kun, at vi skal give af-

kald paa vort elendige liv. Lad os med resignation bringe Gud dette lille offer.“

Prinsessen besteg kjøretøiet først; efter hende fulgte den seks og sytti aar gamle marquise de Senozan.

De dødsdømte blev opstillede foran guilottinen; alle viste et beundringsværdigt mod.

Den første, hvis navn blev opraabt, var grevinde Croslus d'Amboise. Hun neiede dybt for Elisabeth.

„Madame,“ sagde hun, „dersom Deres kongelige højhed vilde værdiges at omfavne mig, vilde jeg være ved mine ønskers maal.“

„Meget gjerne,“ svarede prinsessen. „og af fuldt hjerte.“

De andre kvinder opnaaede samme gunst; mændene kyssede ærbødig hendes haand.

Adskillige hoveder var faldne, da en stemme blandt mængden raabte:

„Lad Dem gjøre saa mange dybe buk for hende, som de vil; hun er alligevel nu naaet ligesaa langt som „østerrigerinden“.“

Elisabeth hørte det; gennem denne ytring fik hun først vished for sin svigerindes død.

„Maatte vi mødes i himlen!“ mumlede hun.

Hun var den sidste, som besteg skafottet.

Idet hun blev bunden, faldt hendes halstørklæde ned og blottede hendes skuldre. En medaljon af sølv, der bar jomfru Marias billede, kom tilsynse om hendes hals.

Skarpretteren vilde rive medaljonen af hende.

„I Deres moders navn beder jeg Dem om at tildække mig,“ sagde hun.

Det var de sidste ord, som hun udtalte her i livet.

Hendes hoved faldt; men mængden viste ingen glæde. Efter raabet: „leve republikken“, fulgte intet svar.

*

*

*

Den nittende januar 1794 havde skomageren Simon opgivet sin stilling i Temple. Han havde i løbet af syv maaneder forvandlet den smukke, begavede kongesøn til en sygelig stakkel, der var nedbrudt paa legeme og sjæl.

Efter hans bortflytning overdrog man det til fangevogterne at føre tilsyn med den lille. Et værelse, som Ludvig den sekstendes kammer-tjener havde beboet, og som Simons hustru havde benyttet til sygestue, blev indrettet for ham. Døren til forstuen blev spigret til. Midt i denne huggede man et firkantet hul, der for-

synedes med et gitter, som kunde trækkes op og ned, samt et lidet bræt, paa hvilket slutteren kunde sætte maden, og fangen det, som han ønskede at sende ud.

Rummet blev kun opvarmet ved et kakkelovnsrør fra forstuen, kun oplyst ved en liden lampe, som man hængte udenfor det tilgitrede hul. Sollys trængte aldrig derind. Berøvet hver adspredelse sad arvingen til Frankriges trone maaned efter maaned uden saameget som at se den haand, der rakte ham hans karrige kost.

Hans iforveien svage øine blev næsten blinde af mangel paa lys og luft. De faa kræfter, som skomagerens mishandlinger havde levnet ham, svandt hen. Han plagedes af bylder; og før at krone hans livs ulykker rystede en heftig feber hans legeme.

Simon havde været en grusom forfølger; men barnet længtede efter ham. Simons hustru havde været en furie; hun havde givet kongesønnen puf og stød. Men hun havde undertiden havt medlidenhed med ham.

Snart magtede han ikke længer at holde sit fængsel rent eller at omslutte tintalerkenen og vandkrukken med sine skjælvende hænder. Uden at være istand til at røre sig laa han paa det

uredte leie. Ofte saa han rotter og mus fortære den mad, som man ikke vilde uleilige sig med at bringe hen til hans seng, og som han ikke havde styrke til at hente ved gitteret.

Den 27de juli 1794 visiterede Barras Templetaarnet. Han ønskede at se den lille fyrste. Jerngitteret blev aabnet; og for første gang paa et halvt aar fik Karl Ludvig øie paa et menneskeligt væsen.

Halvt vanvittig af rædsel raabte han:

„Jeg siger intel ondt om mine vogtere.“

Barras forstummede ved synet af dette barn, der var sygnet hen i elendighed og usselhed.

Endelig sagde han:

„Jeg vil forebringe strenge klager over urenligheden i dette værelse.“

Han udspurgte Karl Ludvig venlig og mildt om hans helbredstilstand.

Den første september samme aar blev døren brudt istykker. Man lod de tilgitrede vinduer aabne, saa at solskin og luft atter kunde trænge ind.

„Karl,“ sagde en af vogterne til ham, „hvorfor spiser du ikke? — Du burde spise.“

„Nei,“ svarede barnet; „jeg vil dø.“

Man tilkaldte en læge. Kongesønnen blev flyttet til et bedre værelse og fik fra den dag

bedre pleie; men ingen menneskelig magt kunde længer frelse ham.

Den ottende juni 1795 klokken tre om eftermiddagen døde han ti aar, to maaneder og tolv dage gammel. Han hensov med sin moders navn paa læben.

Saaledes lyder de officielle beretninger. Men spørgsmaalet om det virkelig var Ludvig den sekstendes og Marie Antoinettes barn, som døde i Temple, og som blev begravet i en krog ved Saint Marguerite-kirken, staar efter hundrede aars forløb endnu uafgjort.

Lasne, fangevogter i Temple, har for retten udsagt, at Karl Ludvig Capets lig blev ført til kirkegaarden af ham, og at han med egne øine saa det blive nedgravet. To læger, Pelleton og Dumangin, undertegnede samtidig et dokument, ifølge hvilket de erklærede at have aabnet et lig i Temple.

Efter Lasne's sigende skulde kongesønnen være død ottende „prairial“ (foraarsmaaned); konventets akter indeholder imidlertid en kundgjørelse af fjortende „prairial“, der forordner, at man skal efterspore Capets søn paa alle landeveie i Frankrige. Og i lægernes erklæring heder det kun: „Der er bleven overleveret os et lig, om hvilket man har sagt os, at det

var liget af Karl Ludvig, hertugen af Normandiet.“

Der opstod senere en meget skarp, offentlig diskussion mellem de to læger vedrørende denne sag. Pelleton fastholdt, at han troede at have obduceret den unge konges afsjælede legeme; Dumangin drog det derimod i tvivl.

Mange mennesker i og udenfor Frankrige mener fremdeles, at vogterne havde ladet sig bestikke til at føre kongesønnen ud af fængselet, og at man havde sat et sygt og sindssvagt væsen i hans sted. Denne formodning er ikke bleven formindsket ved den nyeste tids efterforskninger. 1894 er der nemlig ved St. Marguerite-kirken i Paris for anden gang bleven udgravet et skelet, hvori man 1846 — under en tidligere undersøgelse — troede at have gjenfundet den tiaarige Karl Ludvigs; denne gang har fremragende videnskabsmænd erklæret, at liget umuligt kan have tilhørt ham, men maa have tilhørt en person, som maa have været mellem atten og tyve aar gammel.

Den dunkelhed, som hviler over kongesønnens skjebne, gjør det forklarligt, at der i aarenes løb har indfundet sig mange prætendenter, som har fordret Frankriges krone i hans navn.

Prinsesse Marie Thérèse, den senere hertug-

inde af Angoulême, blev gjennem aarene stadig plaget med henvendelser fra folk, der kaldte sig hendes broder. Hun har fortalt, at hun paa en eneste dag modtog breve fra ikke mindre end tyve forskjellige personer, der alle paastod, at de var kong Ludvig den sekstendes og Marie Antoinettes søn.

Historien om de falske prætendenter falder ikke ind under rammen for dette arbejde. En enkelt af dem, urmageren Naundorff, som døde i Holland den tiende august 1845, viste i sit ydre en umiskjendelig lighed med medlemmerne af huset Bourbon; og han havde i sin tid ivrige og talrige tilhængere.

Hans enke og børn indstævnedes hertuginde af Angoulême og hertugen af Berry's børn i aaret 1850 for de franske domstole. De for-drede lovlig at anerkjendes som Ludvig den sekstendes efterkommere; men de tabte sin proces. I aaret 1874 gjenoptog de atter sagen; de tabte den imidlertid for anden gang. —

Ludvig den syttendes støv er aldrig fundet. Intet uigjendriveligt bevis fastslaar, at han er død i sit fødeland. En barnekaarde, der opbevares i invalidehotellets vaabensamling i Paris, er et af de faa minder, som Frankrige eier, om

denne konge uden land, hvis liv maaske var kort paa dage, men sikkert langt paa lidelser.

Den bærer følgende indskrift:

„Denne kaarde har tilhørt Ludvig den sekstendes søn. Han var konge uden krone og er død uden grav. Skjebnen vilde, at han skulde eie en kaarde, — han der var ætlingen af de mægtige konger, men som aldrig kom til at kæmpe mod andre end Simon, hvem han beseirede ved sin taalmodighed.“

*

*

*

Prinsesse Marie Thérèse var den eneste i Temple, som intet anede om, at et lig blev ført ud derfra, og at det sagdes at være hendes broders. Hun anede længe eiheller, at prinsesse Elisabeth var død.

Efter at hendes tante var bleven ført bort, tilbragte hun femten maaneder i ensomhed, fordybet i sørgelige og bitre tanker. Hun stoppede sine strømper, lappede sine sko, læste og læste atter i Elisabeths bønnebøger.

Tanten havde vænnet hende til at gjøre sig uafhængig af menneskene; hun havde desuden vænnet hende til intet at overse, der kunde beskytte hendes helbred.

Hun havde paabudt hende daglig at slaa vand udover gulvet for at rense luften i værelset. Hun havde endelig paalagt hende hver dag en time i træk at gaa meget hurtig op og ned for at faa bevægelse.

I septembermaaned 1795 erholdt hendes gamle lærerinde fru de Tourzel tilladelse til at besøge prinsessen. Hun spurgte hende, hvordan det var muligt, at hun, der var saa følelsesfuld, havde kunnet bære saa mange ulykker.

„Uden kristentro vilde jeg være bukket under,“ svarede Marie Thérèse.

Hun tilføjede, at hun længe havde været saa træt af ensomheden, at hun tidt havde sagt til sig selv: „Dersom man satte et menneskeligt væsen ved min side, der ikke var et rent uhyre, vilde jeg ikke kunde afholde mig fra at elske det.“

Nye og bedre tilstande var imidlertid fulgte efter rædselsherredømmet i Frankrige. Man besluttede at sende kongedatteren til Wien mod at faa Lafayette, Lameth og flere andre krigsfanger udløste af østerrigernes hænder.

Landflygtigheden syntes Marie Thérèse ikke blidere end fængselet.

„Jeg vilde foretrække den mindste bolig i Frankrige for de æresbeviser, som overalt venter

en fyrstinde, der er saa ulykkelig, som jeg,* sagde hun.

Da hun overskred Frankriges grænse, vendte hun sig endnu engang om. Kjærligheden til det land, der havde rummet hendes forfædres storhed, blandede sig med de bitre minder, og hendes øine fyldtes med taarer.

„Jeg forlader Frankrige med sorg,“ sagde hun; „jeg vil aldrig ophøre at betragte det som mit fædreland.“

Den niende januar 1796 — tre aar efter hendes faders henrettelse — ankom hun til Wien.

Hendes ansigt, der tidligere havde udtrykt en blanding af Ludvig den sekstendes godhed og Marie Antoinettes livfulde aand, talte nu kun om smerte. Der saaes aldrig et smil paa hendes læber. I sit værelse lod hun opstille en urne med sindbilleder paa døden; og foran denne urne tilbragte hun en stor del af sin dag.

Tre og et halvt aar boede hun i den østerrikske hovedstad, hvor hun hverken følte sig fri eller lykkelig. Efter den tids forløb fik hun endelig tilladelse til at reise til sin onkel, greven af Provence; og i junimaaned 1799 egtede hun sin fætter, hertugen af Angoulême, hvilket

fra gammel tid havde været begge hendes forældres ønske.

De gjenlevende Bourboner, der havde fundet et tilflugtssted i Mittau, blev (januar 1801) fordrevne derfra af keiser Paul. Fra nu af førte de et omflakkende liv, indtil de endelig fandt en midlertidig havn i England.

Aaret 1814 bragte et lysglimt ind i Marie Thérèses tilværelse, der saa længe havde været mørk og sørgelig. Den 24de april landede hun og Ludvig den attende i Calais; og den 3die mai holdt hun indtog i Paris ved sin onkels side. Vognen, hvori de sad, blev trukken af otte, hvide heste. Gaderne var oversaaede med blomster, husene prydede med guirlander; begejstringen og rørelsen var ubeskrivelig.

Da det henrettede kongepars barn traadte ind i det skjebnesvangre slot, som hun ikke havde gjenseet siden den 10de august 1792, kom to hundrede hvidklædte kvinder hende imøde med liljer i hænderne. De knælede ned for hende og sagde:

„Datter af Ludvig den sekstende! Velsign os!“

Bevægelsen overmandede hende; hun faldt besvimet om.

Napoleons opbrud fra Elba, hans regjering

i de hundrede dage, jog Marie Thérèse og de øvrige Bourboner igjen i landflygtighed.

Da hertuginde af Angoulême for anden gang holdt indtog i Paris, var hendes illusioner svundne.

Den 13de februar 1820 stod hun ved sin svoger, hertugen af Berry's dødsseng.

„Vær modig, min broder,“ sagde hun til ham; „men hvis Gud kalder dig til sig, saa sig til min fader, at han maa bede for Frankrige og for os.“

Revolutionen 1830 drev hende for tredje gang i en udlændighed, som denne gang først skulde finde sin afslutning ved døden.

Marie Thérèse var barnløs; den første juni 1844 mistede hun sin egtefælle. Hun forblev som enke hos greven af Chambord, der elskede hende høiere end sin egen moder. Hun døde i Frohsdorff den attende oktober 1851 i en alder af nær tre og sytti aar; det var otte og femti aar og to dage efter hendes moders henrettelse.

Hendes sidste ønske havde været at hvile i Frankrige. Dette ønske skulde ikke blive opfyldt. Hertuginde af Angoulême ligger begravet i franciscanernes kapel i Goritz ved siden

af sin egtefælle og af sin svigerfader og onkel, kong Karl den tiende.

Paa stenen, der dækker hendes støv, læser man følgende:

„O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus!“
 („O, I som gaar forbi paa denne vei, giver agt, og ser, om der er sorg saa stor, som min sorg!“)

* * *

Da Bourbonerne vendte tilbage til Frankrige, fandtes ikke længer den kirkegaard, hvor man havde stedet Ludvig den sekstende og Marie Antoinette til jorden. Men en trofast royalist, Desclozeaux, havde kjøbt pladsen for at frede om de sidste levninger af sin konge og dronning.

Det var i en almindelig have i rue d'Anjou, at Frankriges kansler den 18de januar 1815 indfandt sig for at være tilstede under eftersøgelsen efter ligene.

Da man havde gravet en hel dag, opdagede man endelig rester af Marie Antoinettes kiste. Man fandt menneskeben, nogle laser, to strømpebaand samt dronningens hoved. En tilstedede-

værende hofmand troede ved munden at gjenfinde træk, der mindede om hendes smil.

Den nittende januar fandt man ogsaa levninger af kongen.

De rester, som man havde fundet af det kongelige egtepar, blev lagte ned i to zinkkister; den treogtyvende førtes de under store kirkelige ceremonier til kongegraven i Saint-Denis.

*

*

*

Versailles og Trianon staar endnu idag som minder om Ludvigs og Marie Antoinettes glanstid. Man fremviser endnu det soveværelse, som dronningen i nitten aar beboede i Versailles, hvor alle hendes børn saa dagens lys, og hvorfra hun maatte flygte halvnøgen den mindeværdige sjete oktober. Og i det lille Trianon har man pietetfuldt samlet talrige smaating, som erindrer om den ulykkelige, der elskede stedet saa høit.

Tuilerierne er nedbrændte. Der er ikke sten paa sten tilbage af den sal, hvor franskmændenes konge og dronning blev dømt til at henrettes, eller af Temple-taarnet, der tjente kongefamilien til fængsel. Revolutionspladsen er omdøbt til „Place de la Concorde“. To

mægtige vandspring er reiste paa den plet, hvor guillotinen stod. „Men alverdens vandspring“ — siger en fransk forfatter — „vilde ikke formaa at bortskylle det blod, som er udøst paa dette sted.“

Af de bygninger, som var skuepladsen for Marie Antoinettes tungeste lidelser, staar Conciergeriet alene efter hundrede aars forløb. De fromme betragtninger, som dronningen ridsede med en naal paa væggen i sin celle, er længst blevne overkalkede; men Kristus-billedet, som hænger derinde, skal være det samme, foran hvilket hun daglig forrettede sin bøn.

Paa den plet, hvor kongens og dronningens lig blev fundne, reiste Ludvig den attende et forsonings-kapel. Revolution har fulgt revolution, det andet keiserdømme har fulgt kongedømmer; men hidtil har „Chapelle expiatoire“ under alle rædsler og alle omvekslinger ligget fredet i hovedstadens tummel.

Den 16de oktober hvert aar fyldes det lille kapel fra den tidlige morgen af sørgeklædte mænd og kvinder. Alt, hvad Paris eier af gammel adel, indfinder sig der. Biskopper læser messen. Kranse lægges ned ved foden af den marmorgruppe, som forestiller Marie Antoinette støttet af religionen, og paa hvis sokkel

man har indgravet hendes sidste brev til prinsesse Elisabeth. — — —

Dommen om Maria Theresias yngste datter har vekslet gennem tiderne. Umiddelbart efter hendes død, under det friske indtryk af hendes tragiske skjebne, var ven og fiende tilbøielig til at dømme hende mildt.

Efter ordenens gjenoprettelse i Frankrige blev dommen strengere. Den flygtige interesse svækkedes; og ikke faa af deltagerne i revolutionen søgte at formindske sine egne forvildelser paa den østerrikske keiserdatters bekostning. Gamle smædeskrifter mod hende droges atter frem. Gamle anklager reistes paanyt, visselig med mindre heftighed end før, men ingenlunde med mindre iver.

Da Bourbonerne for en kort tid igjen kom til magten, slog stemningen atter om. Der offentligjordes i denne periode en mængde mindeskrifter og forsvarsskrifter for den bagtalte dronning.

Hendes venner har ligesaa lidt havt ubetinget ret i sin beundring, som hendes fiender har havt det i sine bagvaskelser. Marie Antoinette var altfor partisk i sine venskaber og blottet for forstaaelse for folkets berettigede krav. Hendes forlystelsessyge, hendes ødselhed

og hendes overmodighed var endelig vel egnede til at vedligeholde det had, der ei uden grund havde reist sig mod hende.

Om nutidens forskning saaledes ikke helt tør slutte sig til hendes forsvarere, kan man paa den anden side neppe undlade at erkjende, at hendes bagvaskere, trods al deres møie, ei har formaaet mere end at gjenfortælle ulorsigtigheder fra hendes ungdom, og at efterverdenen har frifundet hende for de alvorligste af de beskyldninger, som reistes mod hende af den fiendtligsindede del af hendes samtid.

Hvem kan uden medlidenhed tænke paa de sidste aar af hendes liv eller negte, at hvad hun end havde forbrudt, saa blev hun straffet altfor grusomt! — Faa af de værste forbrydere har tilnærmelsesvis udstaaet, hvad Marie Antoinette af Lothringen og Østerrige, den regjerende dronning af Frankrige og Navarra maatte lide. Til hendes mindste kvaler hørte frygten for en voldsom død, der sandsynligvis ikke forlød hende nogen dag mellem den femte oktober 1789 og den sekstende oktober 1793. Værre for hendes stolte og herskesyge sind var de lave beskjæmmelser, hvormed man uafladelig forfulgte den kvinde, som tidligere havde været vant til de mest overdrevne æresbeviser.

Og dog var de talløse krænkelser og forhaanelser, der tilføiedes hende paa hver af revolutionens afgjørende dage, forholdsvis lidet at regne i sammenligning med skilsmissen fra hendes egtefælle, med den umenneskelige fremvisning af prinsesse Lamballe's hoved, med den planmæssige fordærvelse, som hendes kjæreste barn blev gjort til gjenstand for, og i sammenligning med Marie Antoinettes egen gang til skafottet.

18 FEB 1919

9 MA 13

Depotbiblioteket

98sd 34 871

9213
M35ta

1951

1951